WIWOHO OF MINTOROGO,

EEN JAVAANSCH GEDICHT

UITGEGËVEN

en van eene vertaling en aanteekeningen voorzien

DOOR

J. F. C. Gericke.

Digitized by Google

INLEIDING.

De Directie van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen beschouwt Tekstuitgaven van echte of oorspronkelijke Javaansche handschriften teregt als een bijzonder geschikt middel ter verkrijging van eene meer volledige kennis der Javaansche taal en letterkunde. Trouwens wat zullen Spraakkunsten en Woordenboeken den beoefenaar der Javaansche taal baten, zoo lang hij van oorspronkelijke werken in die taal verstoken is of zich alleen met het een of ander gebrekkig manuscript behelpen moet? Daarbij schiet de schaarschheid van manuscripten verre te kort, om aan de, vooral in onze dagen, opgewekte en toenemende zucht voor de beoefening der Javaansche taal, zoowel in *Europa* als hier te lande, te voldoen.

Ook ten aanzien van de Javanen zelven mag de uitgave in den druk van in hunne

Digitized by Google

taal voorhandene werken als eene zeer wenschelijke en nuttige zaak beschouwd worden. Een lang verblijf op Java heeft mij veelvuldige gelegenheid gegeven, om mij van de algemeene zucht der Javanen om te leeren lezen en schrijven te overtuigen. Het baart de grootste verwondering, hoe zoo velen onder hen, mannen, vrouwen en kinderen, zonder de bij ons gebruikelijke hulpmiddelen, zonder scholen, boeken en onderwijzers, hunne, wat de grondbeginselen van het letterstelsel betreft, zoo uiterst moeijelijke taal hebben leeren lezen en schrijven. Een enkel beschreven blad papier of een vuil en versleten handschrift heeft daartoe als het eenig gebrekkig hulpmiddel moeten dienen. Den Javanen zal dus eene wezenlijke dienst bewezen worden, wanneer men hun de middelen aan de hand geeft, om aan hunne dringende begeerte ter verkrijging van nuttige kundigheden gemakkelijk te kunnen voldoen.

De Directie van het Bataviaasch Genootschap wenscht van hare zijde bij te dragen ter bereiking van het prijzenswaardig en nuttig oogmerk der beoefening der Javaansche taal, door de bevordering in den druk van oorspronkelijke werken in die taal. Zij heeft daarmede niet alleen het doel om in de behoefte van Europeanen, die zich op het leeren dier taal

Digitized by Google

toeleggen, te voorzien, maar is er tevens bijzonder op bedacht, om de Javanen met de werken in hunne taal meer algemeen bekend te maken.

Ter bereiking van hare loffelijke pogingen heeft gemelde Directie haar voornemen aan eenige beoefenaren der Javaansche taal te *Soerakarta* bekend gemaakt en daartoe hunne medewerking verzocht. De zwarigheden, welke in het begin door sommige Heeren tegen de aan hen gedane uitnoodiging geopperd zijn geworden, zijn gelukkig door de bemoeijing der Directie van het Genootschap en door eene gunstige beschikking van het Gouvernement uit den weg geruimd, zoodat wij ons van de bereidwilligheid dier Heeren thans volkomen verzekerd mogen houden en de Directie van hunne uitgebreide kennis der Javaansche taal, ter bereiking van haar oogmerk, de uitmuntendste bijdragen verwachten mag.

Eenige maanden vóór de ontvangene mededeeling van het oogmerk der Directie van het Bataviaasch Genootschap, had ik aan den Minister van Kolonien geschreven en aan zijne Excellentie de hooge noodzakelijkheid en het groote nut van de uitgave in den druk van oorspronkelijke Javaansche Handschriften betoogd. Niemand kon dus meer dan ik dit voornemen der

Digitized by Google

Directie toejuichen, omdat daardoor een sedert lang door mij gevoede wensch verwezenlijkt zoude worden. Ik besloot derhalve gereedelijk om aan de ook aan mij door gemelde Directie gedane uitnoodiging te voldoen, en beloofde een Javaansch handschrift voor den druk te bewerken en ter beschikking van dezelve te zullen stellen.

Eerst later heb ik bij het doen eener geschikte keus en bij de bewerking van het door mij gekozen manuscript begrepen, dat ik in het doen dezer belofte misschien al te voorbarig geweest was, en niet genoegzaam de moeijelijkheden dezer onderneming en het ontoereikende mijner krachten tot het gelukkig volbrengen van dezelve in aanmerking genomen had. Intusschen had ik de belofte gedaan en moest ik dus trachten mij van dezelve zoo goed mogelijk te kwijten.

Bij de overgroote menigte van manuscripten in de Javaansche taal, was het doen eener geschikte keus voor mij eene zeer moeijelijke taak. De taal is rijk aan geschiedkundige werken, als: de *Babad-Poerwo*, *Babad-Padjadjarran*, *Babad-Modjopahit*, *Babad-Demak*, *Babad-Mataram*, *Babad-Kertosoero*, *Babad-Mangkoe-Boemi*, en vele anderen. Voorts bezit men eene menigte van *Lampahhan* of stukken, die voor

Digitized by Google

het Javaansche tooneel of de *Waijang* dienen, waarvan de stof uit de *Hindoe-Javaansche* mijthologie of uit de aloude geschiedenis van Java ontleend is. Ook zijn de Javanen rijk aan werken over zeden en gebruiken, waaronder bijzonder uitmunten: de *Papali* van Kjahi Hageng-Seselo, de *Sewoko* van Pakoe-Boewono III, de *Woelang-Ngreh* van Pakoe-Boewono IV, en de *Sono-Soenoe* van *Raden Toemenggoeng* Sastro-Negoro. Hunne geschrevene wetboeken van lateren tijd zijn: de *Nawolo Pradoto*, *Hangger-Sadoso*, *Hangger-hageng* en de *Hangger-ranggerranning-Goenoeng*, het laatste van den thans regerenden *Soesoehoennan*. Sedert de invoering van het Mohammedanisme op Java hebben de *Koran* en Arabische *Kitabs* de stof geleverd tot eene menigte van werken over de Godsdienst, waaronder de *Anbijo*, *Menak* en *Tadjoe-Salatin* als de voornaamsten beschouwd mogen worden.

De Javanen hebben, vóór de invoering van het Mohammedanisme, eene eigene dichtertaal, bekend onder den naam van *Kawi*, bezeten. Gelijk de ruïnen van den alouden tijd, door de Javanen *Djaman Boedo* genaamd, zoo zijn ook enkele werken in die taal, als getuigen van het verheven genie en van de edele dichtkunst, welke in vroegere eeuwen de bewoners van dit

Digitized by Google

overschoone eiland bezield hebben, tot ons overgebragt. Het fatalismus der aanhangers van den *Islam* heeft niet alleen de in steenen gebeitelde gedenkteekenen der oudheid op Java verwoest of in verval doen komen, maar heeft tevens op den geest der Javanen een allernadeeligsten invloed gehad: het heeft hun gevoel voor het schoone en verhevene der dichtkunst uitgedoofd of verzwakt. Sedert de leer van *Mohammed* of van zijne apostelen op Java veld gewonnen heeft, is de *Kawi*-taal weinig meer beoefend geworden. Alleen de *Sroëti* is een produkt in het *Kawi* van den tijd, die kort op de bekeering der Javanen tot het Mohammedanisme gevolgd is, waarvan de dichter, *Pangeran* Karanggajam, aan het hof van *Sultan* Padjang geleeft en in het jaar 1513 der Javaansche æra, dus meer dan derdehalve eeuw geleden, het gedicht geschreven heeft. Eene slechts oppervlakkige kennis van het *Kawi* doet genoegzaam zien, dat in dien tijd reeds de oude dichtertaal der Javanen in groot verval geraakt was. Latere werken, als: de *Niti-Prodjo*, *Rodjo-Kopokopo*, *Rodjo-niti* en anderen kunnen niet meer als Kawische gedichten aangemerkt worden, ofschoon zij eene menigte Kawische woorden en vormen bevatten.

Ons is thans het vooruitzigt geopend, dat door

Digitized by Google

middel van het *Sanskritsch*, waarmede de *Kawi*-taal der oude Javanen de sprekendste overeenkomst heeft, de in deze taal nog voorhandene schatten opgedolven en de op papier geschrevene, op *lontar* gegriffelde of in steen gesnedene overblijfselen der oude Javaansche dichters en geleerden het licht zullen zien. Wij zijn tot deze hoop geregtigd door de belangstelling, welke de Regering in Nederland door hare zending van den Heer VAN DEN HAM naar Java, in de oudheden en de *Kawi* taal op Java, heeft aan den dag gelegd. Deze heer heeft in *Europa* eene genoegzame kennis van het *Sanskritsch* verkregen en is thans ijverig bezig met het leeren der Javaansche taal. Beide deze talen zullen hem, bij zoo vele andere uitstekende talenten, eens in staat stellen, om in de geheimen van het *Kawi* door te dringen en de geleerde wereld met schatten te verrijken, die thans nog in duisternis verscholen liggen.

Het mag als een opmerkenswaardig teeken der herleving van den ouden geest bij de Javanen, die door het Mohammedanisme was uitgedoofd geworden, beschouwd worden, dat men in den lateren tijd begonnen is, de werken van het voorgeslacht te bewonderen, derzelver verlies te gevoelen en daarvan zoo veel

Digitized by Google

als mogelijk te redden en voor de nakomelingschap te bewaren. Met dat oogmerk hebben zich enkele geleerde Javanen, bij wie nog eenige, ofschoon ontoereikende kennis van het *Kawi* gevonden werd, daaraan gewaagd om enkele nog voorhanden werken uit het *Kawi* in het Javaansch over te brengen. Wij hebben aan den loffelijken ijver dezer geleerden het bestaan in het Javaansch te danken van de gedichten: *Hardjoeno-Sosro*, *Romo*, *Wiwoho*, *Bimo-Soetji*, *Broto-Yoedo*, *Paniti-Sastro*, *Sroeti* en van anderen.

De ontoereikende kennis, welke deze geleerden van het *Kawi* bezeten hebben, heeft hen genoopt slechts de stof aan het oorspronkelijke te ontleenen en deze vrij in het Javaansch te bearbeiden. Hunne werken mogen derhalve geenszins als vertalingen uit het *Kawi* beschouwd worden, maar verkrijgen daardoor meer het aanzien van oorspronkelijke werken in het Javaansch. Van daar, dat een en hetzelfde Kawische gedicht, door verschillende Javaansche geleerden bewerkt, soms een geheel verschillend aanzien verkregen heeft en men het er naauwelijks voor zou mogen houden, dat hetzelfde oorspronkelijke werk bij de bearbeiding in het Javaansch ten grondslag gelegen heeft.

Naar mijn oordeel verdienen deze werken,

Digitized by Google

waarvoor de stof uit het *Kawi* ontleend en die vrij in het Javaansch bewerkt zijn geworden, de voorkeur boven andere in de Javaansche taal voorhandene schriften, omdat zij ons eenigzins met den geest der oude dichters en hunne schoonheden bekend maken en daarbij tevens den stempel van *oorspronkelijk* dragen. Ik vermeen dus, dat de Directie van het Bataviaasch Genootschap zich voornamelijk tot de uitgave van de zoodanigen in den druk bepalen moest.

Onder de opgenoemde werken munten boven anderen, ten aanzien van de belangrijkheid des inhouds en derzelver vrije bearbeiding in het Javaansch, de *Romo* en *Broto-Yoedo* uit. De eerste, die in mijn handschrift uit acht-en-tachtig zangen bestaat, zoude voor de uitgave van het Bataviaasch Genootschap, als een deel van deszelfs werken, alte lijvig zijn geworden; terwijl de *Broto-Yoedo* enkele zwarigheden opleverde, die voor als nu nog niet door mij uit den weg te ruimen waren. Wij mogen van dit laatste heerlijke gedicht over eenigen tijd eene tekstuitgave benevens eene Nederduitsche vertaling van den volijverigen en geleerden Professor Taco Roorda verwachten.

Ik heb mijne keus laten vallen op den *Wi-*

Digitized by Google

woho, een gedicht van middelbare uitgestrektheid, daar het mij toescheen, dat hetzelve door inhoud en bewerking de belangstelling én van den Javaan én van den Europeschen beoefenaar der Javaansche taal ongetwijfeld opwekken zou. Het onthaal, dat dit gedicht vinden zal, zal moeten leeren of ik in mijne keus welgeslaagd ben, dan of ik mij in mijne verwachting van den *Wiwoho* bedrogen heb.

Professor F. Bopp heeft te *Berlijn* in 1824 eenige episoden van den *Maha-Bharata*, waaronder uit het 3de deel dezes gedichts: *Ardschuna's Reise zu Indra's Himmel*, in het Sanskritsch met eene metrische vertaling in het Hoogduitsch uitgegeven. Deze episode behelst een gedeelte van den inhoud des *Wiwoho*, namelijk het afscheid en vertrek van Hardjoeno van het gebergte *Hendro-Kilo* (bij *Bopp Himawant*); zijne reis naar den *Soerolojo* (den hemel van Hendro) en deszelfs ontvangst bij den vorst des hemels. Eene vergelijking dezer episode met dit gedeelte van den *Wiwoho* doet ons zien, dat naauwelijks eenige zweem van overeenkomst tusschen beide, ten aanzien van zaken en derzelver schilderij, te vinden is.

Sir T. S. Raffles maakt in zijne *History of Java* vol. I. p. 383 enz. melding van den *Wiwoho-Kawi* en geeft van dit gedicht den korten

Digitized by Google

inhoud op. Eene vergelijking van den Javaanschen *Wiwoho* met die opgave van Raffles doet ons insgelijks een groot verschil tusschen beiden ontdekken, hetwelk misschien is toe te schrijven aan de vrije bearbeiding van het gedicht in het Javaansch, of wel aan eene verschillende opgave aan Raffles van deszelfs inhoud; daar wij met grond veronderstellen mogen, dat de schrijver der *History of Java* het *Kawi* niet verstaan heeft, en dus niet in staat geweest is den inhoud uit het oorspronkelijke gedicht zelf te ontleenen.

Ook Wilhelm von Humboldt noemt den *Wiwoho* in zijn werk: *Ueber die Kawi-Sprache auf der Insel Java*, I. Band, p. 204 en II. Band p. 3. Hij laat kort daarop een ander werk, *Minta-râga*, volgen en zegt van dit laatste, dat hetzelve bij de Javanen in groot aanzien staat. De geleerde schrijver heeft zich hierin zeer vergist, want er bestaan in de taal geene twee van elkander verschillende werken, *Wiwoho* en *Minto-rogo*, maar onder beide benamingen is een en hetzelfde werk begrepen. Sommige geleerde Javanen maken nogtans een onderscheid, door den oorspronkelijken Kawischen tekst van het gedicht *Wiwoho*, en de bewerking van hetzelve in het Javaansch *Minto-rogo* te noemen.

Digitized by Google

Het woord *Wiwoho* heeft in het *Kawi* dezelfde beteekenis als in het *Sanskritsch* en kan dus ook door ons gevoegelijk door *huwelijksgedicht* (Vermählungs-Gedicht) vertaald worden, ofschoon de Javanen daaronder meer eigenlijk een *bruiloftsfeest* verstaan, en het afgeleide woord *Miwoho* in den zin gebruiken van: *een bruiloftsfeest aanrigten.* Intusschen ben ik het met den Heer W. von Humboldt niet eens, dat het lied zijn naam ontleend zou hebben van de vereeniging in den echt van eenen *Raksasa* (reus) met eene *Widodari*, waarvan althans in het geheele gedicht geene uitdrukkelijke melding gemaakt wordt; maar ik houde het er veeleer voor, dat met dien naam gedoeld wordt op de huwelijks verbindtenis van Hardjoeno met de zeven *Widodaris*, na zijne overwinning van *Dewoto* Kawotjo, den vorst der reuzen.

Ook ten aanzien van de woorden *Minto-rogo* bestaat er bij Raffels, Crawfurd en von Humboldt onzekerheid en twijfel. De eerste verklaart dezelve in zijn werk vol. II. app. p. CLXIII door *penance*, *boete-doening*. Deze beteekenis kunnen die woorden slechts in een' afgeleiden, meer verwijderden zin hebben. Volgens de opgave van von Humboldt verklaart Crawfurd dezelve door den *naam eener grot*, *waarin* Hardjoeno *boete gedaan heeft*; en het

Digitized by Google

Javaansch woordenboek van dezen geeft daarvoor nu eens *het schrift*, en veerklaart ze dan eens door het den Heer von Humboldt onbekende woord *Mandito* (van *Pandito*) *het lveen van eenen Pandito leiden.* Von Humboldt zelf meent, dat het eerste woord het Maleische *minta*, *vragen*, *bidden*, is, welke beteekenis hetzelve ook in het Javaansch heeft, maar het beteekent in het laatste ook: *deelen*, *verdeelen*, en neemt *rogo* voor het Sanskritsche *râga*, hetwelk in die taal eene *hevige begeerte* beteekent. Evenwel bekent die groote geleerde, dat hem de zamenstelling dier twee woorden niet geheel duidelijk is.

De helden der oude *Hindoe*-Javaansche mijthologie of der oude Javaansche epopeën komen meest allen onder meer dan eenen naam voor, ja sommigen hunner zijn zelfs door tien en meer eigennamen gekenmerkt. Zij hebben deze eigennamen, die meestal epithetons zijn, en dus hunne beteekenis hebben, uit bijzondere omstandigheden bij hunne geboorte, uit verschillende betrekkingen van hun leven, uit de hoedanigheden hunner karakters en uit meer andere bekende of onbekende oorzaken ontleend. Zoo heeft boven allen de held Hardjoeno, derde zoon van Pandoe of de middelste der vijf *Pandowos*, een aantal namen, waarbij hij in een en hetzelfde gedicht afwisselend genoemd wordt.

Digitized by Google

Nu eens heet hij Djannoko, dan weder Parto of Dananbjojo, en in dit gèdicht ontvangt hij als *boete-doener* op *Hendro-Kilo* den bijnaam *Minto-rogo*, naar welken tevens het gedicht genoemd wordt.

De beteekenis van dien naam zal door den beoefenaar van het Javaansch gemakkelijk gevonden worden, daar het woord *Minto*, *bidden*, algemeen bekend is en het *rogo*, hem door ieder kundigen Javaan door *badan*, *sariro* of *hawak*, *ligchaam*, verklaard zal worden. *Minto-rogo* beteekent dus: een *biddend ligchaam* of een *persoon die bidt*, waardoor Hardjoeno wordt aangeduid, wiens voorname bezigheid op *Hendro-Kilo* het *bidden* geweest is.

Mogt intusschen het Kawische *rogo* ook de Sanskritische beteekenis van *hevige, sterke begeerte* hebben, onder welke mij dit woord echter nog niet is voorgekomen, dan zoude men daarbij kunnen voegen de beteekenis van *deelen, verdeelen*, welke het Javaansche *Minto* heeft, en zou men de twee woorden door: eene *verdeelde begeerte* kunnen vertalen; waarvan men de aanleiding zou kunnen vinden in de redetwisten van Hardjoeno en Padijo over de *verdeelde be-*

Digitized by Google

geerte naar *aardsche* en *hemelsche* of *geestelijke dingen*, welke eene episode van het gedicht uitmaken.

Volgens de opgave van RAFFLES bestaat de *Wiwoho-Kawi* uit drie honderd vijf en vijftig *Podos* of metrische stanzas. De dichter van het *Kawi*, HEMPOE-KANNO, wordt in het begin van het gedicht genoemd. De geleerde Javanen plaatsen hem onder de regering van DJOJO-BOJO, welke vorst in de negende eeuw der Javaansche jaartelling te *Kediri* geregeerd heeft. Doch er is weinig staat te maken op de opgave der Javanen van data's, die op tijden betrekking hebben, waarvan de annalen niet bestaan of voor ons zijn verloren gegaan. Zoo veel kan men met zekerheid aannemen, dat er in den alouden tijd te *Kediri* een vorst, DJOJO-BOJO genaamd, geregeerd heeft, die de wetenschappen en dichtkunst zelve beoefend, bij anderen voorgestaan en aangemoedigd moet hebben. Van daar, dat alle voorname werken in het *Kawi* gezegd worden of van dien vorst zelven afkomstig of onder zijne regering door geleerden en dichters vervaardigd te zijn. Latere nasporingen zullen ons waarschijnlijk tot meerdere zekerheid brengen omtrent den tijd, wanneer DJOJO-BOJO geleefd heeft en welke werken onder zijne regering, dan wel vóór of na dezelve, hun ontstaan verkregen heb-

Digitized by Google

ben. Van denzelfden Djojo-Bojo bezitten wij een aantal *Pralembangs* (raadsels of voorspellingen); hij zou dus niet oneigenaardig de oude Profeet of ziener van Java genoemd kunnen worden, schoon zijne profetien niet veel om het lijf schijnen te hebben, zijnde dezelve in eene donkere raadseltaal gehuld, en meestal van verschillende uitlegging, of ook wel zonder beteekenis.

De *Wiwoho* is in 1704 der Javaansche jaartelling, dus acht en zestig jaren geleden, het eerst door *Soesoehoennan* Pakoe-Boewono III. in het Javaansch bearbeid geworden; ten minste is in dat jaar, op last van dien vorst, de *Wiwoho Djarwo* tot stand gebragt. Later zijn van dit werk vele afschriften gemaakt. Onder anderen heeft zijn zoon en opvolger, *Soesoehoennan* Pakoe-Boewono IV. in het jaar 1719 den geheelen *Wiwoho Djarwo* eigenhandig overgeschreven. Deze vorst heeft aan het einde des gedichts de verklaring afgelegd, dat hij zich niet vermeten heeft, iets aan den arbeid van zijnen Vader te veranderen of te verbeteren. Van een afschrift des laatsten, mij door de welwillendheid van den geleerden *Pangeran* Soerjo-Broto afgestaan, en een ander, dat ik vroeger uit den kraton van *Soerakarta* ontvangen had, heb ik bij de bewerking van den Javaanschen tekst voornamelijk gebruik gemaakt.

Digitized by Google

Het gedicht is in de thans bij de Javanen algemeen in gebruik zijnde zangwijzen, de *Tembang Matjapat* of *Kidoeng*, overgebragt. Het bestaat uit zeventien zangen, die te zamen acht honderd en veertig *Podos* of *Stanzas* bevatten. In de Javaansche handschriften wordt de afwisseling der zangen of zangwijzen door versieringen, meestal naar de keus en den smaak van den afschrijver, aangeduid. In den druk heeft men aan het begin des gedichts de *Poerwo-Podo* aan het begin van een nieuwen zang of bij de verwisseling der zangwijze de *Madyo-Podo* en aan het einde des gedichts de *Wasono-Podo* geplaatst. Het begin eener *Podo* of *Stanza* wordt door het teeken aangewezen; behalve dat de uitgang van elken regel eener *Stanza* het voor denzelven bepaalde teeken heeft.

De zuiverheid der taal van het gedicht laat veel te wenschen overig. Men vindt daarin dikwijls herhalingen en omzettingen of verplaatsingen van woorden, die zich de Javaansche schrijvers naar willekeur veroorloven, meestal met het doel om het voor elken regel bepaalde getal lettergrepen en den voor denzelven

Digitized by Google

vastgestelden uitgang te vinden. Hier en daar heeft de vervaardiger van den Javaanschen *Wiwoho* Kawische woorden, vormen en enkele geheel Kawische zinnen in den tekst opgenomen en de uitlegging van dezelve daarop laten volgen.

Door eene zoo veel mogelijk naauwkeurige vergelijking der bovengenoemde handschriften, waarin ik door den kundigen Javaan Raden Pandji Poesro-Wi-Logo geholpen ben, heb ik getracht den tekst zoo veel mogelijk te zuiveren en verstaanbaar te maken. Hier en daar zal men in denzelven nog op eenige moeijelijkheden stooten, die het mij niet doenlijk geweest is om uit den weg te ruimen. Doch over het algemeen zal de Javaansche *Wiwoho*, zoo als dezelve hier voor het eerst in den druk verschijnt, verstaanbaar gevonden en ongetwijfeld door de Javanen met belangstelling gelezen worden.

Voor hen, die den Javaanschen *Wiwoho* niet verstaan en mijne gebrekkige vertaling van denzelven in het Nederduitsch mogelijk niet lezen zullen, zal eene opgave van den korten inhoud des gedichts toereikend zijn, om hen de vinding en den loop van hetzelve te doen zien.

«Niwoto-Kawotjo, een vorst der reuzen, die te *Ngimohimotoko* regeert, hetwelk de Javanen op *Noeso-Barong*, een eiland aan de zuid-oostkust

Digitized by Google

van Java, plaatsen, heeft aan *Batoro* Hendro, den vorst van den *Soerolojo*, eene *Widodari*, Soerroro genaamd, ten huwelijk gevraagd, die deze hem geweigerd heeft. Niwoto-Kawotjo neemt deze weigering zeer euvel op en besluit dien ten gevolge *Batoro* Hendro in den *Soerolojo* den oorlog aan te doen.

«Deze geduchte vorst der reuzen had door vroegere strenge boete op den berg *Himawan* van *Batoro* Roedro (Siwah) eene buitengewone magt verkregen, zoodat hij door geenen *Dewo*, *Ressi* of *Boeto* gedood kon worden en voor alle wapenen der menschen onkwetsbaar was. Alleen was de uiterste punt zijner tong kwetsbaar gebleven en konde dus deze plaats, wanneer dezelve getroffen wierd, doodelijk voor hem worden. Doch deze kwetsbare plaats was aan niemand bekend en zelfs voor de *Dewos* een geheim gebleven.

«*Batoro* Hendro over het hem dreigend gevaar van door Niwoto-Kawotjo beoorlogd te zullen worden zeer verontrust zijnde, herinnert zich eene voorspelling, dat Niwoto-Kawotjo, de vorst der reuzen, door een' mensch, die wegens strenge boete-doeningen van Siwah eene groote magt verkregen had, gedood zoude worden. Hij herinnert zich tevens, dat juist een voornaam mensch, Hardjoeno genaamd, op den berg *Hendro-Ki-*

lo, welken de Javanen in het *Pasoeroewansche* (1) plaatsen, bezig is om strenge boete te doen en hoopt dus door dezen van zijnen gevaarlijken vijand verlost te zullen worden

«HARDJOENO, de derde zoon van PANDOE, bij *Dewi* KOENTI verwekt, had zich namelijk onder den naam van *Bagawan* MINTOROGO naar *Hendro-Kilo* begeven, om aldaar door boete-doeningen, bestaande in het bidden en dooden of verloochenen van alle zinnelijke begeerten, van *Batoro* SIWAH eene groote magt, namelijk een hemelsch wapen, te verkrijgen, ter verdediging der regten van zijn geslacht, de *Pandowos*, tegen de onregtvaardige behandeling en aanmatigingen van DOERJOKDONO of SOEJOKDONO, het hoofd der *Koeroewos*, zijne neven.

«Op dezen HARDJOENO of MINTOROGO heeft *Batoro* HENDRO het oog gevestigd en wil hem tot zijnen kampvechter nemen ter bestrijding van zijnen vijand, den wreeden NIWOTO-KAWOTJO.

---

(1) De Javanen schijnen het omtrent de ligging van het gebergte *Hendro-Kilo* niet eens te zijn. In het *Padjangsche*, circa 16 paal van *Soerakarta*, in de nabijheid der dessa *Pannepen*, vindt men insgelijks eenen heuvel, *Hendro-Kilo* genaamd, die door de bewoners dezer landstreek voor de plaats gehouden wordt, waar *Hardjoeno* boete gedaan heeft. Een ander *Hendro-Kilo* treft men in het *Djaparasche* aan.

Digitized by Google

«Doch *Batoro* Hendro verkeert alsnog in onzekerheid of Hardjoeno wel volkomen geslaag is in zijne boete-doeningen, met het dooden namelijk van alle zinnelijke begeerten. Hij besluit derhalve om Hardjoeno vooraf op de proef te stellen en zendt tot dat einde zeven der bekoorlijkste *Widodaris* naar *Hendro-Kilo*, om hem in verzoeking te brengen.

«Het zevental *Widodaris* komt op *Hendro-Kilo* aan en vindt den boeteling aldaar in diepe aandacht, dood voor alle verlokselen der zinnelijkheid. Gedurende drie dagen en drie nachten stellen de *Widodaris* alle mogelijke treken in het werk, om Hardjoeno door hare bekoorlijkheden van zijne aandacht af te trekken en hem in verzoeking te brengen; maar hij blijft alle verleiding der zinnelijkheid standvastig weêrstand bieden.

«De zeven *Widodaris*, instede van Hardjoeno in verzoeking te brengen, worden zelve allen op hem verliefd. Zij keeren teleur gesteld naar den *Soerolojo* terug en geven aan *Batoro* Hendro berigt van de standvastigheid, waarmede Hardjoeno, hare pogingen, om hem in verzoeking te brengen, heeft weêrstaan. *Batoro* Hendro en alle *Dewos* van den *Soerolojo* zijn over het berigt der *Widodaris* zeer verheugd.

«Intusschen rijst er in het hart van *Batoro*

Digitized by Google

Hendro eene andere twijfeling op. Hij verkeert nog in onzekerheid omtrent het oogmerk der boete-doeningen van Hardjoeno: of hij daarmede naar wereldsche magt dan wel naar hemelsche dingen streeft. Zoo het eerste het oogmerk zijner boete is, dan zal hij hem tot kampvechter nemen; maar indien hij daarmede geestelijke dingen beoogen mogt, dan zal hij hem tot zijn doel niet kunnen gebruiken.

«Ten einde zich hiervan te overtuigen besluit *Batoro* Hendro om zich in eigen persoon naar *Hendro-Kilo* te begeven en Hardjoeno dienaangaande te toetsen. Hij verschijnt in de gedaante van een ouden *Pandito*, onder den naam van Padijo, voor de kluis van Hardjoeno. Deze juist met bidden bezig zijnde, wordt zijnen gast niet eer gewaar, dan tot dat Padijo hem door te kugchen en te hemmen uit zijne aandacht wekt en de opmerkzaamheid van Hardjoeno tot zich trekt. Zij onderhouden elkander daarna veel over wereldsche en geestelijke dingen, tot dat Padijo zich eindelijk, van het oogmerk der boete-doeningen van Hardjoeno volle zekerheid ontvangen hebbende, aan dezen als *Batoro* Hendro te kennen geeft. Daarna vermaant *Batoro* Hendro den boeteling om in zijne aandachtoefeningen voort te gaan en belooft hem, dat *Batoro* Siwah hem weldra verschijnen zal.

Digitized by Google

«Middelerwijl heeft NIWOTO-KAWOTJO berigt ontvangen, dat *Batoro* HENDRO den boeteling HARDJOENO tot kampvechter nemen zal. Om zulks te beletten zendt hij een voornaam hoofd der reuzen, MOMONG-MOERKO genaamd, naar *Hendro-Kilo*, om HARDJOENO te dooden. MOMONG-MOERKO verschijnt in de gedaante van een everzwijn op *Hendro-Kilo*, gelijktijdig met *Batoro* SIWAH, die *Keloso-Poerwo*, zijne hoofdplaats in den *Swargo*, verlaten hebbende, in de gedaande van KIROTO-ROEPO, een vorst die zich op de jagt bevindt, op *Hendro-Kilo* komt, om HARDJOENO zijnen zegen en het door hem gewenschte hemelsche wapen te schenken, na alvorens zijne dapperheid op de proef te zullen hebben gesteld.

«HARDJOENO het everzwijn ontwaard hebbende, grijpt naar pijl en boog en schiet op hetzelve. Ook KIROTO-ROEPO zendt gelijktijdig een pijl naar het everzwijn. Beide pijlen raken het wild op dezelfde plaats en dooden het. Door de magt van SIWAH veranderen de twee in één pijl. HARDJOENO loopt naar het gedoode wild om zijnen pijl er uit te trekken. Tegelijk komt ook KIROTO-ROEPO en eigent zich den pijl toe. Zij geraken daarover in hevigen twist en strijd. Er wordt lang en met afwisselende kansen gevochten; tot dat zich KIROTO-ROEPO eindelijk als *Batoro* SIWAH aan HARDJOENO openbaart en dezen

Digitized by Google

den zegen en het hemelsch wapen *Paso-Pati* schenkt. Nadat HARDJOENO aan *Batoro* SIWAH zijne hulde heeft gebragt, keert deze naar zijn hemelsch paleis terug.

«Thans meent HARDJOENO zijn oogmerk bereikt te hebben en naar huis terug te kunnen keeren. Terwijl hij zich daartoe gereed maakt, komen twee *Widodaris*, BODJRO en HERROWONO, hem namens *Batoro* HENDRO uitnoodigen om naar den *Soerolojo* te komen en stellen hem van *Batoro* HENDRO een brief, een buisje, een hoed en een paar muilen ter hand. Ongaarne volgt hij deze uitnoodiging, maar hij kan niet weigeren en begeeft zich dus naar den *Soerolojo*, waarheen hem de twee *Widodaris* tot gidsen diennen.

«Voor *Batoro* HENDRO verschenen zijnde, maakt deze HARDJOENO met het gevaar bekend, waarin hij en de bewoners van den *Soerolojo* zich bevinden wegens den gedreigden en zeker te vreezen overval van NIWOTO-KAWOTJO, en dat zijne hoop, benevens die van alle *Dewos*, in den op handen zijnde oorlog, alleen op hem, HARDJOENO, gevestigd is.

«HARDJOENO maakt zwarigheden om tegen NIWOTO-KAWOTJO den strijd te voeren, omdat hij zich zelven daartoe buiten staat oordeelt. Intusschen komen zij overeen, om door eene list de plaats trachten te ontdekken, waar NI-

Digitized by Google

WOTO-KAWOTJO kwetsbaar is. SOEPROBO wordt tot dat einde naar *Ngimohimotoko* gezonden, om zich zelve aan NIWOTO-KAWOTJO tot vrouw aan te bieden. HARDJOENO wordt gelast haar op de reis te vergezellen en ontvangt, behalve het buis *Honto-Koesoemo*, die hem in staat stelt om door de lucht te kunnen vliegen, de *Hadji Hadrewo-Sadono* (een tooverformulier), waardoor hij zich onzigtbaar kan maken.

«SOEPROBO, te *Ngimohimotoko* aangekomen en door NIWOTO-KAWOTJO met verrukking ontvangen zijnde, slaagt er volkomen in door hare zoete en vleijende woorden den vorst der reuzen het geheim zijner kwetsbare plaats te ontlokken. HARDJOENO, die zich door de *Hadji* onzigtbaar gemaakt en alle gesprekken van NIWOTO-KAWOTJO met SOEPROBO beluisterd had, verneemt teven het geheim. Beiden keeren zij verblijd naar den *Soerolojo* terug en geven aan *Batoro* HENDRO verslag van den gelukkigen uitslag hunner zending.

«NIWOTO-KAWOTJO het bedroeg ontdekt en te laat begrepen hebbende, dat de verschijning van SOEPROBO eene list van *Batoro* HENDRO geweest is, wordt razend boos. Hij maakt zich dadelijk tot den oorlog gereed en rukt met een ontelbaar heer van reuzen tegen den *Soerolojo* op.

«In den *Soerolojo* wordt door *Batoro* HENDRO en de *Dewos* beraadslaagd, of men den naderen-

Digitized by Google

den vijand te gemoet trekken, dan zich binnen de muren der hoofdplaats opsluiten en tegen hem verdedigen zal. Ofschoon *Batoro* Hendro het laatste voor het veiligst middel houdt, geeft hij nogtans aan het voorstel en verlangen der *Dewos* gehoor, om den vijand te gemoet te trekken en hem in het open veld slag te leveren.

«De vijandelijke legers ontmoeten elkander. Er wordt hevig gevochten. Millioenen sneuvelen aan weêrs zijden. Ten laatste worden de troepen van den *Soerolojo* door de reuzen aan het wijken gebragt en op de vlugt gedreven. Hardjoeno veinst mede de vlugt te nemen. Zij worden door de reuzen vervolgd en pijlen worden hen achterna gezonden. Niwoto-Kawotjo mikt met zijne *Tomoro* voornamelijk op Hardjoeno. Deze veinst door de *Tomoro* getroffen en gedood te zijn. In zijne groote blijdschap hierover valt Niwoto-Kawotjo lagchende achterover op zijn wagen. Bij het lagchen den mond wijd open sperrende, maakt Hardjoeno behendig van de gelegenheid gebruik en schiet hem het hemelsch wapen, de van *Batoro* Siwah verkregene *Paso-Pati*, in den mond, waardoor de uiterste punt zijner tong geraakt en Niwoto-Kawotjo gedood wordt.

«Thans is de overwinning beslist. *Batoro* Hendro en de *Dewos* zijn van hun magtigen vijand

Digitized by Google

verlost. *Batoro* Hendro herstelt door het levend makend water *Merto* alle gesneuvelde en gewonde manschappen benevens de gebroken en verpletterde oorlogs-gereedschappen der troepen van den *Soerolojo*. Allen keeren in blijdschap en zegepraal naar den hemel terug. Er worden ter eere van den held Harnjokno groote feestmalen gevierd. Harnjokno wordt voor den tijd van zeven maanden tot vorst van den *Soerolojo* verheven en met de zeven *Widodaris*, die vroeger naar Hendro-Kilo gezonden waren, om hem in verzoeking te brengen, in den echt verbonden.

«Na den afloop der zeven maanden, die Harnjokno in den *Soerolojo* als vorst geregeerd heeft, keert hij naar de aarde, naar zijne woonplaats *Madoekoro*, of wel naar *Ngamerto*, de woonplaats van zijnen oudsten broeder, Jordistiro, terug, voorzien van het hemelsch wapen, de *Paso-Pati*, het geschenk van *Batoro* Sriwan, en van rijke schatten hem van *Batoro* Hendro verleend.»

Dit is een beknopt overzigt van den inhoud des gedichts. Wij vinden in hetzelve enkele overschoone plaatsen, die het edelste vuur des dichters verraden en met de levendigste kleuren eener oostersche verbeeldings kracht schilderen; maar over het geheel is de inhoud daarvan en

de inkleeding van het gedicht oppervlakkig en flaauw; terwijl sommige gedeelten van het gedicht in het schilderen van obscoene, van oneerbare en ontuchtige tooneelen onze kiesheid noodzakelijk kwetsen moeten. Er wordt in de Javaansche taal naauwelijks een enkel werk aangetroffen, dat niet met dergelijke onkiesche en stuitende zaken aangevuld is. In eene vertaling, welke RAFFLES van het mythologisch gedicht *Mannik-Mojo* geeft, heeft hij enkele scenen, die hij als onzedig bevonden had, weggelaten, hetwelk door W. VON HUMBOLDT wordt afgekeurd. Eene weglating daarvan zoude trouwens in de tekstuitgave eene onmogelijkheid geweest zijn, omdat daardoor het geheel uit zijn verband zou gerukt zijn geworden. En om niet in verdenking van partijdigheid te komen, heb ik in mijne Nederduitsche vertaling zoo wel het verheven schoone, als het flaauwe en onkiesche des gedichts-getracht weder te geven. De fabel van de parel en den misthoop kan ook op dit gedicht worden toegepast. Hij die door het onoogelijke van het slijk, waarin de Javaansche muze zich wentelt, zich af laat schrikken, zal daarin nimmer de parel vinden.

Ten aanzien van mijne vertaling in het Nederduitsch van den *Wiwoho* heb ik noodig veelvuldige verschooning te vragen. De onduide-

Digitized by Google

lijkheid van verscheidene plaatsen in het oorspronkelijk gedicht; de vrijheden, welke de Javaansche schrijvers zich met de verplaatsing en omzetting van woorden en geheele volzinnen veroorloven, ter verkrijging van het benoodigd getal lettergrepen voor elken regel en van den bepaalden uitgang deszelven naar gelang der verschillende zangwijzen; de dikwerf voorkomende herhalingen van woorden en zaken en het volstrekte gemis van alle interpunctatie hebben gedeeltelijk tot het gebrekkige van mijnen arbeid bijgedragen. Maar meer nog heb ik daarbij het gemis van geschikte hulpmiddelen te beklagen gehad. Er bestaat tot heden geen woordenboek der Javaansche taal. Ik heb dus alles van de mondelinge mededeeling en uitlegging van den Javaan, door middel van zijne eigene taal, moeten verkrijgen. Dikwijls zijn deszelfs uitleggingen en verklaringen van woorden en zinnen te eenzijdig, bekrompen en duister voor mij geweest, waarvan welligt de onbekwaamheid in het verklaren, het ontoereikende der taal in de uitlegging, of wel mijne eigene onvatbaarheid in het begrijpen de oorzaak zijn geweest.

Ik acht mij verpligt hier openlijk mijnen dank te betuigen aan den Heer VAN DER MEER VAN KUFFELER, Predikant te *Soerakarta*, die met

Digitized by Google

de meeste bereidvaardigheid de correctie der proeven van den druk der Nederduitsche vertaling op zich genomen en daaraan veel moeite en zorg besteed heeft.

Het was mijn voornemen geweest om op den Javaanschen tekst des *Wiwoho* taalkundige aanteekeningen te maken ter opheldering der beteekenis van sommige woorden en ter nadere ontwikkeling van eenige grammatikale vormen. Doch aangezien de vertaling in het Nederduitsch enkele ophelderingen vereischtte, zonder welke dezelve voor den niet kenner van het Javaansch op vele plaatsen onverstaanbaar zou zijn, zoo heb ik de aanteekeningen geschikter voor de laatste geoordeeld. De beoefenaren der Javaansche taal zullen daarin mede sommige opmerkingen vinden en zich het een en ander gemakkelijk zelven kunnen verklaren. Ook is het te wenschen en te verwachten, dat de een of ander geleerde, die studie van de Javaansche taal maakt, den Javaanschen tekst van den *Wiwoho* meer wetenschappelijk bearbeiden en van geleerde aanteekeningen voorzien zal.

Ten aanzien van de orthographie heb ik in den Javaanschen tekst zoo veel mogelijk gelijkvormigheid getracht daar te stellen. Wat de verdubbeling der *Consonant-Haksoros* door *Pasangans* of *Sandangans* betreft, waaromtrent zich

Digitized by Google

de Javaansche schrijvers zelven niet gelijk blijven, ben ik ten opzigte der gelijkmatigheid niet overal naar wensch geslaagd. Verscheidene woorden worden door de Javanen op verschillende wijze geschreven, zoo als: [illegible] *Noeso*, [illegible] *Noeswo*, *eiland*; [illegible] *Manoengso*, [illegible] *Manoengswo*, [illegible] *Manoeswo*, *mensch*; [illegible] *Jwang*, [illegible] *Hjang*, een epitheton der godheid. Ik heb getracht in dezen eenheid te brengen en heb daarbij, zoo veel mij mogelijk geweest is, de etymologie der woorden tot grondslag genomen. Zoo heb ik bijvoorbeeld het laatste woord, waarover zich W. von Humboldt (zie zijn werk: über die Kawi-Sprache, I Band, p. 101) in vele gissingen verdiept heeft, altoos [illegible] *Hjang*, geschreven, omdat ik hetzelve voor den Kawischen vorm van het Javaansche woord [illegible] *Hejang*, *grootvader*, houd, waarin de Consonant der *Haksoro* [illegible] *ho* duidelijk te voorschijn komt.

In het schrijven van Javaansche woorden met Hollandsche letters heb ik mij soms eenige vrijheid veroorloofd, vooral bij de verdubbeling der Consonanten in het Javaansch, gelijk bijvoorbeeld in [illegible] *Hardjoeno*, dat door mij met

Digitized by Google

eene *n* *Hardjoenno* geschreven is, of wanneer de *Haksoro* ꦔ *ngo* door een *Tjetjak* of den Consonant *ng* voorafgegaan of gevolgd wordt, als in ꦱꦤ꦳ꦁꦔꦤ꦳ꦁ *Sandangngan*, hetwelk in het Hollandsche gemakkelijker *Sandangan* uitgesproken wordt.

Men heeft de Consonanten der *Haksoros* ꦢ *dho* en ꦛ *tho* van de bijkans gelijk luitende *Haksoros* ꦩ *do* en ꦠ *to* in het Hollandsch getracht te onderscheiden door bij de eersten eene *h* te voegen; doch men heeft hierin eene fout begaan. De ꦢ *dho* en ꦠ *to* behooren in het Javaansch tot hetzelfde orgaan en dienen dus ook gelijkelijk van de ꦩ *do* en ꦛ *tho*, die insgelijks tot een en hetzelfde orgaan behooren, onderscheiden te worden. De twee eersten moeten als *dentales* en de twee laatsten als *palatinae* beschouwd worden. Ik heb mij in de spelling der woorden in het Hollandsch van den dwang ontslagen, die aan deze fijne onderscheiding der Javaansche letters verbonden is, en heb dus overal bijv. ꦧꦛꦫ *Batoro* en ꦩꦢꦺ *Podo* in plaats van *Bathoro* en *Podho* geschreven.

Wat verder ten aanzien der Nederduitsche vertaling en de daarin voorkomende duisterheden door mij gezegd en opgehelderd heeft

Digitized by Google

kunnen worden, zal men in de aanteekeningen achter dezelve vinden.

Ik verzoek mijnen arbeid alleenlijk te beschouwen als een blijk van mijn opregt verlangen, om iets ter bevordering der studie der Javaansche taal en letterkunde bij te dragen, denzelven met welwillendheid te ontvangen en met toegevendheid te beoordeelen.

C. Gericke.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ปฏิบัติ ๆ ๆ ๆ

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ꠀꠁꠂꠃꠄꠅ꠆ꠇꠈꠉꠊꠋꠌꠍꠎꠏꠐꠑꠒꠓꠔꠕꠖꠗꠘꠙꠚꠛꠜꠝꠞꠟꠠꠡꠢꠣꠤꠥꠦꠧ꠨꠩꠪꠫꠬꠭꠮꠯꠰꠱꠲꠳꠴꠵꠶꠷꠸꠹꠺꠻꠼꠽꠾꠿ꡀꡁꡂꡃꡄꡅꡆꡇꡈꡉꡊꡋꡌꡍꡎꡏꡐꡑꡒꡓꡔꡕꡖꡗꡘꡙꡚꡛꡜꡝꡞꡟꡠꡡꡢꡣꡤꡥꡦꡧꡨꡩꡪꡫꡬꡭꡮꡯꡰꡱꡲꡳ꡴꡵꡶꡷꡸꡹꡺꡻꡼꡽꡾꡿ꢀꢁꢂꢃꢄꢅꢆꢇꢈꢉꢊꢋꢌꢍꢎꢏꢐꢑꢒꢓꢔꢕꢖꢗꢘꢙꢚꢛꢜꢝꢞꢟꢠꢡꢢꢣꢤꢥꢦꢧꢨꢩꢪꢫꢬꢭꢮꢯꢰꢱꢲꢳꢴꢵꢶꢷꢸꢹꢺꢻꢼꢽꢾꢿꣀꣁꣂꣃ꣄ꣅ꣆꣇꣈꣉꣊꣋꣌꣍꣎꣏꣐꣑꣒꣓꣔꣕꣖꣗꣘꣙꣚꣛꣜꣝꣞꣟꣠꣡꣢꣣꣤꣥꣦꣧꣨꣩꣪꣫꣬꣭꣮꣯꣰꣱ꣲꣳꣴꣵꣶꣷ꣸꣹꣺ꣻ꣼ꣽꣾꣿ꤀꤁꤂꤃꤄꤅꤆꤇꤈꤉ꤊꤋꤌꤍꤎꤏꤐꤑꤒꤓꤔꤕꤖꤗꤘꤙꤚꤛꤜꤝꤞꤟꤠꤡꤢꤣꤤꤥꤦꤧꤨꤩꤪ꤫꤬꤭꤮꤯ꤰꤱꤲꤳꤴꤵꤶꤷꤸꤹꤺꤻꤼꤽꤾꤿꥀꥁꥂꥃꥄꥅꥆꥇꥈꥉꥊꥋꥌꥍꥎꥏꥐꥑꥒ꥓꥔꥕꥖꥗꥘꥙꥚꥛꥜꥝꥞꥟ꥠꥡꥢꥣꥤꥥꥦꥧꥨꥩꥪꥫꥬꥭꥮꥯꥰꥱꥲꥳꥴꥵꥶꥷꥸꥹꥺꥻꥼ꥽꥾꥿ꦀꦁꦂꦃꦄꦅꦆꦇꦈꦉꦊꦋꦌꦍꦎꦏꦐꦑꦒꦓꦔꦕꦖꦗꦘꦙꦚꦛꦜꦝꦞꦟꦠꦡꦢꦣꦤꦥꦦꦧꦨꦩꦪꦫꦬꦭꦮꦯꦰꦱꦲ꦳ꦴꦵꦶꦷꦸꦹꦺꦻꦼꦽꦾꦿ꧀꧁꧂꧃꧄꧅꧆꧇꧈꧉꧊꧋꧌꧍꧎ꧏ꧐꧑꧒꧓꧔꧕꧖꧗꧘꧙꧚꧛꧜꧝꧞꧟ꨀꨁꨂꨃꨄꨅꨆꨇꨈꨉꨊꨋꨌꨍꨎꨏꨐꨑꨒꨓꨔꨕꨖꨗꨘꨙꨚꨛꨜꨝꨞꨟꨠꨡꨢꨣꨤꨥꨦꨧꨨꨩꨪꨫꨬꨭꨮꨯꨰꨱꨲꨳꨴꨵꨶ꨷꨸꨹꨺꨻꨼꨽꨾꨿ꩀꩁꩂꩃꩄꩅꩆꩇꩈꩉꩊꩋꩌꩍ꩎꩏꩐꩑꩒꩓꩔꩕꩖꩗꩘꩙꩚꩛꩜꩝꩞꩟ꩠꩡꩢꩣꩤꩥꩦꩧꩨꩩꩪꩫꩬꩭꩮꩯꩰꩱꩲꩳꩴꩵꩶ꩷꩸꩹ꩺꩻꩼꩽꩾꩿꪀꪁꪂꪃꪄꪅꪆꪇꪈꪉꪊꪋꪌꪍꪎꪏꪐꪑꪒꪓꪔꪕꪖꪗꪘꪙꪚꪛꪜꪝꪞꪟꪠꪡꪢꪣꪤꪥꪦꪧꪨꪩꪪꪫꪬꪭꪮꪯꪰꪱꪴꪲꪳꪵꪶꪷꪸꪹꪺꪻꪼꪽꪾ꪿ꫀ꫁ꫂ꫃꫄꫅꫆꫇꫈꫉꫊꫋꫌꫍꫎꫏꫐꫑꫒꫓꫔꫕꫖꫗꫘꫙꫚ꫛꫜꫝ꫞꫟ꫠꫡꫢꫣꫤꫥꫦꫧꫨꫩꫪꫫꫬꫭꫮꫯ꫰꫱ꫲꫳꫴꫵ꫶꫷꫸꫹꫺꫻꫼꫽꫾꫿꬀ꬁꬂꬃꬄꬅꬆ꬇꬈ꬉꬊꬋꬌꬍꬎ꬏꬐ꬑꬒꬓꬔꬕꬖ꬗꬘꬙꬚꬛꬜꬝꬞꬟ꬠꬡꬢꬣꬤꬥꬦ꬧ꬨꬩꬪꬫꬬꬭꬮ꬯ꬰꬱꬲꬳꬴꬵꬶꬷꬸꬹꬺꬻꬼꬽꬾꬿꭀꭁꭂꭃꭄꭅꭆꭇꭈꭉꭊꭋꭌꭍꭎꭏꭐꭑꭒꭓꭔꭕꭖꭗꭘꭙꭚ꭛ꭜꭝꭞꭟꭠꭡꭢꭣꭤꭥꭦꭧꭨꭩ꭪꭫꭬꭭꭮꭯ꭰꭱꭲꭳꭴꭵꭶꭷꭸꭹꭺꭻꭼꭽꭾꭿꮀꮁꮂꮃꮄꮅꮆꮇꮈꮉꮊꮋꮌꮍꮎꮏꮐꮑꮒꮓꮔꮕꮖꮗꮘꮙꮚꮛꮜꮝꮞꮟꮠꮡꮢꮣꮤꮥꮦꮧꮨꮩꮪꮫꮬꮭꮮꮯꮰꮱꮲꮳꮴꮵꮶꮷꮸꮹꮺꮻꮼꮽꮾꮿ

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

[illegible]

Digitized by Google

[illegible]

Digitized by Google

Digitized by Google

: ། ། །

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

[illegible]

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

: ། ། །

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

: ། ། །

Digitized by Google

: ། ། །

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

: ꠁꠟꠞꠣꠀꠤꠀꠣꠀꠤꠀꠣꠀꠤꠀ

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

HASMORODONO.

Men is begonnen te schrijven op Zondag den 25sten der maand *Djoemadilawal* van het jaar *Bé* 1704. Het *Kawi* is in de gewone versmaat, *Hasmorodono* genaamd, overgebragt.

Het *Kawi*-gedicht *Wiwoho* is in de Javaansche taal overgezet; het is van de *Kawi*-taal ontdaan. Om het duidelijk te maken heeft men de beteekenis der woorden genomen. Indien de taal van den inhoud des verhaals wel is gekozen, komt de eer daarvan aan den vorst toe.

Het betaamt ons vooraf melding te maken van den oorsprong des gedichts. Vergeet den dichter van het *Kawi* niet! Wij willen hem u bekend maken. Hempoe Kanno is de naam van den dichter des *Wiwoho*.

Toen Hempoe Kanno den *Wiwoho* dichtte, was hij aanhoudend bekommerd. Hij bad den verhevenen *Batoro* der *Boeda*-eeuw om vergiffenis, die

Digitized by Google

genoemd wordt *Hjang* Djagad Noto. Het verlangen van Hempoe Kanno was aanhoudend te bidden.

Wij willen eene gelijkenis maken. Hempoe Kanno wordt vergeleken bij eenen mensch, die naar het goede verlangt, die zijne begeerte naar grootheid onderdrukt. Wij noemen hem eenen *Pandito*, die zoodanigen inborst heeft, die de waarheid erkent en het einde der dingen doorziet. De uitnemendheid eens *Pandito* bestaat in het verzaken der zonde. De zonde, waarvan een *Ressi* of *Pandito* zich moet ontdoen, is deze: hij moet geen *Goeroe* willen genoemd, noch van de menschen willen geprezen worden. Ook mag hij niet begeeren, dat de menschen hem geschenken geven. Al deze dingen moet een volmaakte *Pandito* mijden. Zulk een *Pandito* is voorwaar het vat van *Wiseso*.

Voorts moet een *Pandito* zich ontdoen van de begeerte naar wereldsche dingen. Alleen de welvaart der wereld moet de wensch zijns harten zijn, en dat alle menschen dezer wereld hunnen *Batoro* aanbidden. Tusschen zulk eenen *Pandito* en den Schepper bestaat geen scheidmuur.

Verder wordt er verhaald, dat Hempoe Kanno zijne woorden gerigt heeft tot zijnen *Batoro*, namelijk tot *Batoro* Siwah. Door het zamenstellen van het *Kawi* heeft hij, als 't ware, het stof geveegd van de voetzolen van *Batoro* Siwah. En voorwaar,

Digitized by Google

indien Hempoe Kanno niet den zegen had gehad van zijnen *Batoro*, zijn gedicht zou niet tot stand zijn gekomen.

Na aldus te hebben verhaald, wordt met het gedicht zelf een begin gemaakt.

Eerst wordt er gesproken van Parto's groote magt. Het gerucht daarvan had de woning van *Batoro* Hendro bereikt, toen *Batoro* Hendro zich in groote verlegenheid bevond. Hij was verlegen, omdat hij door eenen vijand stond overvallen te worden. De vijand, die hem den oorlog wilde aandoen, was een groote vorst der reuzen. Niwoto Kawotjo was de naam van den vorst. De magt van dezen vorst was over de geheele wereld verspreid.

De zetel van het rijk van vorst Niwoto Kawotjo was ten zuiden van den *Smeroe*.

Reeds had het gerucht zich alom verspreid, dat vorst Niwoto Kawotjo de woningen der goden in den *Soerolojo* beoorlogen wilde. Vorst Niwoto wilde den *Soerolojo* ten onder brengen, omdat hij van *Batoro* Goeroe eene buitengewone magt ontvangen had. De buitengewone magt bestond daarin, dat hij door geen der edele *Dewos*, noch door eenen *Boeto* of *Reksoso* gedood kon worden. *Batoro* Siwah had gezegd, dat een magtig mensch, die boete had gedaan, vorst Niwoto dooden zou.

Deze zaak hield thans alle *Dewotos* in hunne

Digitized by Google

gesprekken bezig. Zij spraken zamen over het voornemen van vorst Niwoto, om tegen de woningen der *Dewotos* op te rukken. Alle *Dewotos* waren daarover in groote verlegenheid.

Hjang Hendro kende de verlegenheid der *djoewotos*. Hij overleide in zijn hart; aldus was zijn overleg: «Wie zal geschikt zijn, dat ik hem «tot kampvechter neem, om den vorst der reu«zen te dooden, die voornemens is tegen mijne «hoofdstad in den *Soerolojo* op te rukken. Het «gerucht heeft zich alom verspreid, dat Niwoto «Kawotjo voornemens is mij den oorlog aan te «doen en den *Soerolojo* ten onder te brengen. Er «bestaat evenwel eene voorspelling. *Hjang* Si«wah heeft gezegd, dat een magtig mensch, die «boete heeft gedaan, Niwoto dooden zal. Zulk «een magtig mensch, die boete heeft gedaan, be«vindt zich nu juist, boete doende, op den berg «*Hendro-kilo*. Zijn naam is Parto. Maar al heeft «deze Parto boete gedaan; wat mag evenwel Par«to's oogmerk zijn met zijne boete-doening bij «den *Batoro*? Verzoekt hij de overwinning «in den krijg? Is dit het oogmerk van Parto, «is dit zijne bede en heeft hij eene buitengemeene «magt verkregen, dan zal ik Parto tot kamp«vechter nemen, om Niwoto te dooden."

Hierna kwam eene andere gedachte op in het hart van *Hjang* Hendro. Hij overwoog aldus:

Digitized by Google

«Ja, indien PARTO eene buitengemeene magt ver-
«kregen heeft, dan zal ik hem stellig tot kamp-
«vechter nemen; maar heeft hij die niet verkre-
«gen, dan zal ik PARTO zekerlijk niet tot kamp-
«vechter nemen. Mogt hij in zijne boete-doening
«door de zinnen worden misleid, dan zal ik hem
«waarlijk niet tot kampvechter nemen. Maar
«blijft hij standvastig getrouw in zijn boete-doe-
«ning aan *Batoro* SIWAH, dan zal ik voorwaar
«PARTO tot kampvechter nemen, indien hij in zijne
«boete-doening onbewegelijk blijft volharden."

Intusschen bleef *Hjang* HENDRO de boete-doe-
ning van HARDJOENO nog wantrouwen, HARDJOE-
NO mogt misschien in zijne boete-doening niet vol-
harden. Dus besloot *Hjang* HENDRO hem op de proef
te stellen. Het oogmerk van *Hjang* HENDRO met die
beproeving was, om zich van de echtheid der
boete-doening van HARDJOENO te overtuigen. In-
dien PARTO tegen de beproeving bestand mogt
zijn, wilde *Batoro* HENDRO hem tot kampvechter
nemen, om NIWOTO te dooden. *Batoro* HENDRO
was er dus op bedacht, om de boete-doening
van den koninklijken PARTO op de proef te
stellen.

Digitized by Google

II.

SINNOM.

Zoo had dan *Batoro* Hendro bij zich zelven overwogen, wien hij zou kunnen zenden, om de boete-doening van Parto op de proef te stellen. Zeven *Widodaris*, bewoneressen van den *Soeroloko*, werden in staat geoordeeld, om hem in verzoeking te brengen. De zeven *Widodaris* hadden haar ontstaan verkregen van de *Dewos* in den *Soeronadie*. Zij waren uit de kostelijkste edelgesteenten geschapen.

Van de zeven *Widodaris* muntten twee in schoonheid uit. Soeprobo en *Retno* Wiloetomo waren hare namen. Deze twee *Widodaris* verschilden in schoonheid niet van *Batari* Ratih.

Toen de zeven *Widodaris* uit edelgesteenten geschapen waren, werden zij tot eenen dans uitgenoodigd. Alle *Dewotos* wenschten haar te zien. Toen zij de *Widodaris* tot drie keeren toe den grooten oceaan hadden zien ronddansen, werden de *Dewotos* door het zien op haar verliefd. Ter-

Digitized by Google

wijl de *Dewotos* naar den dans der *Widodaris* zagen, ontving *Hjang* Bromo onverwacht vier gelijke aangezigten; *Hjang* Hendro verkreeg onverwacht vier oogen om te zien; al de *Dewotos* ontvingen van voren drie oogen: één oog aan de linker- en één aan de regterzijde en één naar boven. Zij ontvingen dezelve om ver te kunnen zien. Alle *Dewotos* waren verheugd, toen zij den dans der *Widodaris* zagen.

Toen de *Widodaris* haren dans geëindigd hadden, sprak *Hjang* Hendro het zevental aldus aan: «Ei, *Nini* Soeprobo en *Nini* Wiloetomo en gij allen, *Nini Widodaris!* Och, leent mij uwe liefelijke bekoorlijkheid en uwe schoonheid! Begeeft u, *Ninis!* naar de woning der boete van Parto. «Overtuigd u van de echtheid der boete-doening «van Hardjoeno, die thans in eene aandachtige «houding zit. Ziet toe, *Ninis!* of gij hem in «verzoeking brengen kunt. Die Parto heeft vier «vrouwen. Men zegt, dat drie van eene uitne«mende schoonheid zijn, namelijk: *Retno* Soem«bodro, Manoehoro en *Retno* Haloepi. Maar de«ze moeten voorwaar voor uwe schoonheid, *Ni«nis!* onderdoen. Al konden de vrouwen der «menschen hare schoonheid vertienvoudigen, zij «zouden nogtans de schoonheid der *Widodaris* «niet overtreffen."

Voorts sprak *Hjang* Hendro langzaam tot Soe-

Digitized by Google

BROBO: «Ik vertrouw op de schoonheid van uw «zevental. Vruchteloos wordt de fraaiheid der «*Hangsono*-bloem bij uwe schoonheid vergeleken. «De schoonheid der *Hangsono*-bloem moet de vlugt «voor u nemen en zich achter eene donkere wolk «verbergen. Ook wordt vruchteloos de fraaiheid «der *Gambir*-bloem bij uwe schoonheid vergeleken. «Zelfs de geur van uwe haarwrong, wanneer «dezelve wordt losgemaakt, maakt den geur «der *Gadoeng*-bloem beschaamd. Mogt het gebeu«ren, *Ninis!* dat *Batoro* KOMONJOJO uwe schoon«heid zag, waarlijk hij zoude de liefde tot zijne «vrouw eene andere rigting doen nemen; voor«waar *Batoro* KOMONJOJO zoude zijnen eigene vrouw «vergeten en u beminnen."

Dit waren de vleijende woorden, welke *Hjang* HENDRO tot de *Widodaris* sprak. Vervolgens ontvingen zij bevel om te vertrekken. Alle *Widodaris* waren gewillig om zich naar de woning der boete van PARTO te begeven. Weldra namen de *Waranggonos*, hare handen vouwende, afscheid van *Batoro* HENDRO. Schielijk verwijderden zij zich uit zijne tegenwoordigheid. De zwevende gang der *Widodaris* was gelijk aan een wervel-wind. Zij vorderden spoedig op haren weg. Dienende maagden volgden de *Widodaris* op eenen afstand achterna.

Toen zij de plaats der boete-doening van PARTO in

Digitized by Google

het gezigt kregen, daalden de *Widodaris* schielijk uit de hoogte naar beneden. Zij wandelde langzaam op de aarde. Den berg *Hendro-kilo* bereikt hebbende, vervolgden de *Widodaris* haren weg schoorvoetende. Het was in den morgen stond, toen de *Widodaris*, hartelijk verheugd, den berg *Hendro-kilo* bereikten. Op haren weg hoorden de *Widodaris* het suizen van de door den wind bewogene *Tjemoro*-boomen, die zich op den rug van den berg bevonden. De door den wind bewogene *Tjemoro*-boomen schenen de komende *Widodaris* terug te willen doen keeren. Ook hoorden zij het geritsel der door den wind geschudde bladeren van den *kaneel*-boom, die de *Widodaris* schenen aan te spreken en haar tot eene vergelijking der schoonheid uit te dagen. De uitdaging van den *kaneel*-boom geschiedde aldus: «Ei, *Widodaris*! wie is de zoetste van ons? Ook wat de «kleur mijner bladeren betreft, behoeft de schoon«heid van dezelve voor uwe borsten en roode lip«pen niet onder te doen."

Alle woningen in het bosch, welke regts en links van den weg stonden, werden door de *Widodaris* voorbij gegaan, maar door haar niet gezien, omdat zij verborgen waren door eene ligte wolk, die den weg bedekte. De woningen, die anders zigtbaar waren, konde men thans niet zien, omdat zij door eenen mist overtrokken waren.

Digitized by Google

De bijen waren bezig met den honig te zuigen uit geele bloemen. Toen de schoon kleurige bloemen door den mist werden overtrokken, zagen de bijen zich teleur gesteld. De bijen vlogen schielijk naar de hoogte. Opvliegende gonsden de bijen over de teleurstelling in haar zuigen.

Paauwen zaten op de takken van eenen *Tjandono*-boom, om hunne vlerken te droogen. Zij hadden hunne vlerken tusschen de takken van den *Tjandono* geklemd. De paauwen zaten tegenover elkander.

De *Widodaris* waren op haren weg in eene laan gekomen, die naar de woning der boete van Parto leidde. De trap van den weg was van kostelijk wit marmer gemaakt. De laan was aan beide zijden met *Woeni* en *Tamarinde*-boomen beplant. De *Widodaris* volgden den gebaanden weg op den berg langs eene vallei. De *Waranggonos* waren verheugd over de bekoorlijkheden, die zij op den weg zagen.

Ook zagen zij een grooten *Waringin*-boom; zij zagen dien hangende over eene rots in de diepte. Met genoegen zagen zij de rots in de diepte. Toen de mist van den weg was opgetrokken, breidde zich een regenboog voor haar uit. Een fijne regen viel neêr op de helling van den berg. Weldra werden zij door den glans der zon beschenen. Uit de zijde der rots, die in de

Digitized by Google

vallei uitstak, kwam water voort, dat fonkelend viel op een breeden steen.

In de lucht hoorden zij de stem eener *kedasih*, tegelijk met het geluid van een *Soendari*. Mededoogen wekkend was het geluid der *kedasih*. Het geluid van den *Soendari* werd door den wind te weeg gebragt.

Voorts zagen zij de bladeren van den *Djerring*, door den wind bewogen, zich voorover buigen. De *Werring*-bladeren schenen de *Widodaris* tot zich te wenken.

Toen de *Widodaris* den berg in het gezigt kregen, was deszelfs kruin met eene witte wolk bedekt. De berg geleek naar eenen *Hadjar*. De wolk, die den kruin bedekte, was gelijk aan de muts van eenen *Ressi*. De *Hadjar* had eene wrat aan zijn voorhoofd. De zijde van den berg was met *petoeng* begroeid, die over een meer in de vallei neêrhing. Wanneer de *petoeng* door den wind bewogen werd, raakte dezelve het water. De *petoeng* was gelijk aan de armen van eenen *Ressi*. Zij schenen water te scheppen. De *Ressi* scheen het water in den mond te nemen en zich het aangezigt te wasschen.

Voorts zagen zij vruchtboomen. De boomen schenen de naderende *Widodaris* op hunne vruchten te willen onthalen.

Hierna werden de *Widodaris* op haren weg

Digitized by Google

belemmerd door de gedachte, dat zij zich in een vreemd gebied bevonden. De *Widodaris* begonnen zich op te schikken, toen zij de woning der boete van Mintorogo zagen. Zij werden door den geur van welriekende oliën en den reuk van bloemen, den reuk van de *Gadoeng*-bloem, vergezeld. De zich verspreidende en haar vergezellende geuren deden alle zorgen verdwijnen. De harten der *Widodaris* werden getroffen; de liefde was in hare harten gedrongen.

Vervolgens rustten de *Widodaris* uit; het zevental ging zitten op een breeden steen. De steen, waarop de *Waranggonos* zaten, werd door een *Redjoso*-boom overschaduwd, die juist in den bloei stond. De jonge bladeren van den bloemendragenden *Redjoso*-boom hingen over den breeden steen, waarop de *Waranggonos* zaten. De zeven *Widodaris* zaten naast elkander aan eene waterkom. Aan den rand der waterkom bevond zich een fraai steenen beeld, dat geheel met mos bedekt was. Het beeld had de gedaante van een groen geblanketten man, die zich in de waterkom baden wil. De kom werd door een geelen *Kepoh*-boom overschaduwd. Juist waren zijne vruchten rijp. Zij vielen neêr aan den rand der tuin; zij schenen zich tot spijs aantebieden aan de aan den rand der waterkom neêrzittende *Widodaris*. Maar de *Wido-*

Digitized by Google

daris hadden geene begeerte naar de geele *Kepoh;* hetgeen de pas aangekomene *Waranggonos* begeerden, was het genot der liefde.

Langen tijd hadden de *widodaris* gerust, toen zij het met elkander oneens werden. Sommigen wilden dadelijk vertrekken, terwijl anderen nog verkozen te blijven; er waren, die de wenkbraauwen optrokken en anderen, die met de voeten in het water plasten. Deze liet hare lendenen door hare dienstmaagd drukken; gene wiesch het aangezigt met water en maakte vervolgens hare haarwrong op, het heldere water tot spiegel gebruikende. De *Widodari* zag in den spiegel, om haren opschik in orde te brengen, ten einde voor Harnjoeno te kunnen verschijnen.

De *Widodaris* zaten op haar gemak op den breeden steen; terwijl zij rustten, overleiden zij met elkander; te zamen sprekende, leunden zij op hare handen. Zij spraken met elkander over het vertrek naar de boete-plaats van den eenzaam wonenden Parto.

Toen sprak *Woro* Soeprobo op een bedaarden toon tot *Retno* Wiloetomo: «Ei lieve! hoe denkt «gij over het voortzetten van uwen weg? Zullen «wij niet vertrekken, daar het haast middag zal «zijn? Wat is, zusters, uw aller verlangen?"

Langzaam antwoordde de liefelijke *Retno* Wiloetomo: «Mijn voorstel is, indien het der go-

Digitized by Google

«dinnen behaagt, om niet te vertrekken tegen «den middag, omdat wij dan den honger zul«len gevoelen. Misschien ook zal de groote «hitte het blanketsel bederven en zal ons aange«zigt bleek worden. Indien het u behaagt, «verzoek ik u dat wij ons, na den ondergang der «zon, naar de woning van den boeteling zullen «begeven. Wij hebben heden nacht juist volle «maan. De volle maan is de dag, waarop de lief«de nederdaalt; het is juist *Goro-kasih* en de «*Woekoe Mondo-sijo*. Welaan, laten wij eerst «eten en daarna ons vermaken, tot den onder«gang der zon, met den opschik te voltooijen."

Soeprobo nam op nieuw het woord: «Hoe «denkt gij er over? Gij hebt nog allen de ge«daante van *Widodaris*. Zullen wij in deze ge«daante Hardjoeno in verzoeking brengen?" Wiloetomo antwoordde: «Wat is uwe meening «daarmede?" Daarop sprak Soeprobo: «Zoo «lang gij nog in deze gedaante zijt, zal de boe«tende Hardjoeno zekerlijk niet in verzoeking «gebragt kunnen worden; hij zal begrijpen, «dat uw werk eene beproeving van *Hjang* Hen«dro is; dat *Hjang* Hendro de *Widodaris* ge«zonden heeft, om Hardjoeno in verzoeking te «brengen. Zulks wetende zal Hardjoeno in zijne «boete-doening onbewegelijk blijven. Hoe denkt «gij er dus over?" Tiloetomo gaf aan Soeprobo

Digitized by Google

tot antwoord: «Indien het zoo is, dan zullen «wij doen hetgeen gij noodig oordeelt." Soerprobo zeide langzaam: «Indien gij zeven *Widodaris* het eens met mij zijt, dan zullen wij «de gedaanten van menschen aannemen. Wij «zullen de gedaanten aannemen van Parto's «vrouwen, die te huis gebleven zijn. Ik zal de «gedaante aannemen van Soembodro, Parto's echte «vrouw. Deze Soembodro is eene volmaakt schoone «konings dochter. Hare gedaante gelijkt aan «een zich bewegend beeld. De prinses Soembo«dro is nog jong. Zij heeft een kalmen en «zachten inborst. Zij is in staat om de mannen, «die haar zien, zinneloos te maken. Ook zon«der haren kleedertooi is Soembodro eene schoone «vrouw. Zelfs in hare alledaagsche kleederen «behoeft zij niet onder te doen. De vorm van «haar ligchaam is aan eene ontlokene *tjampoko*«bloem gelijk. Zij heeft een eenvoudig en ze«dig voorkomen. Haar gelaat drukt haar bin«nenste uit; onbegrijpelijk zijn de edele hoe«danigheden der ziele van Soembodro. Dikwijls «zijn mannen op haar verliefd geworden; maar «het edele hart van Soembodro heeft nog naar «geen man begeert. Het is deze, aan wie ik «gelijken en wier houding ik nabootsen zal."

Vervolgens sprak Soerprobo tot *Retno* Tiloetomo: «Hoor, Tiloetomo! gij moet, als gij wilt,

Digitized by Google

«de gedaante aannemen van PARTO's tweede «vrouw, wier naam is *Dewi* MANORHORO. Boots «haar na, wier gedaante gelijkt naar een beeld «dat spreekt. Hare oogen zijn zacht en mild; «er wordt geene boosheid daarin gezien. De «blik harer oogen is altoos vriendelijk. De ge«daante van MANORHORO is uitermate schoon, «wanneer zij zich heeft opgeschikt; in hare «alledaagsche kleeding komt de schoonheid harer «breede schouders nog meer te voorschijn. Uit«nemend schoon zijn hare borsten; maar aan «haar midden ontbreekt de rankheid, doch door «de zwaarte harer borsten ontvangt haar mid«den den behoorlijken vorm, het gelijkt naar «eene naakte bije. De gedaante van *Retno* MA«NORHORO is allezins betamelijk. Wij zouden vele «liefelijke kleuren noodig hebben, om haar te «schilderen. Men heeft *Dewi* MANORHORO dik«wijls voor een godenbeeld aangezien, dat op «een *poedak*-blad beschilderd, met een pennemes «daarop gesneden was."

Hierna sprak SOEPROBO tot *Retno* WARSIKI: «Ei lieve WARSIKI! indien het u behaagt, neem «gij de gedaante aan van PARTO's middelste vrouw, «van de beminde prinses, de overschoone *Ni* «*Retno* HALOEPI. Zij is de dochter van eenen «*Pandito*. *Bagawan* KANNO is de naam van ha«ren vader. *Dewi* HALOEPI heeft een vriende-

Digitized by Google

«lijk gelaat. Hare fraaije oogen zijn gelijk «donkerkleurig geverfd linnen. Zij is gelijk aan «een gouden beeld, dat zich beweegt. Zij ver«mag iedereen vriendelijk aan te zien; zij verwerft «den roem der harten; zij kan edele harten «vormen; zij verdient de leermeesteres te zijn «van alle schoone vrouwen der geheele wereld. «Men ziet den glans van edelgesteenten, wan«neer men hare tanden ziet. Hij die de tanden «der *Retno* ziet, ziet daarin zijn beeld als in «eenen spiegel."

Voorts sprak Soeprobo op bedaarden toon tot Soerendro: «Gij moet de gedaante aannemen van «Gondowati, Parto's vrouw, op eene na de «laatste. Schoon is de gedaante van *Dewi* Gon«dowati. Wanneer zij gaat, vermeerdert de «zwevende beweging van haar middel. De zwe«vende beweging schijnt bij het gaan haar «middel te breken. Zacht en vriendelijk is de «blik harer oogen. Zij verkiest geene schitte«rende kleederen te dragen, omdat zij in hare «eigene schoonheid prijkt. Bij elke beweging «wordt hare schoonheid zigtbaarder. Haar vrien«delijke blik trekt de harten tot zich. De kleur «van haar ligchaam is geel, zweemende naar «het groen. *Dewi* Gondowati lacht nooit; haar «hart is ingetogen. Zij verkiest niet te lagchen, «om haar tandvleesch te verbergen, dat het

Digitized by Google

«niet gezien worde. Indien haar tandvleesch «gezien wordt, doodt het hem, die het ziet; «waarlijk hij sterft van verliefdheid. Zwart zijn «hare tanden; de tanden van den sprinkhaan «moeten voor hare tanden onderdoen."

Vervolgens sprak Soeprobo langzaam tot Gadarmajang: «Ei lieve! neem de gedaante aan «van *Dewi* Srikandi, de jongste der vrouwen. De «kleur van Srikandi's ligchaam is gelijk aan ge«smolten goud, dat pas uit den smeltkroes komt. «Hare oogen zijn vriendelijk en wild; zij heeft «een schrander voorkomen. Waarlijk zij is in «de letteren bedreven en in het *Kawi* volleerd. «Zij dient daarbij bestendig tot overbrengster «van Harjojono, haren gemaal en Banoewati. «De overbrengster, *Ni* Srikandi, wordt even«zeer bemind."

Hiermede eindigde de gedaante-verwisseling der *Widodaris* in de gedaanten van Parto's achtergeblevene vrouwen.

Reeds had *Hjang* Rawi den blik doen zinken; hij was in het westen aan de zijde van den berg neêrgedoken. De *Widodaris* smukten zich op met gesmolten suiker.

Digitized by Google

III.

DANGDANG-GOELO.

De *Waranggonos* smukten zich op; ieder liet zich door hare eigene maagd bedienen. De opschik der *Widodaris* was van eene uitnemende schoonheid. Geene twee verschilden van elkander; het tooisel van alle zeven *Widodaris* was eenerlei, het vermeerderde hare bevalligheden. De opgesierde *Widodaris* geleken naar het zoet van geheel rijpe, opengebarstene *manggis*, die met gesmolten suiker zijn geconfijt en in het keurigste honigzeem zijn ingelegd. Aldus was, naar den opschik te oordeelen, het zoete voorkomen der *Widodaris*.

Toen de *Widodaris* zich opgetooid hadden, begaven zij zich op weg. Zij hadden bijkans de plaats bereikt, toen zij onverwachts den ingang der inderdaad fraaije grot zagen. Uitnemend schoon was de laan, die naar de woning van den boeteling leidde. Weldra na-

Digitized by Google

derden de *Widodaris* van de zijde van het oosten de grot. Zij had haren ingang in eene eenzame vallei. De *Walikadeps* in de vallei bewogen aanhoudend hare bladeren. De bladeren der *Walikadeps* schenen de *Waranggonos* aan te sporen, om spoedig in de grot te gaan.

De *Widodaris* waren voor den ingang der grot gekomen en wilden dezelve binnen treden; maar de plaats van den boeteling Hardjoeno was ledig. Er werd geene stem van een mensch vernomen ter plaatse waar de *Widodaris* gekomen waren. Zij zagen slechts een wierookvat, maar zij ontdekten geen spoor van vuur. Zij zagen eene plaats, die geveegd moest worden; maar slechts de bezem werd gezien. Op het voorplein schoot het gras uit.

Al de *Waranggonos* waren van liefde doordrongen. Zij bogen zich vervolgens voorover om in de grot te zien. Binnen de grot zagen zij iets, dat naar een gouden beeld geleek. De *Waranggonos* zagen het schitteren als de volle maan. Inderdaad bevond *Bagawan* Mintorogo zich in de grot, met aandacht-oefeningen bezig zijnde; hij was aandachtig biddende. *Bagawan* Mintorogo verspreidde een glans in de grot; een glans verhief zich van Hardjoeno. Terwijl *Bagawan* Mintorogo biddende was, het aangezigt naar de bidplaats gewend, leide hij

Digitized by Google

de eene hand boven de andere. De regterhand lag boven. De punt alleen van den voorsten vinger was regt op de punt van den neus gerigt. Deze wijze van bidden wordt *Patitis grono siko* genaamd. Aandachtig biddende was HARDJOENO op eens als dood; hij had zijn menschelijk aanzijn verloren: het gezigt, het gehoor en de reuk, alle gewaarwordingen had hij naar hunnen oorsprong terug doen keeren. Het hart van HARDJOENO was geheel licht; zijn menschelijk wezen had opgehouden. Waarlijk zijn ligchaam was in geest overgegaan. Dus waren alle zijne zinnen ontoegankelijk. HARDJOENO was door boete-doeningen en gebeden tot eenheid gekomen. Dus was hij voor de verzoeking ontoegankelijk, omdat HARDJOENO door boete-doeningen zijn ligchaam in geest veranderd had.

Hierna ging *Woro* SOEPRODO, die naar de gedaante van *Woro* SOEMBODRO geleek, naar binnen. Vervolgens sprak de *Waranggono* op een smeekenden toon: «*Raden* PAMADÉ! ik ben gekomen, «ik ben u achterna gevolgd. Waarlijk KAKANG! «SOEMBODRO is ten laatste, uit verlangen naar «u, gestorven. Nadat gij, PANGERAN! zijt heen «gegaan om boete te doen, ben ik wezenlijk «gestorven; nadat gij naar *Hendro-Kilo* vertrok«ken waart, ben ik, uit liefde en begeerte naar «u, gestorven. Ik dacht dat gij u in den

Digitized by Google

«*Swargo-loka* bevond; dus ben ik u naar den «*Soeronadi* gevolgd, maar heb u daar niet «gevonden. Vervolgens ben ik u, *Raden!* naar «hier gevolgd. Thans vraag ik u, *Bagoes!* wat «deert u toch? om welke reden zijt gij weg-«gegaan? waarom hebt gij mij, uwe dienares, «verlaten en zijt gij boete gaan doen op *Hendro-«Kilo*? wat tracht gij door uwe boete-doening te «verkrijgen? wat ontbreekt u toch? Ik ben mij «zelve van geene schuld bewust. Ik verzoek «u derhalve naar huis terug te keeren. Ik ben «in haast weggegaan, omdat uw geheele ge-«slacht gedood is; zij zijn allen gedood door vorst «Dorrjokodo. Kom aan! keer dus naar huis «terug."

Dus sprak Sorrodo al weenende. De tranen vloeiden uit hare oogen over hare wangen en vielen neêr op hare borsten; ze bleven op de tepels harer borsten, namelijk op de zwarte punten van dezelve, hangen. Ze schenen in het vallen te talmen. Het was alsof ze op bladeren gevallen waren.

Intusschen bleef het hart van Parto onbewogen bij de woorden van Sorrodo; hij hoorde er niet naar.

Hierna kwam *Dewi Retno* Tilottomo, die naar de gedaante van Manohoro geleek. *Retno* Tilottomo had alle geuren op haar ligchaam bijeen

Digitized by Google

verzameld. Zij had inderdaad het geheele gelaat met *Poelang-genné* geblanket. De breede schouders van haar ligchaam waren met eene andere welriekende zalf bestreken. Hare sierlijke kleederen waren insgelijks met *Kastoeri* gewierookt. Indien de wind de kleederen raakte, verspreidde zich de geur der *Poelang-genné*, die in dezelve was vastgebonden. Zij had hare borsten in *Koemkoemmo* gedoopt. Bloemen gebruikte zij tot haarspeld; hare haarwrong was zoodanig ingerigt, dat de bloemen tot haarspeld konden dienen. Zij spreidde hare geheele schoonheid voor Harjokno ten toon. *Retno* Thohromo glimlachte bij hare komst; zij lachte om hare tanden te laten zien. De glans harer tanden was gelijk aan de vlerken eener honigbij.

Vervolgens kwam eene andere *Widodari*. Zij zettede zich aan de linker zijde van den jeugdigen *Pandito* neder. Delopschik dezer *Widodari* wordt aldus medegedeeld: Zij droeg aan beide armen dubbele braceletten met beeldwerk versierd. De spangen om hare boven-armen en de ringen aan hare vingeren prijkten met kostelijke edelgesteenten en schitterende robijnen. De *malati*-bloemen, die zij droeg, waren met goud doorregen. Zij had zich fijn geblanket in de schoone gedaante van *Bot Pangadjarran*. Hare zwarte tanden verspreidden een glans. De *Warang-*

Digitized by Google

gono droeg een witten zijden sluijer; wanneer een zachte wind den sluijer bewoog, viel dezelve over hare borsten en bedekte ze als met het schuim van water. Uitnemend fraai was de kleeding der *Waranggono;* alles overtreffende was de opschik der naderende *Widodari.*

Eene der aangekomene *Widodaris* had hare haarwrong kunstig met goud bedekt, om hem in verzoeking te brengen. De spangen van hare boven-armen waren van groene juweelen gemaakt. De gedaante dezer *Widodari* was gelijk aan die van *Dewi* Ratih. Haar opschik was geheel voltooid; er ontbraken bloemen noch welriekende zalven aan; zij verdonkerden voor een oogenblik den glans der edelgesteenten. Zij waren een mengsel van *Kastoeri* en *Parodo,* dat in strepen was aangebragt. Alle *Waranggonos* schenen op haar gezigt in het niet te verdwijnen.

Aldus maakten de *Widodaris* haar werk om te behagen en om hem in verzoeking te brengen. De geele kleur van het ligchaam der *Widodaris* was gelijk aan den glans der volle maan, die dikwijls verliefde harten maakt. Zij waren pas uit het bad gekomen; het natte haar hing los om het hoofd. Zij waren met een wit zijden kleed bedekt; zij wreven de tanden en gebruikten de *binang* tot drie keeren toe. De tanden

Digitized by Google

glinsterden. De geur der *Koemkoemmo* verspreidde zich.

Veelvuldig waren de treken, waarvan de *Widodaris* zich bedienden. Zij waren onbeschroomd in hare houdingen en manieren. Zij stegen hem van achteren op den rug. Hardjoeno werd door de *Waranggonos* gedwongen. Het dwangmiddel, waarvan de *Widodaris* gebruik maakten, waren hare borsten, die in allerlei geuren waren gedoopt. Zij trachtten dezelve het ligchaam van Parto te doen aanraken. De eene vattede zijne hand, om ze om haren hals te brengen; de andere hand van Hardjoeno bragt zij om haar middenlijf, om tot steun voor hare borsten te dienen. Haar zijden kleed was van eene doorzigtige stof; het was niet dubbel, maar slechts eenmaal om haar lijf geslagen; gelijk eene dunne wolk, die den glans der maan bedekt.

Eene der *Waranggonos* leunde aan de lenden van Mintorogo en zag met hare oogen naar Parto op. De *Widodari* wilde hem door hare blikken betooveren. Hare betooverende blikken op hem gevestigd houdende, sprak zij bij zich zelve: «Indien Parto naar mij mogt zien, ben «ik zeker hem te zullen betooveren. Hardjoeno «is immers gelijk aan een jongeling, die in «wereldsche dingen bedreven is. Hij zal de blik«ken eener *Widodari* niet kunnen weêrstaan.

Digitized by Google

«Even als een tinnen wierookvat smelt, wanneer «er vuur wordt ingedaan, zal hij door het «vuur der liefde smelten." Aldus sprak de *Waranggono*.

De *Widodaris* stelden veelvuldige beproevingen in het werk tegen de boete-doening van den biddenden Parto. Bijna zoude *Hjang* Sorjo in de aarde zinken en door *Hjang* Sasongko vervangen worden, die weldra in zijn vollen glans van achter het gebergte te voorschijn moest treden: maar *Hjang* Sorjo aarzelde om in het westen onder te gaan. Dralende om onder te gaan, zag Diwangkoro gedurig naar de schoonheid der zeven *Waranggonos* om, die Harjoeno in verzoeking brágten. *Hjang* Rawi wilde om die reden in langen tijd niet ondergaan. Daarna werd hij door eene wolk bedekt.

De *Widodaris* waren geheel van liefde doordrongen door het zien van de schoonheid van den in aandacht verzonkenen Parto. Het hart der *Widodaris* was geheel in de war, omdat hij, die beproefd moest worden, onbewegelijk bleef en voor geene beproeving vatbaar was. Daarentegen geraakten zij, die hem beproeven zouden, door Parto zelven van de streek. Hierna verwijderden de *Widodaris* zich stil van Harjoeno. Op het plein voor de grot staande, zongen de *Widodaris* liedjes, om ze Parto te doen

Digitized by Google

hoeren. Zij zongen liedjes om Parto te bewegen.

Eene der *Widodaris* droeg eene pop van *Poedak* gemaakt in een *slendang*. Zij naderde Hardjokno, dragende de *Poedak*, waaraan de gelijkenis gegeven was van Hardjokno's eigen kind. Voor Parto verschenen zijnde, zeide zij tot hem: «Zie daar, *Raden* Pamadé! uw kind, «dat weent. Weenende vraagt het naar den «vader. Het heeft in lang niet willen zuigen. «Het heeft lang geweend. Komaan, *Raden!* draag «gij uw kind, opdat het spoedig zuigen moge!" — Parto gaf geen geluid van zich. Vervolgens zeide de *Waranggono:* «Och, kind! ween niet; uw «vader, de *Pangeran*, is aanhoudend boos op u; «weet, mijn kind! dat hij zich om u niet bekreunt; «ween toch niet langer!"

Vervolgens stelde eene *Widodari* eene andere kunstgreep in het werk. Zij vattede de hand van Hardjokno en wilde hem tot eene wandeling overhalen. Onder het vatten kneep zij zijne hand en leide ze op hare borsten. Haar hart was getroffen. Even als wanneer de eene *Woelosh* de andere raakt en wrijft, was het hart der *Widodari* aangedaan. Maar Hardjokno bleef onbewogen.

Hierna begaven de *Widodaris* zich buiten de grot, om in het geheim met elkander te spreken. Zij spraken te zamen over Parto's gedrag;

Digitized by Google

zij verkeerden over hetzelve in ongerustheid.

Eene der *Waranggonos* keerde onder een voorwendsel naar de grot terug. Zij gaf voor, dat haar ring op Mintorogo's schoot was achter gebleven; maar die was eigenlijk niet achter gebleven; zij had dien met opzet achtergelaten, om een voorwendsel te hebben van terug te kunnen keeren. Hare vurige liefde deed haar zeer verlangen de schoonheid van Parto nog eens te zien.

Al de *Widodaris* waren in verlegenheid over hare beproevingen van Mintorogo. Zes der *Widodaris* hadden Parto reeds verlaten; de eene was aan de zijde van Hardjoeno gebleven; zij was geheel door liefde bedwelmd. Door liefde tot Hardjoeno geheel bedwelmd, was het kleedje der *Widodari* van het ligchaam gevallen. Men zag haar als eene dronkene vrouw de lippen bewegen; gelijk eene vrouw, die knorrig is, wanneer zij door den man niet toegesproken wordt. Het hart der *Widodari* meende het opregt om Hardjoeno in verzoeking te brengen; hare beproevingen waren niet in schijn, zij beminde Hardjoeno inderdaad; de liefde der *Widodari* tot Hardjoeno was uit- en inwendig wezenlijk gemeend.

Soeprobo stond bedroefd op het voorplein; zij rigtte hare blikken naar de maan. In hare verlegenheid verzocht zij de maan om hulp. Soe-

Digitized by Google

PROBO wenkte en gelastte de maan. De *Widodari* sprak aldus: «O, *Hjang* WOELAN! help mij toch! «kom mij met uwe schoonheid te hulp, om «HARDJOENO in zijne boete-doening in verzoeking te brengen!" Aldus sprak de *Widodari* tot *Hjang* SASI. *Hjang* WOELAN zag HARDJOENO aan; hij zag dat PARTO zijne boete-doeningen had volbragt en dat hij voor de beproeving ontoegankelijk was; hij deinsde voor de zinnen van HARDJOENO terug. De *Satrijo* had daardoor een helder inzigt verkregen; hij had den oorsprong der dingen leeren kennen; hij kende den oorsprong van het gezigt en den oorsprong van het gehoor. Het was voor PARTO geen geheim meer; hij wist dat hij door zijne boete-doeningen voor de beproeving ontoegankelijk geworden was. Hij had opgehouden de zinnelijkheid te volgen; het vermogen van elken zin was naar zijn oorsprong terug gekeerd; maar zij hadden van MINTOROGO haren oorsprong.

De *Waranggonos* hadden al hare kunstgrepen, om MINTOROGO door liefde in verzoeking te brengen, uitgeput. De zeven *Widodaris* zagen zich in hare beproevingen van PARTO teleur gesteld. Drie dagen en drie nachten hadden zij besteed om hem te beproeven. Dag en nacht hadden zij hare beproevingen voortgezet op de plaats der boete-doening van HARDJOENO, maar hij had haar vermogen weêrstaan.

Digitized by Google

Hierna keerden al de *Widodaris* terug, om aan *Batoro* Sokro berigt te geven. Op hare terugreis waren de *Waranggonos* met de liefde in het hart beladen. Niets dan Hardjokro zweefde haar gedurig voor de oogen. Het duurde niet lang, dat de *Widodaris* voor *Hjang* Hendro kwamen. Zij verschenen bedroefd in de tegenwoordigheid van *Hjang* Hendro. Nadat zij allen vorst *Hjang* Hendro eerbiedigijk hadden gegroet, gaven zij een volledig berigt harer beproevingen van Parto; maar dat hij tegen de beproevingen bestand was geweest.

Alle *Dewotos* waren verheugd, toen zij het berigt der *Waranggonos* vernamen, dat Parto alle verzoekingen der *Widodaris* had weêrstaan. Zij prezen de voortreffelijkheid der boete-doening van Hardjokro; ook *Hjang* Hendro scheen daaraan deel te nemen.

Digitized by Google

IV.

KINNANTI.

Aldus had *Hjang* Hendro zijn oogmerk bereikt. Ook alle *Dewotos* hadden vernomen, dat Parto de beproevingen der *Widodaris* had weêrstaan. Alle *Dewotos* hielden het er voor, dat door het wederstaan der beproevingen van Parto, de hals van vorst Niwoto zoo goed als afgesneden was door Harnjoeno in den strijd. Maar Hendro was nog in onzekerheid over het wezenlijke der boete-doening van Parto, of hij zich wel daarmede tot geestelijke dingen had gewend; in welk geval Niwoto door hem niet sneuvelen zou. Maar had Parto met zijne boete-doeningen het oog gehad op eene groote magt in den krijg, dan zoude de reus Niwoto zekerlijk door Harnjoeno sneuvelen in den strijd. Vorst *Batoro* Hendro was dus wel voldaan en zeer verheugd, dat Parto zijne boete-doeningen geheel had volbragt; maar *Hjang* Hendro wilde zich van

Digitized by Google

het doel der boete-doeningen van Mintorogo overtuigen: of hij daarmede geestelijke dingen had begeerd, dan of hij waarlijk door de boete naar eene groote magt in den krijg had gestreefd. Van de waarheid in dezen wilde *Batoro* Hendro zich overtuigen. Tot dat einde leende hij eene andere gedaante: hij nam de gedaante van een voornamen, ouden en naakten *Pandito* aan, onder den naam van Padijo.

Hierna vertrok de *Dewoto;* hij daalde naar beneden. Weldra kwam Padijo voor Parto, omhuld door eene wolk van mist en stofregen, waarop een stortregen volgde. Rillende en bibberende van koude kwam Padijo aan. Hij stond, leunende op een stok, aan den trap bij den ingang van de grot. Padijo hield de handen kruislings op de borst. Padijo had reeds lang gestaan, zonder dat Mintorogo hem had aangesproken; hij werd door het bidden daarin verhinderd. Eindelijk begon Padijo een geluid te maken: hij begon te hoesten en te kugchen, om Parto op hem oplettend te maken.

Parto, vermoeid van zijn werk, zag op en ontwaarde Padijo. Hij groette hem dadelijk en heette hem welkom. Langzaam sprak Parto tot hem: «Vergun mij u te vragen, van waar gij «komt en wat gij begeert?" Toen antwoordde Padijo: «Vergun mij u te zeggen, dat ik een

Digitized by Google

«*Pandito* ben zonder vaste woonplaats; ik ben «niet in het bezit eener kluis; maar mijne wo«ning is overal; op de bergen en in de bos«schen, waarheen ik kom. Het is mijn bedrijf «op bergen en in bosschen rond te zwerven; ik «ga in de gevaarlijkste bosschen. De wijze «mijner boete-doening wordt *Tirto-gomo* ge«noemd."

«Ik ben herwaarts gekomen op het gezigt «van een schijnsel, dat te dezer plaats gezien «werd. Het schijnsel was uitermate groot; des«zelfs glans verspreidde een zeer helder licht. «Ik hield het voor het schijnsel van water, of «dacht, dat een boom of een steen den schijn «veroorzaakte. Maar thans zie ik, dat een *Pan«dito* het schijnsel te weeg brengt. Het schijn«sel is dus in u verborgen; gij zijt het, die «den glans bezit."

Voorts zeide Padijo: «Ik zie dat gij in uwe «boete-doening wel zijt geslaagd; uw werk laat «geen twijfel over. Maar het hindert mij te «zien, dat uw werk van een gemengden aard «is; gij hebt daarmede het bedrijf van een ge«woon mensch verbonden. Zulks blijkt uit «de doodelijke wapens, die gij bij u hebt. «Ik zie daar een schild, boog en pijlen in «den koker gereed. Zulks ziende, beklaag ik «u, dat gij niet geheel van de wereldsche

Digitized by Google

«dingen los zijt, zoo dat uwe gebeden vruchteloos «zijn.»

Verder sprak Padijo: «Weet dat de zaligheid «van het hart daarin bestaat, wanneer het oog «alleen op geestelijke dingen gevestigd is. Maar «zijt gij nog begeerig naar wapens, dan dwaalt «het oog af. In boete-doeningen mag men noch «naar goede noch naar kwade dingen zien."

Padijo ging voort met spreken: «Waarlijk «het oog moet op geestelijke dingen gevestigd «zijn. Het moet ons boven alles ter harte gaan de «waarheid te willen erkennen. Men kan geen twee «dingen te gelijk begeeren. Men kan niet *nu* «en *dan*: *nu* het eene *dan* het andere ter hand «nemen, wanneer men in den hemel wil ko«men. Dit gaat zoo niet; men zou zich daardoor «ten laatste smarten veroorzaken. Ook dit is «eene verzoeking der zinnen. Wanneer men «de zinnen den vrijen loop laat, zal het moei«jelijk zijn ze te beteugelen. Indien zij niet «beteugeld worden, zullen hare begeerten be«stendig blijven. Waarlijk zij zullen het hart «bederven en het oog van het schoone aflei«den; want zij huisvesten in een bedorven «ligchaam."

Voorts zeide Padjo: «Weet dat de werking «der zinnen gelijk is aan iemand, die naar «*Wayang*-poppen ziet; hij ziet de eene weenen,

Digitized by Google

«eene andere bedroefd zijn, eene derde lagchen. «Al weet hij, dat ze van leder gemaakt en «gesneden zijn en dat ze door eens menschen «handen in beweging worden gebragt; evenwel «zijn er vele menschen, die dezelve verlangen «te zien. Voorwaar ook dit is eene verleiding «der zinnen. Menschen die naar zoo iets «verlangen zijn door den boozen geest be«zeten."

Zoodanig waren de woorden, die Padijo tot Parto sprak. Hierop was het antwoord van Parto: «Heer, verheven *Ressi!* voorwaar de «woorden eens *Ressi* zijn heilrijk, omdat zij «verborgene kennis leeren. Maar leer de ware «reden kennen, waarom ik den boog, het «schild en de pijlen bezit. Ik maak daar «van geen gebruik dan alleen om het booze «te dooden. Het is immers de bestemming «van eenen *Satrijo*, om roemrijke daden te «verrigten. Hij vergeet daarbij zijn dood «niet. Heer, verheven *Ressi!* een deugdzaam «mensch vergeet de ware bestemming des le«vens niet. Dit ligt in mijne woorden op«gesloten: hij zal de ware bestemming des le«vens, den eindelijken overgang in den dood, «niet in twijfel trekken. Het verrigten van «roemrijke daden dient alleen om hen tegen «den dood op hunne hoede te doen zijn. Ik ge-

Digitized by Google

«bruik de wapens tot vermaak, tot het be-«drijven van roemrijke daden en tot speel-«goed." Deze waren de woorden, die Parto tot «Padijo sprak.

Op een bedaarden toon was het antwoord van Padijo aan Parto: «Och, terwijl gij nog zoodanig «een verlangen voedt, brengt zulks mij in «verlegenheid. Indien gij voortgaat met de be-«geerte der zinnen in te volgen, bedrijft gij het «grootste kwaad op aarde. Ze worden een strui-«kelblok voor uw hart. Hij wordt een volmaakt «mensch genoemd, die de zinnen bestrijdt. Maar «gij geeft aan dezelve toe, gij volbrengt hunne «begeerte. Dit is het wat mijn hart bedroeft. «Gij zijt door de zinnen overwonnen; door «hen overwonnen zijnde, zullen ze u ten laat-«ste in het ongeluk storten."

Voorts sprak Padijo tot Parto aldus: «Weet, «dat een mensch, die behagen schept in «brasserij, daarvan de kwade gevolgen te «wachten heeft. Hij is gelijk een mensch, «die in het grootste kwaad behagen schept. «Gelijk, bijvoorbeeld: een oude jager, die «niets anders doet dan wild te jagen, wan-«neer hij sterft een tijger wordt, omdat hij «in de jagt alleen vermaak heeft gehad; of «een oude visscher, die niets anders doet «dan visschen in het water te zoeken, die

Digitized by Google

«dag en nacht uit visschen gaat, wanneer hij «sterft een groote kaaiman wordt; aldus is «de overgang van ieder mensch vooruit be«stemd, overeenkomstig zijne daden. Het kwaad «wacht hem, die vermaak geschept heeft in «kwaad te doen."

Aldus waren de woorden van Padijo, gevende verborgen onderwijs. Toen Parto hem hoorde, ging het hem door het hart. Parto was door de woorden van den verhevenen *Ressi* getroffen. De woorden van Padijo waren woorden der wijsheid.

Na het aanhooren van dezelve zweeg Hardjokno eene wijl. Hij herinnerde zich vervolgens den last van zijnen *Goeroe*, van *Bagawan* Dipojono. Hij had tot hem gezegd, toen hij vertrok om boete te doen: «Ei lieve Par«to! gij gaat om boete te doen. Gij moet «uwen *Batoro* bidden, dat hij u magt ver«leene in den krijg. Ei lieve, Parto! er zal «een *Pandito* tot u komen, om u in gees«telijke dingen den weg te wijzen."

Hierna gaf Parto hem een kort antwoord. Zijn antwoord was aldus: «o, Heer *Moharsi!* «uwe woorden zijn waarheid; maar waarlijk «ik kan de geestelijke dingen niet opvolgen; «want de liefde heeft mij tot boete-doening «gebragt, de liefde namelijk tot mijne moe-

Digitized by Google

«der en mijn geslacht. Voor Darmo-Wongso «heb ik boete gedaan, om magt te verkrijgen «in den oorlog, de magt der overwinning, «opdat hij niet overwonnen worde in den krijg. «Ik heb in het belang van den oorlog boete «gedaan, omdat ik begeer den hoon te wre«ken der arglistige *Koerowos;* om beschermer «te worden van de wereld en van het «menschdom."

Voorts zeide Parto: «Heer! om deze reden heb «ik boete gedaan. Ik heb den *Batoro* gebeden «om magt in den oorlog, omdat ik begeer «de wereld te beschermen en het geheele mensch«dom wensch gelukkig te maken. Dit heb «ik waarlijk van *Batoro* Wiseso verzocht. «Om deze reden heb ik mij voor hem in het «stof vernederd en heb ik deze boete gedaan. «Indien de verheven *Batoro* mij mijne bede «niet toestaat, ben ik voornemens deze boe«te-plaats niet te verlaten."

Padjo was over deze woorden van Parto uitermate verheugd. Hierna leide Padjo zijne gedaante af, en nam zijne vroegere gedaante, die van *Batoro* Hendro, weder aan. Dadelijk viel Parto aanbiddend voor hem neêr. *Hjang* Hendro vattede hem bij de hand en zeide langzaam: «o, mijn zoon, *Raden!* weet, dat uwe «boete-doening gansch volmaakt is. *Hjang* Ron-

Digitized by Google

«DRO zal weldra tot u nederdalen om u te zien.

Hjang HENDRO sprak vervolgens, terwijl hij PARTO onderigtte. Op een bedaarden toon sprak hij aldus tot hem: «Ei lieve, PARTO! ik heb voorheen «de *Widodaris* tot u gezonden, om u in uwe boe«te doening te beproeven; maar, lieve PARTO! gij «zijt magtig geweest; gij hebt de zinnen gedood, «waardoor gij hebt kunnen weêrstand bieden. «Ei lieve! gij hebt den waren inborst van eenen «*Pandito;* derhalve hebben mijne zendelingen, «de *Widodaris*, haar doel gemist. Want deze wa«ren er op uit, om u te doen bezwijken. o, «mijn zoon PARTO! wanneer ik zal vertrokken «zijn, moet gij, lieve! voortgaan in uwe ge«beden tot *Batoro* LORHOENG; blijf bestendig «den *Batoro* bidden; wijk niet af! want wel«dra zal *Hjang* ROEDRO tot u komen. Ei lieve, «PARTO! blijf dus hier achter. Ik keer naar «mijne woning in den hemel terug." Toen PARTO dezen last ontvangen had, bewees hij zijne hulde aan *Batoro* HENDRO.

Digitized by Google

V.

PANGKOER.

Hjang Hendro had zich spoedig weggemaakt; hij had zich in de lucht verloren en werd niet meer gezien.

Wij zwijgen thans van *Hjang* Hendro, die naar zijne woning in den hemel is terug gekeerd. Wij verhalen verder van Hardjoeno, die achter gebleven is, die nog ijveriger in zijne boete-doeningen en gebeden voort blijft gaan. Hij was in zijn werk thans vuriger dan voorheen. Het verlangen van Hardjoeno met zijne boete-doening, was de nederdaling van *Batoro* Loehoeng. Het bidden van Parto kan vergeleken worden bij iemand, die, door het wrijven van twee stukken hout tegen elkander, vuur wil maken. Indien hij traag is in het wrijven, zal er rook noch vuur te voorschijn komen. Aldus waren de gedachten van Parto: «Indien ik in het «bidden onverschillig ben, zal *Hjang* Henning

Digitized by Google

«niet tot mij nederdalen. Waarom zoude ik «dus in mijne gebeden onverschillig zijn?" Hij ging om die reden nog ijveriger voort met bidden.

Hier eindigen wij en verhalen niet meer van hem, die in zijne kluis bidt. Laat ons van *Hjang* Hendro's vijand, den magtigen vorst der reuzen van *Ngimantoko* verhalen, die tegen den *Soerolojo* in aanmarsch is met een leger en groot krijgsrumoer. De troepen der *Mantris* zijn vooruit en verwoesten alles op de grenzen van den *Soerolojo*.

Door de komst van de vijandelijke reuzen was het hart van *Batoro* Hendro in groote ongerustheid. Hij trachtte van eene list gebruik te maken, De list, waarvan hij zich bediende, was deze: Alle bewoners van den *Soerolojo* moesten zich, fraai gekleed, naar de reuzen begeven en het geschenk, Emo-retno en Poto-morli, vergezellen. Toen zij in de tegenwoordigheid van den vorst verschenen, stonden de *Dennowos* verstomd te kijken. De *Dennowos* wisten, dat de komst der *Dewos* eene list was. Zij spraken bij zich zelven: «Het is onmogelijk, dat de *De-«wos* het met de *Ditijos* waarlijk wel zouden «meenen. Het is eene list van *Batoro* Hendro; «het is veinzerij."

Wij zwijgen van Niwoto's marsch. Hij werd in zijnen voortgang opgehouden door het ver-

Digitized by Google

nemen van een verzonnen gerucht. Aan vorst Niwoto Kawotjo werd berigt, dat Parto op *Hendro-kilo* boete deed; dat hij van *Hjang* Pramesti den zegen ontvangen had en dat *Batoro* Hendro hem tot kampvechter nemen zou. Toen zond Niwoto, om zich daarvan te overtuigen en gaf bevel om hem op *Hendro-kilo* te dooden. Het hoofd der reuzen, Momong-moerko genaamd, werd spoedig derwaarts afgevaardigd.

Van zijne reis wordt niets vermeld. Toen Momong-moerko den berg *Hendro-kilo* had bereikt, ging hij den berg, de boete-plaats van Parto, overal rond, maar vond hem niet. De reuzen-zendeling Momong-moerko, was verlegen, dat hij Hardjoeno niet in de kluis vond. De reus nam dus in zijn hart het besluit op, om den berg *Hendro-kilo*, de boete-plaats, het onderste boven te keeren. De reus Momong-moerko veranderde dadelijk in een everzwijn van buitengemeene grootte. Als everzwijn zoude hij waarlijk den berg het onderste boven hebben kunnen keeren. Maar als reus kwam zijne grootte niet gelijk aan die van Koembokarno. Als everzwijn daarentegen was er geen zoo groot als Momong-moerko. Er was geen onderscheid tusschen hem en Koembokarno; het onderscheid bestond alleen daarin, dat de eene op alle vieren liep en de andere overeind ging: de reus Koembo-

Digitized by Google

Karno ging overeind en Momong-Morrko liep op alle vieren.

Hierna werd er een aanval gedaan op den berg *Hendro-kilo.* Hevig schokte de berg en deszelfs top stortte in. De bewoners van den berg *Hendro-kilo* onstelden zeer door het schokken van den berg en het instorten van deszelfs top. Van lieverlede ontstond er eene aardbeving op den berg. De ingang der grot scheurde uit elkander. Toen zag Parto uit zijne verblijfplaats, dat er een zendeling van Niwoto gekomen was. Spoedig ging Parto uit de grot, houdende den boog in de linker en de pijlen in de regter hand. Parto zag, dat de berg door een everzwijn werd aangevallen. Wetende dat een kwade geest naar den berg gekomen was, was *Bagawan* Mintorogo op zijne hoede. Spoedig zette hij den helm en de kroon op zijn hoofd. Hij dacht er aan, dat een reus, een zendeling van Niwoto-Kawotjo, in een everzwijn veranderd was.

Niet lang daarna ontstond er een hevige stormwind, die een helder licht verspreidde. De boomen werden als stof vergruisd; zij stortten neêr en werden geheel en al verbrand. Dit was de voorbode der komst van *Batoro* Nito-Konto uit zijn paleis. Toen *Batoro* Siwah zijne woning in den hemel, *Keloso-poerwo*, verliet, werd hij op zijnen weg door de *Dewos*

Digitized by Google

vergezeld. De verhevene *Batoro* Nilo-Konto had zijne woning in den hemel verlaten, om de boete-doeningen van Parto te zien, of ze goed dan kwaad waren afgeloopen. Indien Parto's boete-doeningen opregt waren, wilde hij hem met groote magt begunstigen.

De komst van Siwah trof zamen met de komst van den reus in eene valsche gedaante, van den reus in de gedaante van een everzwijn. *Hjang* Siwah gaf zich het voorkomen van een vorst op eene wandeling, die wandelende jagt maakt op wild gedierte. Het everzwijn scheen door Kiroto-Rokpo met een boog achtervolgd te worden. De voorgewende vorst werd op zijnen weg door *Dewos* en *Ressis* vergezeld. *Batoro* Siwah was inderdaad een vorst die jaagt.

Parto was op zijne hoede. Zijn moed nam gedurig toe. Hij begon naar het zwijn te schieten. De pijl van Hardjokno raakte het naderende everzwijn. *Batoro* Mertjor-Djiwo schoot te gelijk een pijl naar het everzwijn, die gelijktijdig op dezelfde plaats raakte. De afgeschoten pijl van Parto had het everzwijn geraakt; tegelijk had *Batoro* Siwah op het everzwijn geschoten en hetzelve gelijktijdig geraakt en op dezelfde plaats gewond. Op den

Digitized by Google

wensch van *Batoro* Siwah waren de twee pijlen in één vereenigd.

Toen Parto zijn pijl wilde trekken uit het ligchaam van het gewonde everzwijn, zeide Siwah tot hem: «Ei, *Hadjar!* haast u niet; «het is mijn pijl; hoe durft gij dien te ne«men? Gij verraadt een baatzuchtig gedrag «door mijn pijl, die u niet toekomt, te «willen nemen. Hoe, *Hadjar!* hebt gij te ver«geefs boete gedaan? Veelvuldig zijn uwe boete«doeningen op den berg *Hendro-kilo* geweest; «maar gij zijt onbeleefd, gij toont het karakter «van een gewoon mensch. Gij zijt daarenbo«ven een booswicht in de gedaante van een «*Pandito.* Gij tracht een *Wikoe* te zijn; maar «uwe handelwijze is geenszins die van een *Pandito.* «Welke wetenschap is er, die gij niet beoefend «hebt; maar door deze uwe handelwijze is alles «voor u verloren. Ei, *Ki-Hadjar!* wie is toch uw «leermeester geweest?" Voorts zeide Siwah: «Weet, *Ki-Hadjar!* gij sleept uwen leermeester «mede in het ongeluk; gij brengt den vloek «over uwen leermeester, die u zekerlijk niet «heeft geleerd om kwaad te doen. Zoo gij het «onderwijs van uwen *Goeroe* volgdet, zoudt gij «mijn wild niet tegenhouden. Maar gij verkiest «het onderwijs van uwen *Goeroe* niet op te

Digitized by Google

«volgen. O, *Kaki Hadjar!* gij volgt uwe ei-
«gene inborst."

Hardjokno had lang genoeg naar de woorden van Siwah gehoord: zijne ooren waren er vol van. Toen verhief Hardjokno zich in toorn; hij sprak met drift: «Ei, Kiroto-Roepo; laat zulke «worden niet langer over uwe lippen komen!— «Vorst Kiroto-Roepo! voor wien houdt gij mij, «dat gij zulke woorden tot mij durft spreken? «Hebt gij geen ontzag voor mij? Kiroto-Roepo! «Gij weet misschien niet wie ik ben? Ik ben «de *Satrijo* Danandjojo. Wacht u dus met «mij in strijd te komen. Houdt gij mij voor «een mensch van gewone inborst? Ik ben een «mensch van driftigen aard. Ik ben nog in «het bezit van wapens, van boog en pijlen. «Met boog en pijlen gewapend, volg ik het «voorbeeld van den verhevenen *Pandito*, van «*Bagawan* Romoparasor, die als *Pandito* met «den boog gewapend, tot aan zijn dood toe «regtschapen wandelde. Al was hij nog met «pijlen gewapend, zoo wist hij evenwel zijn dood."

Digitized by Google

VI.

DOERMO.

Voorts zeide Parto tot Kiroto-Roepo: «O, Kiro-«to-Roepo! gij spreekt zeer veel; maar het schijnt «dat uwe woorden onwáarheid zijn. Gij zijt «gereed om met Parto te strijden. Waarom «wilt gij met mij strijden? Wilt gij sterven «of wilt gij de schande? Wat verkiest gij? Zijt «gij, Kiroto-Roepo! bevreesd om te sterven, «buig u dan in het stof voor mijne voeten; «verzoek het mij; misschien dat ik u niet «doode; maar doet gij het niet dadelijk, dan is «uwe dood besloten, dan moet gij door mij «sterven."

Wij zwijgen van Parto's snorkende woorden. Kiroto-Roepo was zeer vertoornd. Weldra vielen Kiroto-Roepo en Hardjoeno op elkander aan. Hardjoeno werd in den strijd door de *Warang-gonos* overvallen; hij werd door de gewapen-de *Dewotos* omsingeld. Zij schoten met pijlen, sommigen met *Tjokros;* maar Hardjoeno bleef

Digitized by Google

onbezweken in den strijd. Hij begeerde een wapen uit zijn eigen ligchaam. Weldra kwam uit zijn ligchaam een hevige stormwind voort. De uitgebreidheid van den stormwind kon bij honderd *Loemboengs* vergeleken worden. Met een bulderend geluid viel de stormwind op de *Dewos* en *Ressis* aan. Zij werden allen weggevaagd; zij rezen in de hoogte. Slechts de *Ressis* en *Dewos* werden door den wind weggevaagd; alleen *Batoro* Siwah werd niet door den wind geraakt. De *Batoro* was toornig; hij verloor zijne bedaardheid. Kiroto-Roepo en Hardjoeno waren alleen op het slagveld gebleven. Levendig was de strijd van man tegen man. *Hjang* Pramesti streed met Parto. Kiroto-Roepo had zijn pijl, *Hardo-tjondro* genaamd, afgeschoten. Parto zag den *Hardo-tjondro* vliegen; dadelijk schoot hij naar denzelven en brak hem in de lucht. Toen Siwah zag, dat zijn pijl *Hardo-tjondro* gebroken was, werd Kiroto-Roepo zeer toornig; *Batoro* Siwah werd woedend. Maar de toorn van *Batoro* Siwah was enkele goedheid; het was goedheid van hem, omdat hij Hardjoeno wilde beproeven. Straks schoot hij bergen van steen op hem af; de steenen bergen werden door Kiroto-Roepo afgeschoten. Parto was op zijne hoede. Spoedig veegde hij met de hand over den grond en zag op naar

Digitized by Google

den hemel; hij smeekte *Batoro* om bijstand. Hij verzocht om eene tegenweer voor Kiroto-Roepo's pijlen. Zijn gebed werd verhoord. Parto ontving eene tegenweer, bestaande in bergen van ijzer; het waren duizend in getal. Bergen stonden tegenover bergen. Zij werden gelijktijdig losgelaten. Vervolgens vielen zij op elkander aan; de bergen van ijzer vielen op de bergen van steen aan. De steenen bergen stortten met geweld op het slagveld neêr; nedervallende vergingen ze tot gruis; ze verduisterden het slagveld. *Batoro* Siwah was ontsteld, toen hij de steenen bergen zag verdwijnen. Fluks nam hij een wapen, dat de gedaante had van vuur; het vuur ging van voor hem uit. *Batoro* Siwah had weleer door het vuur meermalen den *Soerolojo* verwoest. Parto was op zijne hoede in den strijd. Hij ontdekte weldra eene wolk midden over het slagveld. De wolk was met regen gevuld. Hij schoot naar de wolk met een pijl. Weldra viel dezelve in een stortregen neêr. Het donderde en bliksemde. Er ontstond een schrik verwekkend geraas. Het vuur verdween door den stortregen.

Toen het vuur verdwenen was, vonkelden de oogen van *Batoro* Siwah. *Batoro* Roedro was inderdaad kwaad, dat zijne wapenen Parto niet getroffen hadden. Hij maakte vervolgens ge-

Digitized by Google

bruik van zijn pijl *Hajah-Sengkali* genaamd. *Hajah-Sengkali* beteekent eene *ijzeren keten met een slangenkop*. Bij dezen voegde Roedro een tweeden pijl *Kadang-ngastro* genaamd. Zij werden tegelijk afgeschoten. Toen *Hjang* Siwah zijne pijlen schoot, was Parto ijlings op zijne hoede. Hij spande den boog en maakte van den pijl *Garoedastro* gebruik. Hij schoot hem af en den pijl van Siwah rakende, splitste hij den slangenkop van een. Onmiddelijk daarna kwam de pijl *Kadang-ngastro* aan. De pijl was Parto reeds genaderd; hij wilde dien terugkaatsen, maar dezelve was reeds te nabij. Schielijk bukte Parto zich, maar zijn boog werd getroffen en gebroken. Ook raakte dezelve zijne priestermuts. De juweelen van de priestermuts werden verpletterd en naar alle kanten verstrooid.

Vertoornd greep Parto naar een brok van den boog; hij bediende zich daarvan als *Godo*. *Batoro* Roedro had namelijk den boog voor Parto laten liggen. Parto en de vorst Kmoto-Roepo naderden elkander; zij zagen elkander in de oogen. Zij streden lang met afwisselende kans; hevig worstelden zij met elkander. Hij had Harnjoeno in het haar gegrepen. Spoedig vond Harnjoeno een middel om zich te wreken. Hij pakte *Batoro* Roedro bij

Digitized by Google

de beenen. Toen Hardjoeno voornemens was *Batoro* Roedro bij zijne beenen op een breeden steen neêr te werpen en terwijl Hardjoeno hem daartoe opligten wilde, verdween *Batoro* Roedro hem uit de handen.

Weldra hoorde men het gedruisch van een regen. Welriekende geuren daalden uit de hoogte neêr, vereenigd met de lofliederen der *Dewos* en *Ressis* uit het hooge luchtruim. Een glans verhief zich in het midden van den luchtkreits. Men zag onmiddelijk eene vuurkolom. Het leed geen twijfel of *Batoro* Roedro was werkelijk neêrgedaald. Hij zat op een *Padmo-Sono* van edelgesteenten. *Hjang* Siwah op den *Padmo-Sono* van edelgesteenten zittende, zoo kwam Hardjoeno dadelijk aan zijne voeten hem hulde bieden. Vervolgens toonde hij zijn eerbied aan de *Dewos*, aan ieder afzonderlijk. Hardjoeno wist, welk een eerbied hij aan elken *Dewo* verschuldigd was. Door aan *Hjang* Siwah zijne hulde te brengen, verwekte hij eene aangename gewaarwording.

Digitized by Google

VII.

DANGDANG-GOELO.

Toen sprak Parto op bedaarden toon aldus: «o, «Heer! aan uwe voeten, *Batoro!* aan u, den Aan«gebedene, moet het menschdom zijne hulde «brengen. Aan u, Heer! brengt ook Parto «zijne hulde nu en altoos. Buiten u mag nie«mand op zulk eene hulde rekenen."

«De aanbidding van het menschdom is ge«lijk aan een brandend stuk hout. Gij, *Po«do Batoro!* wordt bij het stuk hout vergele«ken; de aanbidding der menschen is gelijk «aan het vuur. Waarlijk de mensch is on«vermogend u te aanbidden en te prijzen, «zonder uwe genade, *Podo-Batoro!*"

«Het wezen der menschen is gelijk aan olie. «De olie wordt door den olieslager voortge«bragt. Gij, *Podo-Batoro!* zijt voorwaar de «olieslager, en uwe menschen worden bij de «olie vergeleken."

Digitized by Google

Voorts zeide Hardjoeno hem huldigende: «Gij, «*Podo-Batoro!* bezit de magt; voorwaar gij «oefent de magt uit met het edelste ogmerk. «Gij, *Podo-Batoro!* vereenigt u niet met de «ruwe stof, noch met het leelijke of schoone; «want gij, *Podo-Batoro!* zijt onveranderlijk. «Gij hebt de wereld, den dood en het leven «voortgebragt. Van uwen wil, *Podo-Batoro!* «hangt het zijn of het niet zijn der menschen af. «Gij, *Podo-Batoro!* doet de menschen uit niet «in de wereld komen en dezelve weder ver-«laten."

Voorts zeide Parto met eerbied tot hem: «o, Heer! de menschen, die u, *Podo-Batoro!* «in waarheid willen aanschouwen, kunnen bij «de maan vergeleken worden, die haren loop «heeft aan het hemelgewelf. Er staan drie «vaten. Het eene is met zeer helder water «gevuld; het andere vat is vol troebel water; «het derde vat is geheel ledig. De maan «schijnt in alle drie vaten. Voorwaar, in-«dien de schaduwe der maan valt in het vat «met helder water gevuld, wordt de gedaante «der maan duidelijk gezien. Indien de scha-«duwe der maan valt in het vat, dat met «troebel water is gevuld, wordt hare schaduwe «wel gezien; maar onduidelijk, omdat het «water troebel is. Maar indien de maan valt

Digitized by Google

«in het vat zonder water, wordt hare scha-
«duwe niet gezien, omdat in het vat geen
«water is. De toepassing van het beeld ligt
«in het wezen van den geest. Het neêrdalen in
«een vat met helder water beteekent een
«goed mensch, die een deugdzaam hart heeft,
«die bestendig den *Batoro* prijst en eert. Het
«neêrdalen in een vat met troebel water be-
«teekent een mensch, die een wankelmoe-
«dig hart bezit, die niet bestendig naar het
«goede verlangt. Het neêrdalen in een vat
«zonder water toont een mensch aan, die den
«*Batoro* loochent, die alleen begeert den buik
«te vullen, die aan de begeerte tot den slaap
«voldoet, die steeds in wellust leeft en die al-
«leen op zijne kleeding bedacht is. Zulk een
«mensch is waarlijk even als een beest, als
«een *Sato-manni*, dat is: een beest, wiens
«vleesch gegeten mag worden. Geen mensch
«kan dus vergeleken worden bij hem, die
«zijn werk van boete-doeningen maakt."

Voorts zeide Handjoeno, aanbiddend sprak
Parto tot *Podo-Batoro*: «Voorwaar, *Podo-Ba-*
«*toro!* gij wordt door die menschen gevon-
«den, aan wie gij u te vinden geeft. De
«ware kennis van u, *Podo-Batoro!* bezitten
«zij alleen, aan wie gij die kennis verleent.
«Dat is te zeggen, Heer! de mensch bezit

Digitized by Google

«geene andere wetenschap, dan die van u, «*Podo-Batoro!* afkomstig is."

Parto had zijne aanbidding aan *Batoro* Siwah nog niet ten einde gebragt, toen *Batoro*-Goeroe hem tot antwoord gaf: «Ei lieve, «mijn zoon Parto! maak een einde aan uwe lof-«spraak. Opdat gij alle *Satrijos* overtreffen moogt, «geef ik u mijn zegen. Ik geef u mijn *Tjan-«doe-Sakti*, dat is: de van mijn ligchaam «afgeveegde vuilenis, die ik tot een pijl ge-«vormd heb, welken ik *Paso-Pati* noem."

Hierna ging er een vuur uit de handen van *Batoro* Siwah. Het vuur nam de gedaante van een *Dennowo* aan. Deze den pijl *Paso-pati* onder den arm dragende, kwam tot Hardjoeno. Toen hij in de tegenwoordigheid van Parto gekomen was, verdween het vuur. Het vuur drong in Parto's ligchaam.

Toen Hardjoeno den *Paso-pati*, den zegen en het onderwijs van zijn *Batoro*, van *Batoro* Siwah ontvangen had, werden hem vervolgens schoone wisselkleederen, eene kroon en een boog gegeven. Daarna werd hem de *Hadji* Danoer-Doro geleerd, waardoor die pijl alle overige pijlen verre overtrof. Nadat Parto aldus begiftigd was en hij den zegen van *Hjang* Siwah ontvangen had, keerde *Batoro* Siwah naar den hemel terug, Parto achterlatende.

Digitized by Google

Na het vertrek van Roedro, gevoelde Hardjoeno eene ledigte in zijn hart. Hij had van *Hjang* Roedro groote voorregten genoten; maar Hardjoeno was daarover niet verheugd; zij vermeerderden slechts het smartelijk verlangen van Hardjoeno naar zijn *Batoro*. Mogten allen die boete doen zijn voorbeeld volgen!

Er valt hierbij nog optemerken, dat er menschen zijn, die niets van hunnen *Batoro* te vorderen hebben, die evenwel hunnen *Dewo* ijverig om roem, rijkdom en magt bidden. Waarlijk zij verkrijgen niet waar zij om bidden. Waarom toch zou de *Batoro* het hun geven? Zij hebben immers niets van hunnen *Batoro* te vorderen; zij hebben geene boete gedaan. Daarenboven ontbreekt het hun niet aan voedsel en slaap. Het is derhalve onbestaanbaar, dat hun nog iets van den *Batoro* zou worden verleend. Integendeel zouden menschen, die er zoo overdenken, door het bezit daarvan nog meer verslingerd raken. Een mensch die deugdzaam handelt, zal zonder twijfel gelukkig worden; terwijl eenen mensch, die kwaad doet, het kwaad overkomt. Dat allen, die boete doen, de boete-doeningen van Hardjoeno tot voorbeeld nemen mogten!— Wij gaan hiermede niet verder voort.

Digitized by Google

Parto bevond zich in zijne boete-woning. Hij had een groot verlangen naar zijne moeder, die te huis gebleven was, en naar zijne bloedverwanten. Hardjokno dacht er dus over om terug te keeren naar zijne moeder en al zijne bloedverwanten. Hardjokno sprak aldus bij zichzelven: «Wanneer ik van deze kluis «naar huis terug gekeerd zal zijn, zullen mijne «moeder en alle mijne bloedverwanten met vra«gen mij bestormen." De liefde tot zijne moeder bragt Parto meer en meer buiten zichzelven.

Toen Parto naar huis wilde gaan, kwamen er twee *Widodaris* van den *Soerolojo;* het waren zendelingen van *Hjang Batoro* Hendro. Zij kwamen om Parto uit te noodigen om naar den *Soerolojo* te komen. De namen der *Widodaris* waren: Bodjro en Herowono. De *Widodaris* bragten een brief van *Batoro* Hendro aan Hardjokno; ook bragten zij het buis *Honto-Koesoemo*, den hoed *Busoe-Nondo* en de muilen *Podo-Katjermo* genaamd mede en gaven ze aan Parto. Terstond nam Parto den brief van *Batoro* Hendro aan. Dezelve werd onmiddelijk door Hardjokno gelezen. De inhoud van den brief was deze: «Ei lieve, Par«to! deze mijn brief wordt u aangeboden. Ik «noodig u door denzelven uit om naar den *Soe«rolojo* te komen. Gij moet dadelijk vertrek-

Digitized by Google

«ken, vergezeld van vader's zendelingen. Twij-«fel niet aan mijne gunst. Mijne uitnoodig-«ing geschiedt, omdat ik door den grooten «reus, Niwoto-Kawotjo genaamd, vijandelijk «overvallen word. Ik zal u als werktuig ge-«bruiken, om den vorst Niwoto-Kawotjo te «dooden. Zeer groot zal mijne vreugde zijn, «indien gij Niwoto dooden zult. Gij moet «hem dooden met den pijl *Paso-pati*, het ge-«schenk van *Batoro* Siwah aan u." Hier eindigde Hardjokno met het lezen van den brief.

Na het lezen van den brief was het hart van Hardjokno aangedaan, omdat hij den last ontving zich naar den *Soerolojo* te begeven. Hij werd op eens zeer bedroefd. De droefheid van Hardjokno ontstond uit het gevoel van medelijden met zijne moeder en met zijne bloedverwanten. Parto begreep, dat het verlangen van hem, die weggegaan was en van hen, die te huis gebleven waren, hetzelfde was. Ongemerkt vloeiden hem de tranen uit de oogen.

Toen Herowono en Bodjro zagen, dat Parto bedroefd was wegens het verlangen naar zijne bloedverwanten, zeiden zij tot Hardjokno: «Waarlijk, *Raden!* wij vragen u vergiffenis. «Twijfel toch niet aan de gunst van uwen «vader, van *Batoro* Hendro. Wat uw verlan-

Digitized by Google

«gen aangaat naar uwe bloedverwanten, zoo is het «beter, dat gij zulks voorloopig uitstelt. In«dien gij, *Raden!* naar huis mogt gaan, staat «de verwoesting van den *Soerolojo* vast. Het «kan volstrekt geen uitstel lijden. Het is dus «beter om dadelijk ter hulp te snellen. In«dien gij niet dadelijk ter hulp komt, dan is de «*Soerolojo* verloren. Ja, *Raden!* wij zeggen «het u, indien gij u niet dadelijk naar den «*Soerolojo* begeeft: indien gij naar huis mogt «gaan, en uwen vader niet ter hulpe komt, «waarlijk welk een ramp kan er zijn, die den «bewoners van den *Soerolojo* niet treffen zal. «Alle bewoners van den *Soerolojo* stellen alleen op «u, *Raden!* hun vertrouwen; zij vertrouwen «alleen op uwe magt. Naar niemand dan al«leen naar u verlangen zij."

Het hart van Parto werd door de woorden der zendelingen getroffen, zijn hart werd geheel verteederd door het medelijden met *Batoro* Hendro. Hij wilde zich dadelijk op weg begeven. Hij trok het buis *Honto-Koesoemo* aan en zette den hoed *Basoe-Nondo* op, ook deed hij de muilen *Podo-Katjermo* aan zijne voeten. De *Honto-Koesoemo* bezat het vermogen om te kunnen vliegen. Hij werd door de twee *Widodaris* vergezeld. Ook nam hij zijn boog mede.

Digitized by Google

Hierna ging HARDJOENO naar beneden, om afscheid te nemen van de aan de goden gewijde plaats der boete. Hij bragt zijne hulde aan den door de goden bezochten berg *Hendro-Kilo*. HARDJOENO deed thans geen gebed, omdat hij met spoed ontboden was door den grooten *Dewo*, om naar den *Soerolojo* te komen.

Reeds was PARTO van zijne boete-plaats vertrokken. HARDJOENO zag gedurig naar zijne verlatene boete-woning om. Aan de zijde van den berg gekomen, werd hij door de *Tjemoro*-boomen, die op den rug eener vallei stonden, eerbiedig gegroet. Ook de paauwen lieten aan den rand der vallei zich hooren. Het geschreeuw der paauwen scheen aan te duiden het weenen van het bosch over het vertrek van den roemwaardigen HARDJOENO.

Toen werd PARTO, reeds verre op zijne reis gevorderd zijnde, door eene wolk bedekt. Zijn weg ging naar het oosten. Hij werd door de twee *Widodaris* vergezeld. Zij gingen over vele groote *desas* heen, die uit de hoogte op grooten afstand gezien werden. Weldra bereikten zij den *Soerolojo*.

Bij zijne aankomst in den *Soerolojo* schenen alle lusthoven des hemels HARDJOENO welkom te heeten. Ook werd er een paleis in het midden van het luchtruim gezien. Het muntte

Digitized by Google

boven alle paleizen uit. De naam van het paleis was *Tedjo-mojo*. Maar hetzelve had nog geen bezitter. Het paleis was bestemd voor een *Satrijo*, die een held in boete-doeningen was; deze zoude er de bezitter van zijn. Het was dus nog onbewoond, maar had zijne bestemming reeds.

Toen vroeg Parto op bedaarden toon aan Bodjro en Herowono: «Ei, Bodjro en Herowono! vergunt «mij u te vragen naar drie dingen in de we«reld: naar de sterren, de maan en de zon. «Heeft ieder zijne afzonderlijke plaats of zijn «ze met elkander vereenigd?"

Bodjro en Herowono antwoordden hem: «*Raden!* ze bevinden zich ieder op verschil«lende plaatsen; ze zijn niet allen van de«zelfde grootte. Van de drie bevinden zich op «de hoogste plaats zij, die te onregt *Lintang* «(sterren) worden genoemd; zij heeten eigenlijk «*Tarang-Gono*. Men noemt ze *Lintang*, om«dat ze zich op de hoogste plaats bevinden. «Lager dan de sterren is de maan en onder «de maan is de zon; onder de zon zijn de «wolken en onder de wolken bevindt zich de «*Madijo-podo*, dat is te zeggen: de aarde."

Bodjro en Herowono zeiden tot Parto: «Wij «moeten u, *Raden!* verder zeggen, dat de «sterren, de maan en de zon de een boven de

Digitized by Google

«ander zijn geplaatst. De afstand van de «sterren naar de maan, van de maan op«waarts naar de sterren en van de maan ne«derwaarts naar de zon, is even groot; zoodat «zich de maan juist in het midden bevindt «van de zon en van de sterren. De afstand «van de zon nederwaarts naar de aarde is even «ver als opwaarts naar de maan. De zon be«vindt zich juist in het midden van de aarde «en van de maan."

Er zoude geen einde aan komen, indien wij al de bekoorlijkheden des hemels wilden verhalen, welke Parto op zijn weg voorbij ging. Hij was als iemand, die zich op eene lustwandeling bevindt. Hij sprak op den geheelen weg met Bonjro en met Herowono. Het zien van de bekoorlijkheden kwam Parto voor als in een' droom.

Reeds was hij ver op zijnen weg gekomen, toen Parto het paleis van *Hjang Batoro* Hendro zag, die in de *Probojoso* met smart wachtende was. Het paleis had een schitterend voorkomen. Het paleis *Malijo-roto* lag beöosten den *Smeroe;* deszelfs gebouwen hadden eene westelijke rigting. De poorten waren van edelgesteenten van een helder water. Er waren poorten naar alle vier windstreken. De glans van het paleis en de glans der poorten

Digitized by Google

verdonkerde den glans der zon en der maan. Er was geene wedergade van dit paleis.

Voorts was er in het paleis van *Batoro* Hendro geene nacht; het was altoos helder door den glans van het goud, de edelgesteenten en juweelen, die de nacht verdreef. Tot een teeken van dag en nacht diende den bewoners van den *Soerolojo* de *Toendjoeng*-bloem en de vogel *Tjokro-woko*. Wanneer de *Toendjoeng*-bloem zich opende, was het dag; en wanneer zij zich sloot, was het nacht. Wanneer de vogel *Tjokro-woko* van zijn wijfje gescheiden leefde, was het dag; maar wanneer hij met zijn wijfje, de een achter de andere ging, was het nacht.

Hardjokno schepte veel vermaak in het zien der bekoorlijkheden van den *Soerolojo*. Wij zouden veel tijd noodig hebben om de bekoorlijkheden van den *Soerolojo* te beschrijven, welke door Parto gezien werden.

Toen Hardjokno den *Soerolojo* bereikte, dacht hij aan de eerbiedige hulde, die hij aan *Batoro* Hendro bewijzen moest. Vervolgens kwamen de *Widodaris* hem op weg te gemoet; zij naderden Hardjokno en noodigden hem uit om spoed te maken en dat hij zich dadelijk in het paleis van *Batoro* Hendro begeven moest. Toen Parto kwam, wilden allen naar buiten gaan.

Digitized by Google

VIII.

MIDJIL.

Bij de komst van Parto van de aarde in het paleis van den vorst kan het hart der bewoners van den *Soerolojo* vergeleken worden bij de bladeren van planten, bij de bladeren eener in de *Katigo* verwelkte *Lotos*, die biddende naar den regen der *Kapat* verlangen. Toen zij de komst van Parto vernamen, was het hart der bewoners van den *Soerolojo* verheugd. De bewoners van den *Soerolojo* waren aan de bladeren van planten, aan de bladeren der *Lotos* gelijk; de komst van den jongeling diende tot den regen der *Kapat*.

Toen Hardjokno kwam en hij door de *Widodaris* gezien werd, werden de *Waranggonos* verliefd op hem. Alle *Widodaris* waren in de *Bale-pangoengangan* wachtende op de komst van Hardjokno. De schoone oogen der wachtende *Widodaris* moesten tot onthaal verstrek-

Digitized by Google

ken voor Parto bij zijne komst. Zij hadden het onthaal van den komenden gast in gereedheid gebragt door zich in den spiegel te zien. De *Widodaris* zich opgeschikt hebbende, begaven zich snel naar de *Bale-pangoengangan*, om daar de komst van Parto af te wachten.

Eene der *Widodaris*, nog maagd zijnde, ging niet mede om den komende af te wachten. Daar zij nog eene maagd was, wilde zij niet, dat hare beschroomheid door de mannen gezien mogt worden. Zij wilde zich niet laten opschikken noch haar haar laten kammen. De reden van dit gedrag der jeugdige *Waranggono* was, omdat haar hart reeds gekozen had. Indien zij gevraagd mogt worden, om met Hardjokno te trouwen, zou het haar verheugen. Haar kleedje was losgegaan; maar zij bragt hare *Tapih* niet in orde. Zij vermaakte zich met *Samberrilen* te knippen; zij knipte ze op den nagel van haren vinger; maar het mes week af, zoodat zij zich in den vinger sneed. Doordien haar hart aan iets anders dacht, kwam er van haar knippen niets.

Er wordt vervolgens van de zeven bovengenoemde *Widodaris* verhaald. Zij herinnerden zich harer pogingen om hem in verzoeking te brengen. Sommigen spraken met elkander; terwijl deze haar gezigt blankette en gene

Digitized by Google

bezig was met bloemen te knippen; maar van haar knippen kwam niets; het knippen der *Widodari* kwam niet tot stand, omdat haar hart aan andere dingen dacht.

Eene der *Widodaris* keerde naar huis terug; zij ging stilletjes heen en ontstal zich aan de oogen. Zij wendde voor ziek te zijn. Te huis gekomen smeerde zij de slapen van haar hoofd. Zij gaf aan het smeersel van hare slapen den vorm eener wassende maan. Vermoeid zijnde, leide zij zich op haar bed om te slapen neêr, terwijl zij het genot der liefde prees. Ten laatste geraakte de *Waranggono* in den slaap. Zij droomde in den slaap alleen van den jeugdigen Harnjoeno, dien zij in den droom zag.

Andere *Widodaris* spraken zachtjes met hare genooten, tegenover elkander zittende. Zij fluisterden elkander als dieven toe. Met elkander pratende bogen zij zich van achter den spiegel vooruit. Zij gingen gezamenlijk naar buiten; de eene gilde het uit; terwijl de andere lonkjes maakte, gelijk die van eene vrouw aan den man.

Het zoude te lang worden, indien wij in schrift verhalen wilden de schoonheden der *Waranggonos*, der *Widodaris*, die begeerden Harnjoeno te zien. Parto begaf zich regtstreeks in de tegenwoordigheid van *Hjang* Hendro.

Digitized by Google

Hij trof de *Dewotos* in gesprekken met elkander aan; zij spraken over het lange uitblijven van Parto, dat hij niet reeds gekomen was. Weldra verscheen hij. Terstond ontving Parto een wenk om tot *Hjang* Hendro, den vorst, te naderen. Genaderd zijnde bood hij op een vleijenden toon *Batoro* Hendro zijne hulde aan. *Batoro* Hendro sprak bedaard: «Ei, lieve Parto, wees welkom! komaan lieve «Parto! neem plaats op den *Potorono* van het «edelste goud. O, mijn zoon! ik heb u laten «roepen, omdat ik uwe magtige hulp van noo«den heb. Ach, lieve Parto! ik was juist be«zig met de *Dewotos* te beraadslagen over eene «zaak. Een magtige reus, een groot vorst, «wil den *Soerolojo* ten onder brengen. Niwo«to-Kawotjo is zijn naam. Zijne magt in den «oorlog is door de geheele wereld beroemd. «Ik heb u laten ontbieden, omdat gij eene «zeer uitnemende magt van *Batoro* Gorroe «verkregen hebt. Deze Niwoto kan door geen «*Resi*, *Dewo* of *Jekso* gedood worden. De «voorspelling zegt, dat een mensch, die mag«tig is door boete-doening, hem dooden zal. «Aldus luidt de Godspraak."

«Voorts, lieve Parto! toen ik voorheen tot «u zond, om u, *Raden!* tot kampvechter te «nemen, heeft de vorst Niwoto-Kawotjo van

Digitized by Google

«*Ngimohimotoko* er dadelijk berigt van gekre-
«gen. Dus heeft hij een reus, een hoofd
«der *Dennowos*, gezonden, met magt om u,
«*Raden!* op de plaats uwer boete te doen.
«Deze zendeling, in de gedaante van een ever-
«zwijn, is gelijktijdig aangekomen met *Hjang*
«Siwah, die het voorkomen had van een voor-
«naam persoon, die voorgaf een vorst te zijn,
«welke zich op de jagt bevond. Zoo is het ge-
«komen, dat *Hjang* Siwah u den zegen ver-
«leend heeft."

«Van het oogenblik af, dat gij eene zoo
«buitengemeene magt ontvangen hebt, heb ik
«u tot kampvechter bestemd in den strijd.
«Haast u dus: want der reuzen vorst, Niwoto-
«Kawotjo, is gewapend tot den strijd, hij zal
«haast op marsch gaan naar den *Soerolojo*.
«Hij is reeds sedert lang voornemens geweest
«tegen den *Soerolojo* op te rukken. Ei, lieve
«Parto! het blijft thans aan u overgelaten; gij
«moet de lasten en bezwaren dragen; gij moet
«de bewoners van den *Soerolojo* beschermen.
«Buiten u is er niemand, die helpen kan."

Aldus sprak *Batoro* Hendro, om den moed
van Hardjokno op de wekken. Hardjokno gaf
eerbiedig tot antwoord: «Heer! verneem het
«antwoord van 's vorsten dienaar: Aangezien
«mij wordt opgedragen in den oorlog te gaan,

Digitized by Google

«om te strijden tegen den magtigen vorst der «reuzen, tegen Niwoto-Kawotjo, is Parto ge«reed om den wil van den vorst der *Dewos* «te volbrengen; al moest hij geheel en al ver«pletterd worden, zoo zal Parto niet afwijken om «het bevel van den *Batoro* ten uitvoer te «brengen. Maar het vermogen van Parto is «waarlijk gering; gij zult er zekerlijk nadeel «bij hebben. De strijd van Parto tegen «dien Niwoto-Kawotjo is te vergelijken bij den «strijd van een *Konnang* tegen de maan, «of van een dwerg, die met zijne handen «den hemel bereiken wil. Ik wil daarmede «zeggen, dat het onmogelijk is, dat Parto «dien Niwoto-Kawotjo een lijk zou doen wor«den. Heer! Parto is minder dan het stof «der voeten van dien Niwoto."

Voorts zeide Parto tot den *Batoro*-vorst: «In«dien Parto tegen Niwoto-Kawotjo strijden zal, «dan moet gij, Heer! hem eene list aan de «hand geven; gij moet iemand zenden om te «weten waar hij kwetsbaar is."

Hierna werd Hardjoeno door *Batoro* Hendro onderrigt. *Batoro* Hendro sprak op bedaarden toon tot den jeugdigen Hardjoeno: «Ei, lieve Parto! op «u alleen hebben de bewoners van den *Soero*«*nadi* gewacht. Want de magt van Niwoto«Kawotjo, den vorst der reuzen, is zeer groot.

Digitized by Google

«Het is zeker, dat hij oprukken zal om de be-
«woners van den *Soerolojo* te verslaan. Ei,
«lieve! hoe denkt gij er over? Ik vraag u om
«raad: zal het beter zijn aanvallender of verwe-
«render wijze te strijden? Men is van mee-
«ning om den vijand niet aan te vallen. Ik
«heb in dezen tot nog alleen op uwe meening
«gewacht."

«Voorts moet ik u indachtig maken, dat de-
«ze Niwoto-Kawotjo een zoo magtig wezen ge-
«worden is door de gunst, die hij van *Ba-*
«*toro* Rondro ontvangen heeft. Zijne magt be-
«staat daarin, dat geen menschelijk wapen hem
«wonden kan; hij is een onkwetsbaar vorst.
«Maar hij heeft evenwel ééne doodelijke plaats.
«Welaan, Parto! gij moest eens gaan onderzoeken
«welke plaats voor hem gevaarlijk is. Wan-
«neer die vorst de *Dewos* bereikt en gij met
«Niwoto in den strijd komt, dan moet het u,
«lieve Parto! niet onverschillig zijn, waarheen
«gij uwe slagen rigt, om dien vorst van het le-
«ven te berooven. Ik beveel u dus aan, om
«niet onbedachtzaam te werk te gaan, wanneer
«gij hem dooden wilt."

«De reden waarom Niwoto den *Soerolojo* wil ten
«onder brengen is zijne begeerte naar eene *Wi-*
«*dodari*. Zij, die door den vorst der reuzen
«begeerd wordt, is *Nini* Soeprobo genaamd; maar

Digitized by Google

«ik heb ze hem niet gegeven; ik heb hem ee-
«ne andere *Waranggono* gezonden. Intusschen
«wil Niwoto geene andere dan de ware: hij wil
«volstrekt Soeprobo hebben."

«Thans is mijn voornemen om hem *Ni* Soe-
«probo te zenden; zij zal zich den vorst Niwoto
«tot vrouw aanbieden, om zich van het hart
«van dien Niwoto te verzekeren. Indien het
«niet op deze wijze geschiedt, zal het zekerlijk
«moeijelijk gaan."

«Weet, ei, lieve Parto! mijne zending van
«*Nini* Soeprobo is eene list, om Niwoto naar
«het leven te staan. Wanneer Soeprobo de ge-
«negenheid van den vorst zal verkregen heb-
«ben, zal zij hem langzaam moeten ten dienste
«staan. Men zal trachten daarvoor zijne ziel in
«ruiling te ontvangen. Mijn last is, dat men
«alles in het werk stelle, om den vorst Niwoto-
«Kawotjo genaamd, van het leven te berooven.
«Gij, lieve Parto, moet Soeprobo, die gelijk is
«aan gesmolten suiker, op haren weg verge-
«zellen."

Digitized by Google

IX.

DANGDANG-GOELO.

Hyang Hendro gaf aan Hardjoeno den volgenden last: «Ei lieve! onthoud toch mijnen last, «dien ik u op weg mede geef, wanneer gij *Ni* «Soeprobo zult vergezellen. Doe naauwkeurig on«derzoek naar het gebied der bewoners van *Ngi*«*mohimotoko*. Onderzoek naauwkeurig hunne «versterkte plaatsen en de diepte hunner grach«ten; waar zij moeijelijk en waar zij gemakke«lijk zijn. Onderzoek al deze dingen. Ook «geef ik u het buis *Honto-Koesoemo* mede. «Het verleent het vermogen om te kunnen vlie«gen. Voorts geef ik u de *Hadji Hadreswo*«*sadono*. Deze bezit het vermogen om u on«zigtbaar te maken."

«Ik zend u om *Nini* Soeprobo te vergezellen, «omdat gij mijn geheele vertrouwen bezit. Mijn «vertrouwen berust op uwe verloochening der «zinnen. Ik verzoek u dus, lieve Pamadé! doe

Digitized by Google

«uw best in deze zaak. Voorwaar ik zal u rij-«kelijk beloonen. Vergeld de liefde der hemel-«bewoners! zet uwe eigene ziel op het spel.'» Aldus sprak *Hjang* Hendro; Parto betoonde zijn eerbied.

Hardjoeno werd hierna op spijzen onthaald. Alle soorten van spijzen der hemelbewoners werden tot zijn onthaal bijeen gebragt. Men dischte alles voor hem op. Het overheerlijk onthaal van *Hjang* Hendro voor Hardjoeno was van een duizendvoudigen smaak. Maar één geregt ontbrak er aan, dat hem niet werd voorgezet: het genot der vrouwen. Dit werd voor hem bewaard, tot dat hij Niwoto-Kawotjo gedood zou hebben; het werd hem als eene latere belooning beloofd, opdat hij het ongestoord genot der liefde met de zeven *Waranggonos* hebben mogt.

Wij verhalen niets van de pracht des gastmaals. Nadat *Hjang* Hendro aan Soeprobo en Hardjoeno zijnen last gegeven had, nam hij vriendelijk van beiden afscheid. Soeprobo en Hardjoeno vouwden te gelijk hunne handen voor *Batoro* Hendro. Zij bogen zich betamelijk beiden te gelijk als jonggetrouwden. Daarna zeide *Batoro* Hendro bedaard tot Soeprobo: «Ach, *Nini* Soeprobo! ver-«trek nu terstond! en wat ik u bidden mag, doe «uw best in deze zaak." Dit was de last van *Hjang* Sokro.

Digitized by Google

Sorprobo en Hardjoeno stonden te gelijk op. Toen zij buiten de poort gekomen waren, waren er die zeiden, dat de koningszoon en de *Widodari* verliefd op elkander waren; men kon het hun aan de oogen zien.

De *Waranggono* en *Satrijo* vertrokken daarna. Zij gingen op eenigen afstand achter elkander. Bij haar vertrek had *Woro*-Sorprobo boos geschenen; thans scheen zij beschaamd te zijn. Sorprobo was beschaamd, omdat zij het voor onbetamelijk hield, dat eene maagd alleen met een man op reis moest gaan. Maar het was het verlangen van haren Heer, waartegen zij zich niet verzetten mogt.

De achter geblevene *Waranggonos* onderhielden zich met elkander over de reis. De te huis geblevene *Widodaris* zeiden: «Hoe mag *Nini* «Sorprobo zich wel op weg aanstellen, wanneer «zij met Parto alleen gaat?"

Sorprobo en Hardjoeno namen vervolgens hunnen weg door de lucht. Sorprobo zeide op bedaarden toon tot Hardjoeno: «Komaan, *Raden* Pamané! «ga vooruit, ik zal achteraan gaan!" Zij zagen elkander aan, terwijl Parto haar bedaard tot antwoord gaf: «Ei, Gebiedster! *Woro-Dewati!* «gelast gij mij om vooruit te gaan? Waarlijk «ik ben bevreesd om voor eene *Dewi* vooruit te «gaan. Daarenboven heeft de *Aangebedene* mij

«gelast om u op uwe reis te volgen. Ga gij, «*Dewi!* dus vooruit, ik zal u van achteren «volgen. O, schoone *Woro-Dewi!* als gij voor«uit gaat, dan moet gij uw bekoorlijke schoon«heden niet geheel bedekken; gij moet het mid«dellijf ontblooten, opdat ik uw schoon gevormd «middel duidelijk van achteren zien kan. Ik «zeg u, *Dewati!* indien ik vooruit ga, dan gaat «dat alles voor mij verloren. Hoe zoude ik «u ook kunnen beschermen? Ik zou elk oogen«blik naar u om moeten zien, hetgeen onze reis «slechts belemmeren zou. Het zoude anders «zijn, indien het mij vergund ware u op weg «aan de hand te mogen vatten, zoo dat wij te za«men konden gaan; maar men heeft mij gelast «het *Pronkjuweel* als dienaar te volgen. Wan«neer ik u dus van achteren volg, voldoe ik «aan mijn pligt. Indien de bloemen van de «haarwrong losgaan en op den grond vallen «mogten, kan ik ze oprapen. Indien uwe haar«wrong los mogt gaan, kan ik u, *Woro-Dewa«ti*! waarschuwen." Sorrobo zweeg, zij antwoordde niet. Vervolgens ging Hardjokno voort met spreken; hij sprak bedaard aldus: «Ge«biedster, schoone *Dewi!* ik zie dat gij, edele «*Dewi!* boos op mij zijt; ik zie het aan uwe «oogen. Ik weet niet, dat ik iets heb mis«daan. Het staat zoo leelijk; het is beter, dat

Digitized by Google

«wij al lagchende voortgaan; de menschen zien «zulks liever. Wat mij betreft, *Dewati!* mijn «hart is van buiten zoo als van binnen. Weet, «zusje *Dewati!* dat het pikdonker is; waardoor «moet het helder worden?" Aldus waren de woorden van den *Pekik*.

Soeprobo antwoordde, maar zij sprak over andere dingen. Aldus waren de woorden van *Ni* Soeprobo! «Ei, *Raden* Pamadé! ik moet u vra«gen, zijn wij op onzen weg reeds ver van den «*Soerolojo* verwijderd; zijn wij den *Smeroe* reeds «voorbij? Voorts vraag ik u, *Raden!* welk is «de regte weg naar uwe hoofdplaats *Batono*-«*Kawarso*, en in welke rigting ligt de hoofd«plaats *Ngastino?*"

Het antwoord van Hardjoeno was: «Och, Ge«biedster, *Woro Dewati!* waarom vraagt gij «mij zulks? Gij wekt mijn hart tot gevoelig«heid. Door uwe vraag naar mijne hoofdplaats «word ik aan vele dingen herinnerd. De ge«dachte aan mijne achter-geblevene bloedver«wanten verscheurt mij, als het ware, het «hart. Ik heb een verlangen naar mijne twee «oudere en twee jongere broederen; voorts heb «ik een verlangen naar mijne moeder en naar «mijne vrouwen, uwe zusters. Het zoude an«ders zijn, indien gij, schoone! mijne smarten «lenigdet."

Digitized by Google

Woro-Soeprobo glimlachte. Zij vestigde hare oogen op Hardjoeno. Hem schuins aanziende vertrok zij haar mond. De schoone *Dewi* was beschaamd.

Hierna wordt de voortgang der reis verhaald van Hardjoeno en Soeprobo. Uit de hoogere sferen zagen zij de schoonheden, waarover zij heengingen. Zij zagen uit de hoogte eene vlakte tusschen een berg en de zee, die waarlijk schoon was. Aan het strand der zee bevonden zich de *Pandan, Pandogo* en de *Karang-liman*, fraai om gezien te worden. De vogel *Koentoel* vloog langs de zijde van den berg, alsof hij aan denzelven eene liefde verklaring wilde doen. Schoon was het strand der zee, wanneer het door de golven verlaten was; het geleek alsof het met figuren beschilderd was. Ook lagen er witte eijeren aan het zeestrand verspreid; zij lagen daar op eene rots. Een ander gezigt bood het zeestrand aan, wanneer het water was terug gekeerd. Allerhande bloemen stonden langs den rand van het water, de *Handoel- Hangsoko- Woengoe-* en *Hangsono*-bloem. De stengel van de *Handoel*-bloem had zich om een breeden steen geslingerd, alsof zij daarin gekerfd of gevlochten was.

Er bevonden zich nog andere vermaklijkheden aan het zeestrand; maar het was daar zeer

Digitized by Google

eenzaam: er was geen mensch. Dit vermakelijk oord zou voor de verblijfplaats van een kluizenaar geschikt zijn; het zou eene geschikte plaats zijn voor eenen *Brahmono-Tirto*, voor iemand die boete doet om de zinnen te dooden; voor iemand die als een *Kidang* boete doet. Maar de plaats was eenzaam; er werd niemand gezien. Wezenlijk eene geschikte plaats om boete te doen. Men zag er niemand gaan, noch het spoor van eenig mensch.

Woro Soeprobo en Hardjoeno gingen gedurig verder voort. Zij zagen een grooten, wilden olifant zich baden in een meer. Het ligchaam van den olifant was met *Taraté*- en *Koemoedo*-bloemen bedekt. De wilde olifant lag op zijn gemak uitgestrekt. Zijne voeten lagen gebogen in het water. Hij strekte zijn tronk in de hoogte en spuitte water uit denzelven.

Ook zagen zij een *Kastoeri*-beest, dat den kop boven eene zich uitbreidende *Gadoeng*-bloem uitstak. De *Kastoeri* heeft de gedaante van een *Kidang*; zijne kleur is aan *Muskus* gelijk; aangenaam is zijne geur. Hij lag met de oogen naar de zon gerigt. Door het aanhoudend staren waren zijne oogen opgezwollen. Hij geleek naar een mensch, die zijn gebed doet.

Woro Soeprobo en Hardjoeno gingen eene vervallen steenen *Tjandi* voorbij. Vóór de

Digitized by Google

Tjandi stond eene lange *Balé;* maar zij was met bosch begroeid. Aan de *Tjandi* was eene figuur gebeiteld; maar zij was met *Galagah* en *Halangalang* bewassen. De figuur had de gedaante van een mensch, die bidt. De steenen van de *Tjandi* waren ingestort, zij waren met *Hangsoko*-boomen overdekt.

Vóór de *Tjandi* stonden *Njoe-gading* boomen, die hare hoogte hadden bereikt, omdat zij er reeds lang gestaan hadden. De *Njoe-gading* droeg vele vruchten. De rijpe vruchten waren van zelfs afgevallen en hadden zich in menigte voortgeplant. De *Njoe-gading* boomen, die voor de *Tjandi* stonden, leverden uit de hoogte een schoon gezigt op. *Ni* Soeprobo en Hardjokko gingen zachtjes voorbij, zoodat de eenzaamheid niet werd gestoord. Dit bekoorlijk oord verdient door dichters bezocht en bezongen te worden. Evenwel werd er niemand gezien dan een paauw, een mannetje en wijfje, die zich vermaakten op deze schoone plaats. De paauw zag op en ontdekte den bliksem in eene regenwolk. De vogel begon dadelijk te dansen, niet wetende dat zijn wijfje achter hem was; ook het wijfje danste en kraauwde het mannetje in de vederen.

Soeprobo en Parto waren de steenen *Tjandi* voorbij gegaan. Zij zagen eene kluizenaar's wo-

Digitized by Google

ning, die zij voorbij gingen. De kluizenaar had een teeken opgerigt, dat het vuur in de *Pamelengan* was uitgegaan. Het was bijkans eene maand geleden, dat het vuur in de woning van den kluizenaar was uitgedoofd. De rand van de kluis was met witte steenen bevloerd. Zij leunde van achteren aan den rug van een berg en kwam van voren op eene vallei uit. De kluis had de gedaante van eene koe, die naar beneden in de vallei wil gaan. Men zag van verre het dak der kluis in een dikken mist gehuld. De ingang was met eene witte wolk bedekt; nu eens was dezelve zigtbaar en dan eens niet. De ingang uit de hoogte gezien, kon bij de schoone poort des hemels vergeleken worden.

Aldaar bevond zich eene *Widodari*, die weleer een *Pandito* in verzoeking had gebragt. *Bagawan* Terno-Windoe was de naam van den eigenaar der kluis, die door de *Widodari* in verzoeking was gebragt. De naam der *Waranggono* was Djah-Harini. De *Widodari* was door den vloek van den *Pandito* getroffen geworden. De vloek bestond in eene wezenlijke ramp. De *Widodari* werd op eens stom, zij kon niet spreken. De *Widodari* was zeer beschaamd om naar huis terug te keeren. Zij koos dus haar verblijf in den tuin van de kluis, in

Digitized by Google

de hoop om van den vloek der stomheid bevrijd te zullen worden. Het werk der *Widodari* in de kluis bestond in vegen en bidden. Ook haalde zij vuur en was zij gewoon den wierook in gereedheid te brengen, wanneer een *Pandito* die plaats bezocht. De *Widodari* vroeg dan eerst, wie hij was; zij deed hare vragen met de oogen.

Vervolgens zag men water komen van den top van een berg. Het water stroomde naar beneden en volgde den voet van den berg. *Hargo-djembangan* was de naam van den berg. Het water verzamelde zich ten laatste in een meer. Elken ochtend rees er eene wolk gelijk rook uit het meer. Aan den rand van het meer bevonden zich *Hangsono*-boomen. Wanneer de bloemen afvielen, vielen zij in het meer; zoodat de bloemen der *Hangsono* aanhoudend voortdrijvende, den *Soeronadi* bereikten.

Twee vogels, een mannetje en een wijfje, waren begeerig Parto te zien. Het paar breidde deszelfs vleugelen uit. De vogelen waren in hunne ziel verheugd, toen zij Parto zagen.

Toen zij aan een bloemen-perk kwamen, waren Soeprobo en Parto zeer verblijd van al die schoone bloemen te zien. De bloemen begeerden door Hardjoeno geplukt te worden; maar men was ze voorbij gegaan; zij waren door *Wo-*

Digitized by Google

ro-Dewati ongeplukt gebleven. De bloemen waren zeer bedroefd, dat zij door HARDJOENO niet waren geplukt geworden.

Een *Toehoe*-vogel schreeuwde, zittende op den tak van een boom. Hij scheen de komende uit te noodigen om te rusten. Hij strekte zijn langen hals uit over den weg. Zijne meening was: «Indien zij hier voorbij gaan, zal ik «hen vast houden, dat zij niet verder gaan."

Woro-Dewati en HARDJOENO hadden het grondgebied van den *Soerolojo* achter den rug; zij waren in het gebied van *Ngimohimotoko* gekomen. Hunne reis had zeven uren geduurd. Juist wilde de glans der zon zich in het westen neigen. Alle de geuren volgden *Woro-Dewati* op haren weg.

De vogel *Kredo* vloog voor HARDJOENO en SOERROBO heen. Hij wilde hun met zijne vlugt als gids dienen op den weg naar *Ngimohimotoko*. De gang van HARDJOENO en *Woro-Dewati* was gelijk aan goud, dat boven het water drijft.

Digitized by Google

X.

MAS-KOEMAMBANG.

Naderende vernamen Hardjoeno en *Woro-Dewati* stemmen; het waren de stemmen van feest vierende *Dennowos*. Overal hoorden zij de stemmen van de luidruchtige vrolijkheid der *Dennowos*. Parto vroeg aan *Woro* Soeprobo, wat zulks beteekende. Soeprobo antwoordde hem: «Weet, *Raden* Pamadé! hetgeen gij gezegd hebt, «bevestigt zich. De oorzaak van het rumoer, «dat wij hooren, is deze: Niwoto Kawotjo is «juist bezig met zijne troepen tot vrolijkheid «op te wekken. Hij maakt hen vrolijk met «hem, die vijftig man bezit, er honderd man «bij te voegen; en het getal van hem, die hon«derd man heeft, met duizend man te vermeer«deren. Nadat hij hunne troepen vermeerderd «heeft, geeft hij hun schatten, goud en koste«lijke kleederen, die zij dadelijk aantrekken «moeten. Ook worden zij gelast om hunne wa-

Digitized by Google

«pens in orde te brengen en zich bekwaam te «maken tot het gebruik van dezelve in den oor-«log. Vorst Niwoto-Kawotjo heeft dezen maat-«regel genomen, omdat hij over zeven dagen «tegen het verblijf der *Dewos* op wil rukken."

«Maar, *Raden!* mijne reis met u is van een «kwaden aard. De dwang, mij aangedaan en «de strenge last van den vorst der *Dewos* brengt «mij in de grootste verlegenheid. Ik ben zeer «bevreesd, dat van mij verlangd zal worden, «den vijand Niwoto hulde te bewijzen. Wie «zoude niet boos en afkeerig zijn, den reus, «vorst Niwoto genaamd, aan te zien! Indien «Niwoto mij mogt aan willen raken, zoude ik «liever willen sterven. Ik bid om liever te «mogen sterven, dan in schande en ellende te «vervallen. Ik heb een vast besluit genomen. «Evenwel, *Raden* Pamadé! ben ik bevreesd om «vorst Niwoto-Kawotjo aftewijzen, omdat de «*Aangebedene* mij strengelijk gelast heeft, om «voor Niwoto-Kawotjo te verschijnen. Dit is «het, waarover ik in groote verlegenheid ben. «O, *Raden!* ik weet niet waarheen ik vlieden «zal, tot wien ik mijne toevlugt nemen zal. «O, *Raden!* het zoude anders met mij zijn, «indien ik een magtigen bloedverwant had; «ik zoude bij dezen eene schuilplaats kun-«nen zoeken. Maar thans ben ik aan de rank

Digitized by Google

«eener *Gondjo* gelijk, die geen steun heeft, «waaraan ze op kan klimmen. Zij strekt hare «handen gedurig omhoog, maar vindt niet, «waaraan ze zich vast kan houden. O, *Raden!* «wie heeft er medelijden met mij?" Aldus sprak Soeprobo weenende; zij snikte aanhoudend.

Toen Soeprobo geëindigd had met spreken, antwoordde haar Hardjoeno bedaard: «Ei, *Dewati!* waarover zoudt gij u bij *Hjang* Hendro «moeten schamen. Het is immers uw verlan«gen in het geheel niet geweest. Gij kondt immers «niet weigeren gezonden te worden, om voor Ni«woro te verschijnen. Maak u dus, *Dewi!* niet «ongerust. Waarom zoudt gij u ongerust ma«ken? Ik zal getuige zijn van uw gedrag. «Maak dus geene zwarigheden. Indien gij door «Niworo-Kawotjo mogt aangegaan worden, houd «hem dan op de lange baan. Laat het aan «*Hjang* Hendro over, die door u zijn doel zal «weten te bereiken. Gij moet thans uw be«droefd gelaat een vrolijk voorkomen geven. «Wees opgeruimd van buiten en van binnen. «Denk er niet om."

«Voorts moet ik u, *Woro Dewati!* zeggen, «dat het thans de tijd is, om uwe listige aan«slagen in het werk te stellen. Indien gij er «in slaagt het hart van Niworo te belezen, dan «zullen wij van de ziel van Niworo zeker zijn,

Digitized by Google

«Gij moet het maar op dezelfde wijs beginnen, «als toen gij mij in verzoeking trachtte te bren-«gen."

Toen HARDJOENO door zijne woorden *Woro* SOEPROBO had bepraat, bragt zij vervolgens haar haar in orde. Voorheen was SOEPROBO geheel ongenegen geweest, om naar NIWOTO te gaan; maar thans was haar hart verheugd door het hooren der woorden van HARDJOENO. Voorheen had *Woro Dewi* hare wenkbraauwen gefronsd, maar thans was zij tot lagchen gestemd.

Wij zouden in het gedicht veel te verhalen hebben van HARDJOENO's en SOEPROBO's in het werkstellen der list. Zij gingen met de grootste omzigtigheid te werk.

SOEPROBO en HARDJOENO waren in het gebied van *Ngimohimotoko* gekomen tot den tuin *Welahan*, alwaar zij rustten. De vrouwen van het paleis wachtten haar te *Hoedijono-wono* af. In den tuin *Welahan* bevonden zich drie *Widodaris*. Zij waren vroeger door *Hjang* HENDRO gezonden en waren aan het hof zeer gezien. In den tuin, waarin SOEPROBO zich bevond, stond een overschoon ledikant; het was voor niemand anders dan voor SOEPROBO bestemd; maar het stond ledig, het werd door niemand bezeten.

HARDJOENO begaf zich vervolgens in de *Kalpo-taroe*. De *Kalpo-taroe* was van kostelijk goud.

Digitized by Google

Hij stond in een pot met diamanten bezet. Zijne vruchten waren juweelen en zijne bladeren waren van zijde. Hij verspreidde een aangenamen geur. Hij was waard binnen de kostelijke gordijnen te staan. De boomen, welke binnen de gordijnen stonden waren van goud en hadden de hoogte van de gordijnen. De boomen, welke voor dezelve stonden, hadden de gewone grootte.

Soeprobo zette zich op de rustplaats neêr. Harnjoeno bevond zich in de *Kalpo-taroe*. Wanneer *Woro-Dewati* met Nuwoto in minnehandel mogt zijn, begeerde Harnjoeno alle woorden, die gesproken werden, duidelijk te kunnen hooren.

Toen Soeprobo in het gouden paleis had plaats genomen, maakte zij haar glinsterend zwart haar los. *Woro* Soeprobo zag er uitermate schoon uit. Zij droeg een kostelijk kleed van de afgelegde huid van *Honto-bogo*. De kleur van het kleed was gelijk aan gepolijst goud, dat pas uit de smeltkroes gekomen is. Het gouden paleis, waarin Soeprobo zat, verspreidde een schitterenden glans. Uitermate schoon was het rustbed, waarop *Woro Dewati* zat. Het rustbed werd door de drie *Widodaris* bewaakt, die door *Hjang* Henoro gezonden waren. De *Waranggonos* herkenden Soeprobo niet; te weten,

Digitized by Google

de *Widodaris* wisten niet, dat het *Dewati* was, die gekomen was. Zij zeiden tot haar: «Ei, «wie zijt gij toch, dat gij het waagt op de «gouden rustbank te gaan zitten!" Maar de *Widodaris* wisten niet, dat HARDJOKNO in de *Kalpo-taroe* zat. De *Widodaris* konden het niet weten, omdat HARDJOKNO zich bij hare komst door de kracht van de *Hadji* had onzigtbaar gemaakt. *Lengleng-Mandanoe* ging, na hare komst, onder de *Kalpo-taroe* zitten. Zij kwam op den schoot van HARDJOKNO te zitten. Zachtjes nam PARTO hare borsten in de hand. *Woro* SOEPROBO glimlachte.

SOEPROBO sprak tot de drie *Widodaris*: «Ei, «zuster PROBO-SINI en zuster WARSO-SINI! kent «gij mij niet? Ik ben SOEPROBO." Dadelijk omhelsden haar de drie *Widodaris* en zeiden tot haar: «o, zuster SOEPROBO! zijt gij het! ook wij «zijn voorheen door den *Aangebedene* gezonden. «Doch wat behoeven wij het u te zeggen? Gij «weet het immers?"

PROBO-SINI sprak bedaard tot SOEPROBO: «*Ni* «SOEPROBO! mijne zuster! ik vraag u wie heeft «u naar herwaarts vergezeld? o, zuster *Dewati!* «uwe verschijning komt mij voor als een op ons «nederdalende luister; want gij zijt de grootste «schoonheid van alle bewoners des *Soerolojo*. Het «is er dus toegekomen, dat gij naar de aarde zijt

Digitized by Google

«nedergedaald. Er wordt hier van niets dan «alleen van u gesproken. Vorst Niwoto spreekt «dag en nacht alleen van u, zuster Soeprobo! «Weet dat vorst Niwoto aanhoudend boos op «*Hjang* Hendro is, omdat hij u niet dadelijk «aan hem geschonken heeft. De toorn van den «vorst tegen *Hjang* Hendro is zeer toegeno- «men, omdat de *Aangebedene* Hardjoeno thans «tot kampioen genomen heeft. De vorst is dus «voornemens om dadelijk te vertrekken, ten einde «tegen den *Soerolojo* op te rukken. O, zuster «Soeprobo! bevindt zich *Hjang* Hendro mogelijk, «na mijn vertrek herwaarts, in verlegenheid? «Wat brengt gij verder voor tijding mede van «de bewoners van den *Soerolojo*? Ik ben zeer «verlangend naar mijne bloedverwanten, die in «den *Soerolojo* zijn achter gebleven." Aldus sprak Probo-Sini weenende, terwijl zij bezig was haar haar op te maken.

Digitized by Google

XI.

SINNOM.

Soeprobo sprak tot Probo-Sini: «Ik ben zeer «gelukkig, dat ik u hier te *Hoedijono-wono* aan-«tref. De schoonheden der hoofdplaats zullen «vermeerderen, wanneer dezelve door vier *Wi-«dodaris* zal worden bewoond. Het verlangen «om de schoonheden der hoofdplaats te zien «heeft mij herwaarts doen komen. Waarlijk ik «zie, dat de schoonheden van den *Soerolojo* ten «eenen male moeten onderdoen voor de schoon-«heden dezer hoofdplaats."

«Voorts is, zuster Probo-Sini! de oorzaak mij-«ner komst naar herwaarts, het gerucht, dat de «vorst voornemens is tegen den *Soerolojo* op te «rukken. Ik heb daarbij overwogen, dat, in-«dien hij zijn voornemen ten uitvoer brengt, om «den *Soerolojo* den oorlog aan te doen, de be-«woners van den *Soerolojo* het waarschijnlijk «verliezen zullen. Omdat ik bevreesd ben ge-

Digitized by Google

«vangen te zullen worden genomen, ben ik ge-
«komen om mijne dienst vrijwillig aan de voe-
«ten van den vorst neêr te leggen."

Probo-Sini sprak bedaard tot Soeprobo: «O,
«zuster Soeprobo! gij zijt in staat door uwe
«woorden de harten der mannen te winnen.
«Wanneer de vorst deze uwe woorden zal hoo-
«ren, zal hij waarlijk nog meer verheugd zijn;
«hij zal u, zuster! zijne liefde schenken. Ik
«vergelijk den vorst bij verflenste *Lotos*-blade-
«ren, die in de *Mongso-Katigo* geheel verwelkt
«zijn. Zij worden groen, wanneer de regen in
«de *Kapat* op dezelve valt; zij worden inder-
«daad frisch en botten uit. De vorst is gelijk
«aan de verflenste bladeren en gij, zuster! zijt
«de regen der *Kapat*. Blijf gij, zuster! voor-
«eerst hier achter. Ik zal den *Batoro* gaan
«spreken; ik zal hem kennis geven, dat gij van
«den *Soerolojo* gekomen zijt. Blijf dus hier,
«zuster!" Probo-Sini ging spoedig heen. Leng-
leng-Mandanoe en Warso-Sini bleven achter om
Soeprobo te bedienen.

Probo-Sini in het paleis gekomen en voor vorst
Niwoto verschenen zijnde, zeide, de handen
vouwende: «Heer, vorst! uwe dienares geeft
«u kennis, dat *Woro* Soeprobo van den *Soero-*
«*lojo* gekomen is. Zij heeft het oogmerk zich
«aan u, *Batoro*-vorst! over te geven. Soeprobo

«bevindt zich thans wachtende te *Hoedijono-woo-*
«*no*. Het verlangen om zich aan u, *Batoro-*
«vorst, over te geven, heeft haar herwaarts ge-
«bragt. Soeprobo ziet in, dat *Batoro* Sokro het
«in den oorlog met u niet winnen zal. *Dewati*
«begrijpt, dat Sokro het verliezen moet. Om
«die reden is *Dewi* Soeprobo vooruit tot u ge-
«komen, om u, vorst! hare dienst aan te bie-
«den. Zij is bevreesd anders krijgsgevangene te
«zullen worden."

Toen Probo-Sini, de *Widodari*, geëindigd had tot vorst Niwoto te spreken, zeide de vorst: «Ei, Probo-Sini! kom gaauw herwaarts, nader «mij! ik zeg u dank. Ontvang mijn dank, «een vriendelijken lach. De komst van mijne «ziel is voor mij bedekt gehouden; niemand «heeft er mij iets van gezegd. Het is wel, dat «zij gekomen is. De komst van *Ni* Soeprobo is «mij meer waard dan de komst van alle bewo-«ners van den *Soerolojo*. Het is zeker, dat Soe-«probo mijne vrouw zal worden Het is een «teeken, dat de bewoners van den *Soerolojo* «door mij overwonnen zijn. Soeprobo is daarvan «het bewijs; zij zal thans mijne vrouw worden."

Hierna verliet de vorst dadelijk het paleis. Langzaam was de gang van den vorst. Hij werd alleen door zijne vrouwen vergezeld. Hij begaf zich naar den tuin *Hoedijono-wono*. Te

Digitized by Google

Hoedijono-wono aangekomen, ging vorst Niwoto den tuin binnen. De tuin *Welahan* was zoo helder als de dag; want het licht der maan vereenigde zich met den glans der edelgesteenten en van het goud. Niwoto op de gouden rustbank plaats nemende vermeerderde den glans van *Hoedijono-wono*.

Na de ontmoeting met Soeprobo, vattede de vorst onbeschroomd haar dadelijk aan en zette *Dewati* op zijn schoot. De vorst Soeprobo op den schoot genomen hebbende, besteeg de vorst der reuzen onmiddelijk met haar het rustbed. Vorst Niwoto *Woro* Dewati op den schoot houdende, liet Soeprobo er zich afglijden. Hij nam haar weder op den schoot; maar zij liet er zich op nieuw afglijden. Soeprobo was beschaamd de drie *Waranggonos* te zien. Toen gelastte hij de *Widodaris* om heen te gaan. «Ei, Probo-«Sini! verwijder u; Warso-Sini! begeef u weg; «Lengleng-Mandanoe! ga heen. Verwijdert u spoe-«dig alle drie. Ik gelast u heen te gaan, om-«dat Soeprobo, mijne ziel, beschaamd is u te «zien." De drie *Widodaris* verwijderden zich dadelijk; zij keerden naar den *Soerolojo* terug.

Toen sprak de vorst tot *Woro* Dewati. Langzaam en lieflijk waren zijne woorden: «O, *zus-«je!* mijne *ziel! gebiedster!* zie mij aan! laat «mij u duidelijk in de oogen zien. *Zusje!*

Digitized by Google

«*bloem!* gij zijt niet gekomen, toen ik om u «gezonden heb. Om eene schoone vrouw, waar«schijnlijk wel om u, mijn *Goud*, heeft het «mij twee dagen en twee nachten in mijne reg«ter wenkbraauw gejeukt; maar gij, *zusje!* «mijn *Robijn!* zijt niet gekomen. Ik meende, «dat gij komen zoudt; ik wachtte u, maar gij «zijt niet gekomen. Voorts heb ik een droom «gehad: ik werd met honig overgegoten. Dit «deed mij hopen, dat gij, mijne *ziel!* komen «zoudt; maar gij zijt evenwel niet gekomen. «Thans komt gij zonder dat ik om u gezonden «heb. O, Koesoemo, mijne *godin!* is het, dat «gij mij waarlijk bemint?" Het hart van den vorst was verbrijzeld; hij sprak de vleijendste woorden tot *Woro* Soeprobo: «o, Vrouw! *Ratih* «in menschelijke gedaante! ja, *gebiedster!* ge«loof mij, dat het mij als een droom voorkomt «u te ontmoeten. Ik ben aan de rank der «*Gadoeng* gelijk, die geen steun had, waar«aan ze op kon klimmen. De rank der *Ga«doeng* heeft een *Ragas*-boom tot steun ge«vonden. De *Ragas*-boom beteekent *Tjandono*, «die zijt gij, *zusje!* Ik, *zusje!* ben de rank der «*Gadoeng* en gij verstrekt tot de *Tjandono*. Ik «ben aan eenen *Tjintoko* gelijk, die om regen «smeekt en gij verstrekt tot den regen. Ik ben «aan eenen *Tjoetjoer* gelijk, die naar de op-

Digitized by Google

«komst der maan verlangt en gij, mijne koste-«lijke *bloem!* verstrekt tot de maan. Indien «ik u, mijne bekoorlijke *godin!* niet had mo-«gen ontmoeten, zoude ik van droefheid ge-«storven zijn. Vergun mij, *Gebiedster!* u thans «om uwe gunst te mogen smeeken."

Deze waren de vleijende woorden van vorst Niwoto. Zij begreep al meer en meer de bedoeling der vleijerij van den vorst der reuzen; zij begreep dezelve, toen Niwoto-Kawotjo de slip van haar kleedje losmaakte. Bijkans was Soeprobo door de vleijende woorden van den vorst betooverd geworden. Haar hart was geheel vermurwd door zijne liefkozingen. Maar Soeprobo was indachtig aan den last van Hardjoeno. Dadelijk verzette zich Soeprobo tegen de begeerte van den vorst; maar Niwoto bleef volhouden: Niwoto wilde aan zijne begeerte hebben voldaan; hij mikte met zijn puntig wapen; maar Soeprobo week de steek uit; zij bleef hem uitwijken, zoodat de steek der lans het doel miste en door zeven op elkander gestapelde matrassen drong. Toen de vorst zich teleurgesteld zag, werd hij boos.

Hierna sprak *Woro* Soeprobo tot den vorst: «Heer, broeder vorst! maak u, *Batoro!* niet «zoo gaauw boos op zusje. Hebt gij het dan «misverstaan? Gij moet het er voor houden, dat

Digitized by Google

«ik thans geheel uw eigendom ben. Inderdaad «mijn ligchaam is in uwe magt; waarlijk nie«mand kan mij uit uwe handen, *Dewo*-vorst! «rukken. Hebt gij het van nacht misgetroffen, «beproef het dan morgen over dag. Gij kunt «immers ten allen tijde over mij beschikken. «Wie zal het u, *Dewo*-vorst! mogen beletten? «Ik ben immers thans in uwe magt.— Voorts «moet ik u, *Dewo*-vorst! zeggen, dat mijn lig«chaam thans kan vergeleken worden bij een «stuk suiker, dat in den mond gehouden wordt. «Hoe kan het daaruit verloren gaan? Het zoet «van den suiker in de gelijkenis is hetgeen ik «u, broeder vorst! stellig aanbied, wanneer wij «zamen vereenigd zullen zijn. Maar thans, broe«der vorst! moet gij mij verschoonen."

Woro Dewati ging voort met vorst Niwoto tot bedaren te brengen: «o, Broeder vorst! waar«lijk gij zijt de geprezene vorst van alle bewo«ners van den *Soerolojo;* waarlijk gij zijt een «vorst zonder wederga. Onder alle vorsten is «niemand aan u gelijk. Gij bezit de magt der «acht krachten. Wie durft het tegen u, broe«der vorst! op te nemen? *Batoro* Bromo en «Wisnoe, *Batoro* Siwah en *Batoro* Hendro zijn «allen voor u bevreesd."

Hier eindigde Soeprobo hare verzoenende woorden aan vorst Niwoto. Niwoto-Kawotjo's toorn

Digitized by Google

verdween op de vriendelijke woorden van *Woro* Dewi. Het hart van den vorst kwam tot bedaren door de taal van Soerpobo. Hij erkende in haar reeds zijne vrouw. Dadelijk werd Soerpobo door den vorst omhelsd: «o, Mijn zusje! «mijn *Robijn! Godin* der hedsponde! uwe woor«den zijn waar. Ik ben door boete-doening mag«tig geworden; ik heb door boete-doeningen eene «uitnemende magt verkregen. Honderd boete«doeningen heb ik volbragt. Hiervoor heeft «*Hjang* Roedro mij den zegen geschonken. Ik zal «het u zeggen, waar ik boete heb gedaan. Op «de zijde van den berg *Himawàn* heb ik boete «gedaan. Tot vier keeren toe hebben de *Dewos* «de plaats mijner boete-doeningen willen ver«nielen, maar het is hun mislukt; zij hebben «de grot, waarin ik boete deed, niet digt kun«nen krijgen. Nadat ik aan hunne aanvallen «had wederstaan, is *Batoro* Roedro uit mede«lijden tot mij nedergedaald. *Hjang* Roedro «sprak aldus tot mij: «Ei, Niwoto-Kawotjo! «wat oogmerk hebt gij, dat gij uw ligchaam «door boete-doeningen kastijdt?" Daarop heb ik «*Hjang* Roedro geantwoord: «Heer! *Podo-Bato«ro!* ik heb mijn ligchaam gekastijd, om u den «grooten *Podo-Batoro* te bidden, dat de gehee«le wereld en de hemel met alle derzelver be«woners mij onderdanig mogten zijn." «Waar-

Digitized by Google

«lijk heeft *Batoro* Rondro mij daarop den ze-
«gen geschonken."

Toen Nrwoto aan Dewati dit had gezegd, werd zijn hart geheel vermurwd jegens *Woro* Sorpropo, zoodat hij haar het geheim openbaarde: «Ei, lieve Sorpropo! weet dat de zegen, aan «mij geschonken, bestaat in eene groote magt. «Aan de punt der tong bevindt zich de plaats «mijner groote magt. Geen wapen, *zusje!* kan «mij dooden. De voor mij doodelijke plaats is «de *Djiwogro*, dat is te zeggen: de punt der «tong. Zelfs onder de *Djawotos* kent niemand «de plaats, waar ik doodelijk ben; alleen aan «u, zusje *Godin!* heb ik de ware plaats ge-«openbaard, waar mijn leven gevaar loopt. Ik «verbied u stellig, om het aan iemand te «zeggen."

Toen vorst Nrwoto-Kawotjo aan Sorpropo had geopenbaard de plaats, waar hij te dooden was, had hij er berouw van; even als iemand, die een vogel vasthoudt en uit zijne hand de vogel ontvliedt. Vorst Nrwoto was aldus door de zoetigheden van *Woro* Sorpropo verschalkt geworden. Er bestaat dus geen grooter kwaad dan wanneer een man door de zoetigheid eener vrouw verschalkt wordt.

Aldus had Harjorno de woorden van Nrwoto, zijne openbaring van het geheim aan *Woro De-*

Digitized by Google

wi Soeprono vernomen; hij had het uit den eigen mond van den vorst der reuzen gehoord. De woorden van Niwoto waren achter den rug.

Digitized by Google

XII.

PANGKOER.

Hardjokno de woorden van den vorst der reuzen vernomen hebbende, hield zich van den dood van Niwoto verzekerd. Parto besloot dus eene vertooning te maken, om buiten eene opschudding te veroorzaken. Schielijk klom hij op de poort en ging op dezelve staan. Hij stelde zich op de gouden poort en stampte op dezelve met zijne voeten. De gouden poort stortte in. Ze stortte neder op eene dienstmaagd, die onder de gouden poort te slapen lag. De bewoners van het paleis kwamen daardoor in groote beweging; allen weenden. De vorst ontstelde; hij ontstelde, omdat er nog nimmer een dief in het paleis van den vorst was gevonden geworden. Hevig ontsteld stond de vorst op. Hij leide Soeprobo neêr, alsof hij de liefde tot haar vergeten had. De vorst zag haar van ter zijde aan.

Digitized by Google

Soeprobo verhief zich vervolgens in de lucht. Weldra ontmoette zij Harjoeno. *Retno* Soeprobo glimlachte, toen zij Harjoeno haar te gemoet zag komen. *Woro Dewati* glimlachte, omdat zij er in geslaagd was aan de oogen van vorst Niwoto te ontkomen.

Terwijl in het paleis alles in opschudding was, kwam eene dienstmaagd den vorst zeggen, dat Soeprobo was weggegaan, dat zij door Harjoeno was weggevoerd. Maar hij luisterde niet naar het berigt der dienstmaagd. De vorst gaf alleen gehoor aan een hevigen toorn. Het was alsof hij zijn leven verbeurd had; alsof Soeprobo de ziel van Niwoto had met zich genomen. Hij wilde haar achter volgen; maar Soeprobo was reeds ver weg in eene wolk van mist.

Niwoto-Kawotjo zag in, dat hij door eene list van *Hjang* Hendro was verschalkt geworden. Hierna kwamen de troepen van den vorst met haast in den nacht, omdat den vorst eene ramp was overkomen. Maar het maakte hem niet bevreesd; het wekte veeleer zijn toorn op. De toorn van den vorst verhief zich uitermate; hij kreeg de hoogte van den berg *Smeroe*.

De troepen van den vorst waren in den nacht gekomen, zonder een bevel te hebben afgewacht. Zij hadden zich op de *Haloennaloen* van *Motoko* verzameld. Toen er geene plaats meer op de

Digitized by Google

Haloennaloen was, verspreidden zij zich over de *Pasar*. Toen er geene plaats meer op de *Pasar* was, verspreidden zij zich over de groote straten. Alles was met wapens aangevuld. De troepen waren met haast verschenen, om de bevelen van hunnen heer, Nsworo-Kaworjo, ten uitvoer te brengen, die besloten had tegen den *Soerolojo* in den oorlog op te trekken.

De troepen hadden zich gedurende den nacht bijeen verzameld. Toen de dag was aangebroken, begaf vorst Nsworo zich dadelijk naar buiten naar de groote *Batjiro*, alwaar hij de *Mantris* vond bijeen verzameld. Zij ontvingen bevel van Niworo-Kaworjo. De stemmen verspreidden zich met groot gedruisch. De gedruischmakende stemmen der troepen vereenigden zich met de klanken der schoone krijgsmuziek. Van alle kanten werden de *Beris*, *Poeksoers* en *Mardinggos*, de *Kolos* en de *Sangkos* gehoord. De gedruischmakende stemmen der troepen en het gerommel der instrumenten, waren gelijk aan het geluid van een millioen donderslagen. De glans der ton verbleekte voor den glans der wapens der troepen. Men schildert den glans der wapens van Niworo-Kaworjo als duizend zonnen. Hij was als de uitmuntendste vorst in de geheele wereld vermaard. Hij bezat de sterkte van een tijger. Wanneer zijne geheele kracht

Digitized by Google

te voorschijn kwam, kon hij in iedere hand drie olifanten dragen. Hij wist de harten voor zich in te nemen; de harten der troepen wist hij te winnen. Wanneer vorst Niwoto geschenken uitdeelde, volgde hij het voorbeeld van den dauw: zij ontvingen allen giften. Niet alleen werden de *Mantris* door den vorst der reuzen begiftigd; ook alle hunne ondergeschikte manschappen, de knechten, de weduwenaren en de weduwen, ontvingen geschenken. Aan de armen werden aalmoezen uitgedeeld. Niemand werd er overgeslagen. De giften van Niwoto aan zijn volk waren inderdaad voortreffelijk. Wanneer er dus iets te doen viel, of dat hij in den oorlog ging, wilde niemand van zijn volk te huis blijven; zelfs weduwenaren en weduwen gingen mede in den oorlog.

Er bevonden zich bij het leger van Niwoto vier *Mantris* van edele afkomst. De namen der vier *Mantris* waren: Doeskreto, Kredakso, Wirakso en Korolawaktro. Zij waren helden in den krijg. Twee hunner ontleenden hunne afkomst van moeders zijde en de andere twee van vaders zijde. Zij hadden zich dikwijls in de gelederen, in het krijgvoeren geoefend. Zij waren daardoor in de wereld beroemd geworden. Niwoto had die vier *Mantris* aan zijne dienst weten te verbinden.

Digitized by Google

Deze vier *Mantris* namen op zich den *Soerolojo* te bestormen, en de *Waranggonos*, mitsgaders alle bewoners van *Hendro-Boewono* als krijgsgevangenen weg te voeren. Dit hadden zij beloofd. Het was voorwaar eene schande voor *Hjang* Hendro, dat hij een mensch tot kampioen genomen had. Hij had dus vastbesloten tegen den *Soerolojo* op te rukken en alle *Dewos* van den *Soerolojo* aan zich te onderwerpen. Niwoto wilde de *Widodaris* gevangen nemen.

Aldus was alles in gereedheid gebragt. Niwoto wilde dadelijk vertrekken. Vorst Niwoto-Kawotjo kwam uit zijn paleis heerlijk uitgedost. Hij geleek op *Batoro* Kolo, die zich gereed maakt om de aarde te verdelgen. De vorst der reuzen, Niwoto-Kawotjo, nam plaats op een wagen van edelgesteenten. De randen van den wagen waren scherp als een snijdend zwaard. Hij was bespannen met olifanten, die met reuzen-koppen waren versierd. Zij lieten hunne slagtanden zien. Krakend was het geluid van den wagen. De grond spleet, waarover hij heen ging. Uithoofde van zijne grootte ging de wagen langzaam voort.

Hem vergezelden in den grooten wagen *Dewanggonos* of *Widodaris*. Zij hielden zijne voeten op haren schoot. De eene *Widodari* hield

Digitized by Google

den linker en de andere den regter voet op haren schoot. Men klapte met de zweep om spoedig voort te komen, om spoedig de plaats zijner begeerte te bereiken. Niworo-Kawotjo's drift deed, als ware het, het vuur uit zijne oogen komen. De vorstender reuzen verlangde het einde van het werk te zien.

De marsch der troepen vulde geheel den grooten weg; de troepen waren wegens hunne groote menigte in en op elkander gedrongen. Tien duizend *Kirnos* was het getal der hoofden van vorst Niworo. Zij reden op tijgers, leeuwen, wolven en olifanten; ook waren er die op wilde zwijnen reden. Bij hunnen aanval in den strijd, namen de beesten, waarop de hoofden reden, deel aan het gevecht.

Vorst Niworo gaf het teeken om haast te maken op den marsch. De veldteekens bestonden uit vellen van groote slangen. Om vrees aan te jagen waren de koppen der slangen daaraan vastgenaaid. Het getal der veldteekens was *duizend* en *tachtig*. Zij waren aan de randen met edelgesteenten van een helder water bezet. Een breede rand was aan den uitersten omtrek der veldteekens.

Zij waren allen van eene kleur. Het voorkomen der veldteekens was waarlijk schoon. Zij konden bij vurige bollen vergeleken worden,

Digitized by Google

die het wereld-rond vullen. Het gezigt der banieren van den vorst der reuzen boezemde vreeſ in.

Twee *Mantris*, Kredakso en Doeskarto, werden aan de spits van het leger geplaatst. Het waren volle neven. Zij hadden elkander de belofte gedaan, indien één stierf zouden beiden sterven. Hunne veldteekens en de beesten, waarop zij reden, hadden dezelfde gedaante. Zij waren de zonen van Sondo en Pasondo. Hunne geaardheid was die van Dennowos. Zij waren bij uitstek fraai gekleed.

Aldus boezemde de vorst der reuzen waarlijk schrik in. Kredakso en Doeskarto gingen vooruit. Reuzen waren de *Panoempings* van den vorst. Zij hadden geene plaats op den weg: de grond was te naauw voor hen; dus namen zij hun weg door de lucht. Anderen reden op fraaije wagens. Hunne veldteekens waren van zamen genaaide olifant's vellen gemaakt. Bij het afstroopen had men de tanden aan de vellen gelaten. De *Dennowos* hadden van de vellen van olifanten banieren gemaakt. Zij geleken naar wolken met regen gevuld. De tanden der olifanten geleken naar bliksemstralen.

Twee *Mantris*, de tweelingen Wirakso en Krolowaktro, werden als voorposten gebruikt. Zij zaten op versierde olifanten en waren met

Digitized by Google

Gados van edelgesteenten gewapend. Zij waren in het hanteren der *Dendo* zeer bedreven. Achter hen volgde Niwoto-Kawono met de keurtroepen en de *Magenparis* van vorst Niwoto-Kawono. Het getal der *Mantris* was een *Woerdo* met hunne *Kandogos* en *Lantés*. Eene *Woerdo* is een getal van *duizend*, *tienduizend*. Elke poort bestond uit *tien duizend*, behalve de troepen van den vorst. Hunne veldteekens bestonden uit leeuwen-huiden. Bij het afstroopen der huiden had men er het haar en de staarten aan laten blijven. Wanneer het door den wind bewogen werd, verhief zich het haar der leeuwenhuiden als de golven der zee.

Achter hen volgden de troepen der *Dennowos* bij *Woerdos*. Zij waren nog niet allen uit de poort der stad, toen de voorste troepen reeds den *Soerolojo* bereikt hadden. Zij hadden reeds de tenten opgeslagen en hunne troepen geschaard, toen zij van achteren nog aanhoudend, gelijk witte mieren, de stad uitkwamen.

Overal waar de troepen van Niwoto kwamen, verdween alles. Bosschen en valleijen werden verwoest. Het water droogde onder de stappen der gemeene troepen op. Er werd geen bosch meer gezien; alles was door de reuzen vertrapt en verbrand. Boomen vielen omver door wervelwinden, welke door het vermogen van Ni-

Digitized by Google

woro ontstonden. Zij werden vertrapt en weggesleept door de troepen, door den gang der olifanten, paarden en wagens. Op de stappen van het groote leger volgde onmiddelijk eene aardbeving, stortregens met donderslagen en wervelwinden met orkanen. Dit was het vermogen van den vorst.

De voorbode van den oorlog, het teeken dat het volk van *Ngimotoko* het ten laatste tegen het volk van den *Soerolojo* in den oorlog verliezen zou, was het instorten van den top van den berg *Smeroe*. Het zuidelijk gedeelte van den *Smeroe* stortte in.

Het gebied der bewoners van den *Soerolojo*, de *Swargo* werd geheel en al verwoest; het werd door de *Ditijos*, en de troepen der *Boetos* en *Dennowos* vernield. De bewoners van den *Swargo* waren allen in den grootsten angst.

Digitized by Google

XIII.

HASMORO-DONO.

Laten wij vooreerst van Niwoto-Kawotjo zwijgen. Hij was vertrokken; hij had den *Soerolojo* bereikt en allen waren bezuiden den *Smeroe* gelegerd. Laat ons de komst van Parto verhalen. Hij wilde voor *Hjang* Hendro verschijnen. Hij had het werk, door *Hjang* Hendro hem opgedragen, gelukkig volbracht. Weldra verscheen Parto voor *Batoro* Sokro. Hij vond *Hjang* Hendro in beraadslaging met al de *Demos*. De bewoners van den *Soerolojo* waren tot den kamp gereed. De troepen waren allen gewapend bijeen verzameld en wachtten het bevel tot den strijd.

Parto sprak bedaard tot *Hjang* Hendro; zijne woorden luidden aldus: «o, Heer, *Panembah-*«*han!* Parto geeft u kennis, dat de vijand van «den *Batoro*, de vorst der reuzen, Niwoto, ge«komen is met troepen, met een geregeld heer.

Digitized by Google

«Zij hebben zich bezuiden den berg *Smeroe* ge-
«legerd. Wees derhalve, *Podo-Batoro!* op uwe
«hoede. Welaan, Heer! welk voornemen hebt
«gij thans? Het grondgebied van den *Soerolojo*
«is door den vijand betreden. Sommige der be-
«woners zijn gevlugt en hebben bij u, *Batoro!*
«eene schuilplaats gezocht. Welaan, Heer!
«welk besluit hebt gij genomen? Parto laat
«het aan u over."

Hjang Hendro sprak bedaard: «Ei, lieve
«Parto! weet, dat ik op u gewacht heb. Alle
«bewoners van den *Soerolojo* zijn gereed met
«hunne wapens; zij wachten slechts op mijn
«bevel. Mijn voornemen is, om den naderen-
«den vijand niet tegemoet te gaan, maar mij
«op te sluiten. De *desa*-bewoners, die nog niet
«gevlugt zijn, moeten allen haast maken bin-
«nen mijne *Kajangan* te komen. Wij zullen
«hier zamen bescherming vinden. Dus beveel
«ik dat de *desa*-bewoners zich binnen de *Ka-*
«*jangan* begeven. Want binnen mijne muren
«is alles goed versterkt."

«Ei, lieve Parto! weet, dat, wat de krijgs-
«lieden aangaat, er waarlijk geen verschil be-
«staat tusschen hen die aanvallen en hen die
«aangevallen worden. Zij hebben allen het ver-
«langen om den dood te gemoet te gaan. Ik
«ben dus voornemens mij op te sluiten. Ik

Digitized by Google

«vergelijk mij zelven in dit geval bij een tij-
«ger, die zich in een hol bevindt, of bij een
«kaaiman in een gat. Wie kan den tijger doo-
«den zoo lang hij zich in zijn hol bevindt, of
«den kaaiman zoo lang hij zich in een kolk
«ophoudt? Maar zoodra hij voor den dag komt,
«vermag een herdersknaap hem te dooden."

Tot dus ver had *Batoro* Hendro gesproken. Toen nam Tjitrangcono het woord en zeide: «o, Heer! *Panembahhan!* gij wilt u opsluiten! «uw wil geschiedde! het is aan u overgelaten. «Maar ik moet u, *Batoro!* de waarheid zeggen: «Toen u, *Podo-Batoro!* door den verheven vorst «Bomo de oorlog werd aangedaan, hebt gij u «opgesloten; gij wildet den vijand niet te ge-«moet trekken. Het gevolg daarvan is geweest, «dat gij overwonnen zijt, dat gij u aan Bomo «hebt moeten onderwerpen en hem schatplig-«tig geworden zijt. Ook de *Widodaris*, Heer! «hebben zich aan Bomo moeten onderwerpen. «Een andermaal, toen de zoon van Rawono, «*Raden* Hindrabjit of Begonondo genaamd, u den «oorlog aandeed, hebt gij u als voorheen op-«gesloten en zijt insgelijks overwonnen gewor-«den. Gij hebt de onderwerping der *Widoda-«ris* aan Rawono's zoon moeten toestaan. Thans «wilt gij u, Heer *Batoro!* wederom opsluiten. «Het zal dus, Heer! uwe eigene schuld zijn,

Digitized by Google

«wanneer gij door den vijand overwonnen wordt. «Toen gij u voorheen hadt opgesloten, ver«strooiden zich uwe onderdanen. Bedenk toch «het lot der vrouwen en kinderen, wanneer gij «u dezen keer ook opsluit."

«Ik neem om die reden de vrijheid u, *Po«do-Batoro!* het voorstel te doen, indien het u «mogt behagen, daar de vijand reeds bezuiden «den *Smeroe* gekomen is, om hem dadelijk te «gemoet te trekken. Het tegemoet trekken van «den vijand levert twee voordeelen op: ten «eerste wordt de stad en ten tweede wordt gij «verschoond en wordt het geheele rijk gespaard. «Dit is mijn voorstel, Heer! omdat gij schijnt «den vijand niet te willen tegen trekken. Het «leger van den *Soerolojo* staat gereed. Laten «wij dus spoedig uitrukken en den vijand bui«ten de muren der stad slag leveren. Gij zijt «thans, Heer! sterk genoeg; gij zult geen «tweeden slag behoeven te leveren."

De bewoners van den *Soerolojo* begaamden allen het voorstel van Tjitranggodo, om op den naderenden vijand lostegaan. Daar hun Heer, *Hjang Batoro* Hendro geslaagd was in het volbrengen van de list door Parto, behoefde men niet meer te vertwijfelen; want de list bij den aanval in den strijd zou de onderneming begun-

Digitized by Google

stigen. Ook was de toezegging gedaan, dat Niwoto met Hardjoeno strijden zou.

Hierna begaf *Batoro* Hendro zich op marsch. Hij verliet zijne *Kajangan*, rijdende op den olifant *Herowono*. Hij werd door alle *Dewotos* van den *Soerolojo* vergezeld. *Hjang* Hendro op den met edelgesteenten versierden olifant *Herowono* gezeten, was gelijk aan een brandenden berg. Hij droeg de *Bodjro* in de hand Twee uitmuntende zonneschermen van gelijke gedaante werden *Batoro* Hendro op weg, boven den olifant, over het hoofd gehouden. De zonneschermen waren van *Garoedo*-haar vervaardigd. Zij geleken naar wolken met regen gevuld. *Batoro* Hendro op den versierden olifant gezeten, was gelijk aan de zon, wanneer zij van achter den top van het gebergte opkomt. Bij deze wordt de uittogt van *Hjang* Hendro vergeleken.

Aldus was de uittogt van *Batoro* Hendro. De *Dewos* en *Ressis* kwamen hem uit de hoogte te gemoet. Zij juichten *Hjang* Hendro de overwinning toe en lieten op hem eene geele stof vallen; het waren inderdaad zalven, waarmede zij hem huldigden. De zalven vielen in de gedaante van regen neêr naar alle kanten. Ook werden de stemmen der *Ressis* uit de hoogte vernomen. Zij maakten *Batoro* Hendro zijn ver-

Digitized by Google

mogen indachtig. Zijn vermogen in den oorlog wordt *Soebo-manggolo* genaamd. *Soebo-manggolo* beteekent: *regen met hitte vermengd*, die de geheele wereld vult. Uit de hoogte werd het geluid van het slaan op de *Beris* gehoord.

Voor *Batoro* Hendro gingen de troepen der *Dewos*, *Doerandoro* genaamd. *Doerandoro* beteekent: *Boog-schutters*. Zij waren geoefend in de gelederen te strijden. Hun getal bestond uit vele tienduizenden. Zij waren uitnemende keurbenden. Zij droegen buisjes van de schors van gouden boomen, met woedende olifanten beschilderd. De buisjes waren met gouden randen omzoomd. Hun veldteeken geleek aan eene regenwolk, die uit haren rand bliksems schiet.

De aanvoerder van *Hjang* Hendro was Tjitranggodo, een uitnemend dappere *Dewo*. Hij zat op een wagen van edelgesteenten. Het was een vorstelijk rijtuig, geheel van edelgesteenten. Het getal der troepen van Tjitranggodo bestond uit eene *Woerdo*. Eene *Woerdo* is *duizend tienduizend*. De *Woerdo* troepen waren gewapend met schilden in de handen, even als de *Topeng*-spelers. De veldteekens waren allen van eene roode kleur; zij waren met geene andere kleuren vermengd. Wanneer zich de roode banieren vertoonden, zeide het gemeene volk: «dat «zijn die van Tjitranggodo." De vlaggen en

Digitized by Google

gouden vaandels der troepen schitterden als vurige bollen in de lucht. Men zag de wimpels overal wapperen.

Achter *Batoro* Hendro volgde Tjitro-Seno. Met den boog gewapend, zat hij op een gouden wagen. Hij was in roode zijde gekleed. Het getal der troepen van Tjitro-Seno bestond insgelijks uit eene *Woerdo*. De manschappen der geheele *Woerdo* waren met stalen lansen en puntige zwaarden gewapend. Hunne *Habirs*, *Kerrissen* en *Wedoengs* waren van staal. Zij waren bedreven in het gebruik van schilden en in het zwaaijen der zwaarden. Gelijk bliksemen was de glans der zwaarden. De wapens van Tjitro-Seno schitterden als de glans van honderd zonnen; zij verlichtten het heelal.

Achter Tjitro-Seno volgde de jongste zoon van *Hjang* Hendro, die als *Dewo* den naam Djojo-Hantoko heeft. Zijn rijtuig was een wagen van krijt. Door toover-spreuken was de wagen van krijt buitengemeen hard geworden, even als een magneetsteen. De krijten wagen verspreidde een liefelijken geur gelijk den geur van *Kastoeri*. Zijn vaandel was van eene witte kleur. Het was van de schors van den boom *Dewandaroe* gemaakt. Het veldteeken van Djojo-Hantoko was uitnemend fraai versierd en van een gouden rand voorzien. Aangenaam

Digitized by Google

was de geur van den wagen. Hij werd door leeuwen getrokken, die tevens een geur van zich gaven. De grond waarop de leeuwen traden, deed van het rijtuig van Djojo-Hantoko een liefelijken geur opgaan.

Voor Djojo-Hantoko gingen de keurbenden der *Dewotos* in twee afdeelingen. Elke afdeeling bestond uit één millioen manschappen. Zij waren allen uitgedost en droegen hoeden met gouden randen. Zij waren met de *Tomoro* gewapend. De voorste *Dewotos* droegen bogen. In de linker hand hielden zij de pijlen en in de regter hand het schild. Hunne wambuizen, mutsen en helmen waren van goud. De wambuizen waren in den vorm van *Taraté* met goud gestikt. De bloemen waren geheel van goud. Overslaande hingen zij over de borst. Zij waren met versche zalven bestreken. De zalven hadden den geur van *Kastoeri*. Zij schitterden, wanneer de zon op hen scheen.

De wapens van Hardjoeno sloten achter dezen den trein. Hij reed op een wagen van edelgesteenten. Voor den wagen waren *Mohotalis* gespannen. Hij gebruikte geene zweep. Zijn lust alleen was de zweep, die de *Mohotalis* tot den loop aanspoorde. Het vaandel van Hardjoeno was van witte zijde. Op het vaandel bevond zich het schaduwbeeld van Hardjoe-

Digitized by Google

no. Wanneer de zon op het vaandel scheen, viel de schaduw van Hardjoeno op hetzelve als een teeken. De schaduw van Hardjoeno werd in de gedaante van Hardjoeno op hetzelve gezien.

Voor Hardjoeno uit gingen jonge *Gandarwos*, die den ouderdom van veertien jaren hadden. Zij zaten op wagens met bogen gewapend. Haar getal bestond uit negen duizend. Zij zaten op wagens en werden door *Widodaris* vergezeld, die op olifanten reden. Een millioen vergezelden haar; zij omringden haar van alle kanten op den weg.

Achter de olifanten volgden de ruiters te paard. Het getal der ruiterbende was eene *Woerdo*. Zij waren met *Towoks* gewapend; ieder ruiter droeg er twee. Hun vaandel bestond uit *Garoedo*-vederen. Het geleek op eene wolk, die de zon bedekt. Het wapperen der wimpels kon bij bliksemstralen op een berg vergeleken worden. Zij schenen door hun wapperen de wereld te willen verslinden.

Op den flank werd Tjitro-Roto, de opperbevelhebber in den oorlog, geplaatst, benevens alle *Dewotos* van *Hendro-bawono*, die Hardjoeno vergezelden.

De orde van den marsch van *Batoro* Hendro was de *Doergo-bjoeho*. De marsch van *Batoro*

Digitized by Google

Hendro, van het leger van den *Soerolojo*, was aan eene overstroomende zee gelijk. De marsch der manschappen van den *Soerolojo*, bij hun uitrukken uit de *Kajangan* van *Batoro* Hendro, was als of de hemel wilde neerstorten aan den voet van den berg *Smeroe*. Zij kwamen in menigte opdagen als de onbegrensde oceaan. Zij verdrongen elkander, als of de hemel neerstortte. Het fonkelen der pijlen en de glans der wapens was als of negen duizend vurige ligchamen den glans der zon verbleekten. De glans der zon verbleekte door de wapens van *Hjang* Hendro.

Men kan het uitrukken der gewapende manschappen van den *Soerolojo* uit de *Kajangan* en hun betreden van de aarde bij *Batoro* Goeroe vergelijken, toen deze de zeven werelden schiep. Waar zij gingen werd alles verwoest. Bergen verdwenen en werden tot vlakke velden, wanneer de olifanten en paarden op dezelve traden. Alles veranderde tot stof wat door de troepen betreden werd.

Toen de wapens van den *Soerolojo* aan de zuidzijde van den berg *Smeroe* gekomen waren, stelde *Hjang* Soeroo-Pati de troepen van den *Soerolojo* in slagorde. Men zag den vijand reeds geschaard. De troepen van den *Soerolojo* volgden den rug van den berg, zij gin-

Digitized by Google

gen om denzelven heen. Weldra stieten de voorposten op elkander. Niemand wilde wijken.

Digitized by Google

XIV.

DOERMO.

Toen de manschappen van den *Soerolojo* met het volk der reuzen elkander ontmoetten, raakten de voorste troepen met elkander in strijd. De manschappen van den *Soerolojo* werden door het volk der reuzen opgegeten en tusschen de tanden vermorseld. Snel kwamen de voorste strijders van het leger van Nrworo aanrukken. Hevig was hun verwoestende aanval. De troepen van den *Soerolojo* werden door den vijand op de vlugt gedreven. Sommigen van den vijand werden terug gedrongen. Snel vielen de *Dennowos* aan. Zij wachtten niet op hunnen heer; zij verlieten hunne veldteekens; zij vergaten hunne wapens en vielen met hunne handen aan. Aldus was de aanval der *Dennowos*.

De troepen van den *Soerolojo* het ziende waren ontsteld. Zij namen de vlugt alles met zich slepende. Zij ijsden voor den reuzen

Digitized by Google

vijand. De troepen van den *Soerolojo* werden door de reuzen vervolgd.

Toen *Batoro* Hendro zag, dat de voorste krijgsbenden aan het wijken waren gebragt, liet hij dadelijk overal alarm slaan en bragt de slagorde tot staan. Hardjoeno moest aan de spits van het gevecht staan. Hij werd door zijnen vriend Tjitro-Roto vergezeld. Zij die den veldheer Hardjoeno in den strijd beschermen moesten, zaten op olifanten.

De troepen van den *Soerolojo* waren in hun aanrukken tot den strijd voorspoedig. Op het slagveld aangekomen zijnde, waren er die uitgingen om water te halen, omdat er op het slagveld geen water was. Er was geen water, omdat het slagveld voor de troepen van den *Soerolojo* links en regts overal digt met steenen was bedekt. Vlak tegen over werden de reuzen door een gevaarlijk ravijn ingesloten. Achter hen lag een diep ravijn met *Widoro- Hepoeng-* en doornen-bosschen begroeid.

Door de vlugt der *Dewotos* werden de reuzen door de *Dewos* van den *Soeronadi* in eene hinderlaag gelokt. Het paardenvolk werd tot de hinderlaag gebruikt. Zij moesten uit hunne schuilplaatsen een aanval doen. Den linker vleugel vormde *Tjitro-Godo* en den regter vleugel *Tjitro-Seno*. Voorts moesten Djojo-Han-

Digitized by Google

TOKO en SOEMARMO zich gereed houden, om, zoodra de vijand, de *Dennowos*, mogten doorbreken, hem in te sluiten. Zij dienden tot de vleugels der slagorde, *Hangoennangoen* genaamd.

De slagorde der troepen van den *Soerolojo* tot stand gekomen zijnde, kwamen de troepen der *Raksosos* dadelijk in menigte opdagen. Spoedig werd alarm geslagen. Er werd een vervaarlijk geraas gehoord. Oorverdoovend was het geluid der slagen op de trommen; het vereenigde zich met het gekrijsch der *Dennowos*. IJsselijk was het om aan te hooren. De reuzen hapten om zich heen. Het gekrijsch der *Dennowos* kon bij een millioen donderslagen vergeleken worden, alsof zij het hemelgewelf doorkliefden. Het ging gepaard met het gekraak der wagens en met het gebriesch der paarden en olifanten. Men viel aan met veldgeschrei.

De vaandels wapperden. De glans der slagtanden der reuzen was gelijk aan den bliksem. Zij die het zagen ontstelden. Gelijk eene overstroomende zee was de aanval der *Dennowos*. Niemand vreesde.

Dadelijk ontstond er op het slagveld eene aardbeving. Het was alsof de aarde overhelde; alsof de wereld zich bewoog, alsof zij schudde. Ze ging vergezeld door een wervelwind. *Hjang* SMERDE stortte in. De *Kajangan* van

Hjang Baomo kookte als het koken van den oceaan; hij spleet uit elkander. De reuzen, die zich op den berg bevonden, vielen in massa aan; zij vielen gelijktijdig woedend aan; geen van de aanvallende *Raseksos* was bevreesd.

De troepen van den *Soerolojo* vielen op hen aan; zij waren vol ijver en onversaagd. De aanval der *Dewos* en der *Raseksos* was alsof twee zeeën op elkander stooten, of wanneer de top van een berg instort. De *Dewos* en *Raksosos* vielen even moedig aan. Niemand sprak er van om te wijken. Het gevecht werd uitermate levendig. Oorverdoovend was het geluid der *Merdonggos* en der *Beris*, het geklinkklank der wapens, de stemmen der strijders, het gekletter der zwaarden en der lansen, het gebons der *koentos*, wanneer zij de paarden en olifanten raakten; behalve nog het roepen van hen, die stervende hunne bestellingen deden, en het gekerm van hen, die door de puntige wapens getroffen waren, en die gewapend zich nog verdedigen wilden.

De weg was te naauw voor hen die buiten de verschansingen kwamen. Zij namen onmiddelijk deel aan het gevecht. De *Dewos* en *Raseksos* kwamen zeer hard tegen elkander aan. De wapens waren van geen gebruik. De *Tinggar*-pijlen werden losgelaten; de *Toeloeps* en *Gan*-

Digitized by Google

djoers vielen op den grond; de *Towoks* raakten niet meer: zij werden als nutteloos weggeworpen. De oorlogswapens, de *Krissen*, *Godos* en *Tomoros*, waarmede men in den krijg aanvalt, werden tegen *Tjotjohs* en *Lembings* verwisseld. Men kapte, beet en sloeg elkander met de vuisten. Er werd aan geene wapens gedacht. Men knevelde elkander; sommigen staken elkander; zij sneuvelden door *Patrems*, *Krissen* en *Pakems*.

Lang duurde de strijd tusschen de *Soeros* en *Raseksos*. Van beide zijden was het aantal verminderd. Van de *Raksosos* en de *Soeros* waren eene *Woerdo* gesneuveld; behalve de paarden en olifanten. De wagens werden niet geteld. De lijken lagen als bergen. Het was eene zee van bloed op het slagveld. Sommigen, die in het bloed waren gekomen, rezen uit hetzelve op en begonnen dadelijk weder te vechten. Een millioen *Raseksos* sloot zich van de andere zijde aan in het gevecht.

De *Ressis*, die aanschouwers waren geweest in de lucht, namen snel de vlugt. Door het elkander aanraken der stalen wapens was er vuur voortgekomen. Het vuur rees omhoog naar den *Soerolojo*. De *Dewotos* het hoorende stopten de ooren digt en vlogen omhoog. Zij vlogen in de hoogte, omdat de hemel door het

Digitized by Google

vuur van het slagveld zeer heet werd. De bewoners van den *Swargoloko* namen allen de vlugt voor het vuur.

De troepen der *Raksosos* waren in den strijd doorgebroken, zij waren in het net gekomen. De slagorde sloot zich: men ging van de regter en linker zijde op hen los; Tjitranggodo en Tjitro-seno kwamen van de regter zijde; van de linker zijde kwamen Djojo-Hantoko en Sormarmo. De reuzen ontstelden toen zij zich van den rug des bergs zagen afgesneden. De troepen der *Raseksos* namen naar alle kanten de vlugt. Zij werden door de manschappen van den *Soerolojo* omsingeld. De eene rij der *Raksosos* was geheel vernietigd. Sommigen trachtten met krâcht door te breken, maar zij werden gedurig op de vlugt geslagen. Zij die wederstand wilden bieden, stuitten op een gevaarlijk ravijn. Zij werden allen dood getrapt.

Er kwamen *Raksosos* uit de lucht om te helpen in den strijd; maar hunne kameraden, die zij te hulp wilden komen, waren gesneuveld. De *Raksosos* kwamen in menigte als regenwolken uit de lucht. Dadelijk schoot Parto den pijl *Soro-Sampoto* op hen af. De eene pijl *Soro-Sampoto* bezat het vermogen om het geheele hemelgewelf te vullen. Er waren meer pijlen dan *Raksosos*. *Hjang Batoro* Hendro

Digitized by Google

zond den pijl van Parto een anderen pijl achterna. De pijl van Hardjokno, die achterna gezonden werd, deed al de *Raseksos* uit de lucht vallen.

Vervolgens vielen vier *Mantris* van Niwoto-Kawotjo aan. De namen van twee hunner waren: Krokdakso en Doeskreto. *Hjang* Hendro schoot een pijl op hen af; zij sneuvelden met hun tweeën. Toen vielen de andere twee *Raksosos* Wiraktro en Korowalaktro aan. Schielijk schoot Parto een pijl op hen af; slechts eenmaal schoot hij naar hen: de *Mantris*, Wiraktro en Korowalaktro, sneuvelden.

Levendig was het gevecht. Van de *Dennowos* sneuvelden eene *Kirno*. Eene *Kirno* zijn *duizend Woerdos*. Van de *Dennowos*, die den rang van *Mantris* hadden, sneuvelden meer den eene millioen in den strijd.

Na den dood van de vier *Mantris* der reuzen werden de *Dennowos* door de troepen van den *Soerolojo* in het naauw gebragt. Toen Niwoto-Kawotjo zag dat zijn volk door de troepen der reuzen geheel vernield was, stelde hij zich dadelijk zelf te weer; hij viel aan in den strijd, door het volk vergezeld. Ziende dat Niwoto zelf den aanval deed, keerden alle *Dennowos*, die gevlugt waren, terug en volgden hunnen vorst, den koning der reuzen. Fluks deed de vorst

Digitized by Google

een woedenden aanval. Hevig was de toorn van vorst Niwoto. De vorst der reuzen wilde al de mannen van den *Soerolojo* tegelijk met Hardjoeno in zijn aanval verdelgen. De vorst was gelijk aan een vlammen schietend vuur, dat alles verbrandt, waarheen het komt. De troepen van den *Soerolojo* bezweken; zij namen allen de vlugt.

De vorst leide het op velerlei manieren aan. Zijn woedende aanval was gelijk den aanval van een stormwind op een woud. Al wie gevat werd, werd met de voeten vertrapt of tusschen de tanden vermorseld; sommigen werd de nek omgedraaid, anderen werden gewurgd. De pijlen gingen uit de handen van den vorst; anderen kwamen uit zijne oogen en nog andere pijlen kwamen uit het haar van den vorst; er waren er die uit zijn mond voortkwamen. Onophoudelijk kwamen de pijlen te voorschijn. Niwoto drong in zijn woedenden aanval vooruit. Met de olifanten, wagens en paarden was het gedaan. Zij werden als wapens gebruikt, om er mede naar den vijand te werpen. Door de handigheid van vorst Niwoto kwamen zij bij hoopen op elkander te liggen. Hij schopte alles het onderste boven. Sommigen werden staande doorgekapt; anderen werden door den vorst der reuzen opgegeten; op

Digitized by Google

anderen werd er jagt gemaakt. De troepen van den *Soerolojo* waren weggevaagd; zij namen naar alle kanten de vlugt; niemand was er die tegenstand bood. De slagorde van *Batoro* Hendro, de *Mangkoro-bjoeho*, was verbroken.

Toen stelde zich de vorsten-zoon, Hardjoeno, te weer. Al de manschappen van den *Soerolojo* namen hun toevlugt tot Hardjoeno; zij keerden allen terug, omdat Niwoto het alleen op Hardjoeno toeleide. Maar Hardjoeno bleef onbewegelijk op zijn fraai versierden wagen staan. Hij droeg den pijl *Pasopati* bij zich. Vervolgens deed hij een gebed; ernstig was het gebed van Parto. Terstond kwam er vuur uit zijn ligchaam voort. Behalve het vuur, dat uit het ligchaam van Hardjoeno voortkwam, ging er vuur uit de pees van den boog. Het rees in de hoogte als eene zee van vuur. De vlammen van het vuur bereikten den hemel. Het vuur viel niet onmiddelijk uit de hoogte neer; het viel op de troepen der *Raksosos* voor Niwoto neer. De *Dennowos* en hunne paarden werden door den brand verwoest; alles werd door het vuur verteerd. De troepen der *Raksosos* werden geheel en al door het vuur van Parto verbrand.

Terstond verhief zich Niwoto-Kawotjo uit de

Digitized by Google

asch van het reuzen volk en deed een vurig gebed. Vorst Niwoto bad om de nederdaling van *Batoro* Berowo. Zijn gebed werd verhoord. Straks kwam er een reuzen-volk uit den mond van den vorst der reuzen. Het reuzen-volk, dat uit den mond van den vorst kwam, was grooter in getal en woedender dan de vorigen, die vernield waren geworden. Ook deed Niwoto zijn ligchaam uitdijen. Het ligchaam van vorst Niwoto werd zeer groot, hij was aan *Batoro* Kolo gelijk. Ook zijn wagen werd naar evenredigheid grooter. Vervolgens dijde Niwoto zich nog meer uit. Hij deed vuur uit zijn ligchaam voortkomen, dat op Hardjoeno afgezonden werd. Parto deed dadelijk een gebed. Het vuur kwam tot Hardjoeno; maar hem bereikt hebbende, verdween het vuur geheel en al; voorwaar het vuur, voor den inderdaad magtigen gekomen zijnde, deerde hem niet.

Intusschen waren de troepen van den *Soerolojo* bevreesd, toen zij de magt van den verhevenen vorst Niwoto zagen. De troepen van den *Soerolojo* namen dus allen de vlugt. Parto bleef niet achter, hij werd in de vlugt mede voortgesleept. Maar eigenlijk gebruikte hij eene list; hij veinsde vrees. Hij werd door het reuzen-volk vervolgd en onophoudelijk werden hem pijlen achterna gezonden. Hem wer-

Digitized by Google

den aanhoudend allerhande soorten van pijlen achterna gezonden, als: *Moesolos*, *Tjokros* en *Tomoros*, *Koentos*, *Limpoengs*, *Tjandrosos* en *Loris*. Dit waren de pijlen, die hem achterna gezonden werden.

Niwoto-Kawotjo was in zijn hart verheugd, dat Parto mede op de vlugt was gedreven. Vol groote blijdschap stond Niwoto op zijn fraaijen wagen. Hij wees met de linker hand naar hem; met zijne regter hand hield hij de *Tomoro* omhoog. Hij sprak met drift tot Hardjoeno: «Ei, ei, mensch! gij zijt waarlijk een «dapper held, dat gij u tegen mijne magt «durft verzetten. Weet, dat ik *Batoro* Kolo «ben, die de geheele wereld in zijn bezit «heeft. Ik ben de meester der geheele wereld. «Evenwel waagt gij het tegen mij te strijden. «Ik noem uw moed, om tegen mij te strij«den, den dood trotseren. Ik zal eene gelijke«nis maken: uw moed, mensch! baant u den «weg om naar de *Martjopodo* terug te keeren." Aldus waren de woorden van vorst Niwoto tot Hardjoeno, den magtigen.

Hardjoeno had reeds lang het oog gevestigd op zijn pijl *Pasopati*, dien hij van den *Dewo* ontvangen had. Ook had hij een gebed gedaan. De vorst der reuzen schoot de *Tomoro* op Hardjoeno af. Parto zag duidelijk de

Digitized by Google

Tomoro op hem aan komen vliegen. De *Tomoro* werd spoedig in de vlugt gevat en door Parto onder den arm vastgehouden. Niwoto lachte op den wagen, toen hij Parto zag. Want Hardjokno had het voorkomen, alsof hij door den pijl getroffen was. Vorst Niwoto het ziende was uitermate verheugd. In eene trotsche houding riep vorst Niwoto uit: «Hardjokno «is gesneuveld! Vorst" Niwoto-Kawotjo vergat zich zelven in zijne trotsche houding. Van vreugde, dat hij Hardjokno zag, opende hij den mond en viel achterover op den wagen. De punt der tong van Niwoto werd zigtbaar. Fluks schoot Parto een pijl op dezelve af. De pijl raakte en vulde den geheelen mond van Niwoto. Niwoto viel dood op zijn fraaijen wagen neer. Hij was waarlijk een groot vorst.

Digitized by Google

XV.

SINNOM.

Aldus was vorst Niwoto-Kawotjo gesneuveld; hij was door Hardjoeno gesneuveld. Daarna werden zijn lijk, benevens zijn rijtuig en zijn volk verbrand. De dood van den vorst der reuzen was gelijk aan den dood van Kolo-Jowono, toen dezen de vloek van den voortreffelijken *Bagawan* Mertjoe-Koendo trof. De dood van Niwoto bragt verschijnselen in de natuur te weeg, gelijk aan de verschijnselen bij den dood van een vorst. De wolken stonden stil. Overal werden regenbogen gezien. De wind woei hevig. De wolken waren met regen gevuld. De zon was met bloed bedekt. Dit waren de teekenen, wanneer een vorst gestorven was.

Vervolgens werden alle *Soerapsoros*, die gesneuveld en die gewond waren, door *Batoro* Hendro met het water des levens *Merto* bedrop-

Digitized by Google

peld. De manschappen van den *Soerolojo* werden levend als voorheen, zij werden allen volkomen hersteld. Ook hunne rijtuigen benevens hunne gebrokene en verpletterde wapens werden allen volmaakt hersteld. De oorlogsbekkens waren gelijk voorheen, zonder eenig gebrek. De troepen van den *Soerolojo* waren geheel voltallig; er ontbrak geen enkel man.

Hjang Hendro vertrok van het slagveld. Hij nam den terugtogt aan, zittende met Hardjoeno op een heerlijken wagen. Hardjoeno mogt niet ver van hem zitten; hij zat met vorst *Batoro* Hendro op een wagen. De manschappen van den *Soerolojo* waren allen in hun hart verheugd.

Zij die huiswaarts keerden van de overwinning in den krijg keuvelden zamen langs den geheelen weg. Er werd over niets anders gesproken dan over hunne bedrijven in den oorlog en over hunne overwinningen. Ook de *Najokos* van *Batoro* Hendro, die hem vergezelden, die achter zijn wagen reden, spraken met elkander langs den geheelen weg; er werd over niets anders gesproken dan over hunne overwinningen en hunne daden in den oorlog. Zij gaven voor, vele vijanden te hebben doen sneuvelen. Maar Hardjoeno, die in-

Digitized by Google

derdaad Niwoto-Kawotjo had gedood, wilde er geen enkel woord over spreken.

Van de naar de *Kajangan* terug keerenden wordt verhaald, dat sommigen der manschappen van den *Soerolojo* in het paleis van Niwoto waren gegaan om juweelen, goud, vorstelijke kleederen, edelgesteenten, *Moesolos* en *Krissen* mede te nemen; ook afgezonderde vrouwen van uitnemende schoonheid, het eigendom van Niwoto-Kawotjo, werden genomen. Ieder greep naar de schoonste vrouwen, om ze als buit mede te nemen. De manschappen van den *Soerolojo* deden zich van de buit gemaakte vrouwen op hunne te huis reis vergezellen. Zij hadden op den geheelen weg het blijde genot.

Toen de te huis geblevene vrouwen van de manschappen van den *Soerolojo* zoodanig berigt vernamen van hen, die in den oorlog gegaan waren, waren zij uitermate zeer ter neêr geslagen. Zij waren na het vertrek van hare mannen in den oorlog, toen deze den naderenden vijand tegen trokken, zeer bedroefd geweest. Zij hadden daarenboven aan hare mannen geloften gedaan. De eene had beloofd zich van spijs te zullen onthouden; eene andere zich aan den slaap te zullen onttrekken; zij begeerden niets anders dan den voorspoed van hare mannen in den oorlog. Toen zij de tij-

Digitized by Google

ding hoorden, dat hare mannen overwinnaars waren in den strijd, waren zij allen regt verheugd. Zij verlangden zeer naar hetgeen hare mannen mede zouden brengen van de veroverde stad; zekerlijk zouden het koninklijke schatten zijn. Zij verlangden naar den buit der veroverde hoofdstad. Maar thans moesten zij de tijding hooren, dat hare mannen buitgemaakte vrouwen getrouwd hadden.

Er wordt van eene vrouw verhaald, die na het vertrek van haren man in den krijg, wegens eene gelofte, haar ligchaam zeer kastijdde: zij sliep zonder een matje, zonder hoofdkussen en zonder haar ligchaam te bedekken. Zij zeide bij het doen der gelofte: «Eerst dan zal ik «op een matje slapen, mijn ligchaam, wanneer «ik slaap, bedekken en op een hoofdkussen lig«gen, wanneer mijn man voorspoedig zal zijn «in den krijg." Toen zij de tijding van het slagveld hoorde, dat haar man voorspoedig was geweest, dat hij overwinnaar was in den strijd, was die vrouw zeer verheugd in haar hart. Maar toen zij het gerucht vernam, dat haar man eene buitgemaakte vrouw, eene bijzit uit het paleis, getrouwd had, werd die vrouw wrevelig kwaad. De vrouw, die haar zelve had gekastijd, sprak in haar hart: «Indien «dit waar is, dan heb ik mij om niet gekas-

Digitized by Google

«tijd; want hij, voor wien ik mij heb gekas-
«tijd, heeft eene buitgemaakte vrouw uit het
«paleis getrouwd. Zekerlijk zal het eene zeer
«schoone vrouw zijn." Zij wist niet waarheen
zij zich wenden zou. Het hart dier vrouw was
zeer bedroefd en vol minnenijd.

Eene der vrouwen, toen zij hoorde, dat haar
man eene buitgemaakte vrouw uit het paleis
getrouwd had, nam die zaak niet zoo zeer ter
harte, omdat zij in de liefde van haren man
vertrouwen stelde. Die vrouw zeide: «Waar-
«lijk ik vertrouw op de liefde van mijn
«man; zijne liefde tot mij is groot. Waarlijk
«ik zou mij zelve voor mijnen heer op het spel
«zetten. Hij heeft voor mij als zijne vrouw
«betaald; hij heeft mij voor edelgesteenten en
«goud gekocht. Vader, moeder en bloedver-
«wanten weten het. Er heerschte aanhouden-
«de vrolijkheid. Zoude hij nu willen, dat ik ach-
«ter moest staan, omdat hij eene buitgemaakte
«vrouw getrouwd heeft? Geen water eener ri-
«vier kan den oceaan bedwingen."

Eene andere vrouw, die pas een kind bij
haren man had, een jongen die reeds gespeend
was, toen zij hoorde, dat haar man eene buit-
gemaakte vrouw, eene bijzit, getrouwd had,
zeide in haar hart: «Al heeft hij eene buitge-
«maakte vrouw getrouwd, zoo is het evenwel niet

Digitized by Google

«waarschijnlijk, dat hij mij zal vergeten heb-
«ben; hij zal zijn kind niet vergeten hebben.
«Wanneer hij, toen hij te huis was, kwaad
«was, en hij zijn zoon voor zich zag huppe-
«len, hield zijne kwaadheid dadelijk op. Deze
«zal dus de band zijn tusschen mij en mijn
«man. Wanneer mijn man zal aankomen, zal
«ik, met mijn zoon op den arm, dadelijk
«voor hem verschijnen, opdat hij hem vrien-
«delijk aan moge zien. Wanneer het kind op
«mijn arm vriendelijk wordt aangezien, zal
«ook ik vriendelijk aangekeken worden; wan-
«neer hij zijn zoon zal kussen, zal hij om-
«zien en ook mij een zoen geven. Hij zal
«het kind dadelijk tot zich nemen. Ik zal
«nog eens tot de bedsponde worden uitgenoo-
«digd. Aldus is het karakter van hem, die weg-
«gegaan is. O! dat hij spoedig komen mogt!"

Eene andere vrouw was uitermate bedroefd, toen zij hoorde, dat haar man nog eene buitgemaakte vrouw getrouwd had. Die vrouw was uitermate bedroefd, omdat zij nog een kind was, nog geen standvastig hart bezat, nog niet de uitoefening der huwelijksmin kende.

Eene andere vrouw was bezig vóór de komst van haren man haar ligchaam in gereedheid te brengen, met zich te zalven en zich met liefelijke geuren te blanketten. Zij nam medicijn

Digitized by Google

in, dat de deur digt mogt zijn. Zij bewierookte zich met duizend geuren. Zij bragt haar ligchaam naar buiten en binnen in orde. Zij ontblootte haar kleed tot aan de plaats, die met de *Tapih* bedekt was. Alles werd door haar bewierookt. Toen zij haar ligchaam in gereedheid had gebragt, leide zij zich aan den rand van het bed neer. Haar voorhoofd-versiersel had de gedaante eener wassende maan. Zij veinsde ziek te zijn. De vrouw dacht daarmede haar oogmerk te bereiken. Zij zeide bij zich zelve: «Wanneer mijn heer komen zal, dat mij dan «door hem beloften in het bed gedaan mogen «worden! Mijne vreugde zal te grooter zijn, in«dien mij in het bed beloften worden gedaan."

Er wordt niet verder verhaald van alle de vrouwen in den *Soerolojo*, die hartzeer hadden, dat hare mannen buitgemaakte vrouwen getrouwd hadden. Het verhaal gaat voort met de terugkomst van *Batoro* Hendro als overwinnaar uit den krijg.

De lucht weêrgalmde van het geluid der instrumenten. Na *Hjang* Hendro's komst heerschte in den *Soerolojo* aanhoudende vrolijkheid. De bewoners van den *Soerolojo* werden door zachte windjes verkoeld. Ook maakten de bewoners van den *Soerolojo* allerlei lekkere spijzen voor Hardjono gereed.

Digitized by Google

Hierna wordt verhaald, dat alle *Dewotos* aanhoudend met elkander alleen over HARDJOENO in gesprek waren. De schoone jongeling was werkelijk tot vorst verheven in *Hendro-bawono;* hij was tot vorst van den *Soerolojo* aangesteld voor den tijd van zeven dagen en zeven nachten. Maar één dag bij de bewoners van den *Soerolojo* is gelijk aan ééne maand bij de bewoners op de aarde; en één nacht bij de bewoners van den *Soerolojo* is gelijk aan ééne maand bij de bewoners op de aarde. Één dag en één nacht der bewoners van den *Soerolojo* is dus ééne maand bij de menschen op de aarde. HARDJOENO heeft dus zeven maanden luisterrijk als vorst in den *Swargo* geregeerd.

Hierna werden alle bewoners van den *Soerolojo* en alle *Najokos*, aanzienelijke *Dewotos*, gelast om zich naar buiten, naar de *Balé-watangan*, te begeven en PARTO als regerenden vorst te huldigen. De voornaamste *Dewotos* waren, benevens de *Ressis* en *Soegotos*, bijeen verzameld. Ook HARDJOENO was aangekomen. Hij had op den *Singangsono* van edelgesteenten plaats genomen. De vorstelijke kleederen waren gereed. HARDJOENO had de vorstelijke kleederen aangetrokken. Hij droeg eene fraaije kroon op het hoofd met een band van edelgesteenten. Aan den band bevond zich de vorstelijke diadeem.

Digitized by Google

Hij droeg een kleed van de afgelegde huid van Honto-Bogo. Het was met gouddraad aan elkander gevoegd. Duizend roode robijnen waren met juweelen van een helderen glans door gouddraad aan elkander geregen. Hardjoeno was aan *Batoro* Parboto gelijk.

De *Najokos* der *Dewos* waren om hem heen geschaard. *Batoro* Kerromo, Jomo, Koewero en Baroeno huldigden hem. Zij namen volgens hun rang plaats op *Singangsonos* van schitterende smaragden. Vrolijk werden op de *Merdonggos* en *Beris* geslagen. Wijd en zijd hoorde men het lieflijk geluid der *Kolos* en *Songkos*.

Zeven *Djawotos* kwamen en stelden zich voor *Nararjwo* Danandjo. De zeven *Djawotos* waren: *Bagawan* Narodo, *Bagawan* Patoek, *Dewo* Kanno, *Bagawan* Hanggesti, *Bagawan* Toemboero, *Woro* Djannoko en Djomodagni of Parasoeromo. Dit zevental maakte een vrolijk gejuich. In een kring om hem heen dansende, bogen zij het hoofd. Er waren er die bewegingen maakten met den hals en hem al lagchende prezen. Zij huppelden van vreugde rondom de plaats, waar de held Danandjojo zat. De zeven *Ressis* bazuinden zijne overwinningen uit.

Toen kwamen er zeven kruiken van juweelen met het kostelijkste water gevuld, waarmede hij zich wasschen moest. Voorts zeven kannen van

Digitized by Google

edelgesteenten, met de keurigste vochten aangevuld. Vervolgens kwamen er zeven vaten van kostelijke diamanten, gevuld met maanvuil, dat de gedaante van water heeft. Met elke volle maan ontstaat het water *Kamandaloe* of het *maanvuil*. Er kwamen dus één-en-twintig kruiken en vaten, allen gevuld met helder fonkelend vocht. Over allen werden gebeden uitgesproken. Ook kwam er nog een eiland van edelgesteenten, van schitterende en kostelijke juweelen. Er bevond zich op hetzelve een kleine berg met vruchten; het was een geschenk van *Batoro* Nilo-Konto. De vruchten waren van een keurigen smaak. Het bleef voor Danandjojo staan.

Er zoude geen einde aan zijn om de vermaken in het heerlijk paleis te verhalen, gedurende den tijd, dat Hardjoeno zich in den *Hariloko* bevond. Het verhaal wordt aldus vervolgd: Men wilde Danandjojo met zeven *Widodaris* in den echt verbinden. *Hjang* Hendro had bevel gegeven om de zeven *Waranggonos* te kleeden. *Nararjwo* Danandjojo had last gekregen om plaats te nemen in de woning der *Waranggonos*, in de bedstede van kostelijke edelgesteenten. De zeven *Waranggonos* gekleed zijnde, bevonden zich in de juweelen woningen, die naar de vier windstreken stonden. In het westen bevond zich de plaats van *Retno* Soeprobo; die van *Retno*

Digitized by Google

Wiloetomo was in het oosten; in het noorden bevond zich *Retno* Warsiki en in het zuiden *Retno* Soerendro. De overige drie bevonden zich in het midden. Hardjoeno kwam uit het middelste huis, de plaats waar hij ontvangen werd. Hij droeg kostelijke kleederen; eenen *Kampoeh* van zeer fraai gebloemd fluweel, een gordel van de zeer schoone schors van den *Dewandaroe*.

De *Djawotos*, die hem als vorst van *Hendroloko* gehuldigd hadden, gingen naar huis. Hierna verwisselde hij van kleederen. Men kwam hem in het paleis tegemoet. De vorstelijke kleeding namen de *Widodaris* in ontvang, zoodra hij van buiten teruggekeerd was. Binnen het paleis was hij als een *Satrijo* gekleed. Waarlijk fraai was het juweelen paleis, waarin Hardjoeno zat. De rijkssieraden waren voor hem uitgespreid; zij werden door *Widodaris* in de armen gedragen. Wanneer hij buiten verscheen, werd heinde en ver het geluid der *Gongs* gehoord. De geur van den omhoog rijzenden wierook was met den geur der *Koemkoemmo* vermengd. Er kwam eene bode, te weten: *Woro* Mennoko, die de harten bekoort.

Digitized by Google

XVI.

MIDJIL.

De bode van vorst Soeropati, Mennoko, was gelast om het geschenk, de zeven *Widodaris*, het evenbeeld van *Ratih*, over te geven. *Woro* Mennoko deelde den last in deze woorden mede: «Welaan, Parto! ontvang de schoone «*Waranggonos*, die de aangebedene *Hjang* «Hendro u beloofd heeft, als gij voorspoedig «mogt zijn in den oorlog; als de vijand ver«delgd zou zijn en gij de overwinning in den «krijg behaald zoudt hebben. Het zijn de ze«ven uitmuntende *Widodaris*, die voorheen «gezonden zijn geweest om u in verzoeking te «brengen. *Ni* Soeprobo, de eerste in rang; «voorts Wiloetomo en Warsiki; *Retno* Soeren«dro, de vierde, eene uitnemende schoonheid «der bedsponde. De andere drie zijn van eene «ondergeschikte gedaante. De vorst heeft me«delijden met haar. Zij worden begunstigd

Digitized by Google

«wegens hare vroegere teleurstelling, toen zij «op *Hendro-kilo* verliefd op u waren. Zij zijn «tot nog toe, als het ware, van liefde gek. Hij «heeft dus met haar allen medelijden. Zij zijn «alle zeven volmaakte schoonheden der minne. «In *Hendro-boewono* zijn er haars gelijken «niet."

Toen *Woro* Mennoko gesproken had, boog zich de jeugdige held. *Ni* Soeprobo het hoorende zag naar Wiloetomo om. Deze antwoordde haar met de oogen: «Gij hebt mis, dat hij «eerst bij mij slapen zou. Waarlijk, zuster Soe«probo, gij moet de eerste zijn, die in het bed «voor hem verschijnt. Want door u is het «werk volbragt. Gij zijt in uwe zending naar «Niwoto geslaagd. De plaats, waar vorst Ni«woto te dooden was, is weleer door u ont«dekt." Soeprobo zag het antwoord uit de oogen van Wiloetomo. Dadelijk schikte Soeprobo hare kleederen op; zij wasemden van kostelijke geuren.

Retno Woro Mennoko zeide bedaard: «Kom «aan, gij zeven! het is de last van den *Aan«gebedene*, dat gij niet met elkander in twee«spalt leven zult, dat gij eensgezind zijt en «niet met elkander als *Maroes* leeft. Gij moet «in alles gelijk van gedachten zijn. Het moet «stellig geschieden. Gij, zuster Soeprobo! houd

Digitized by Google

«u bedaard. Gij zijt tot hoofd gekozen, tot «voorbeeld van haar, die naar het mingenot «verlangen."

Verschillend waren de houdingen van het zevental. De eene deed alsof zij er niet naar hoorde, terwijl zij in het geheim haar ligchaam opschikte. Anderen zongen Kawische liedjes. Deze krabde met de vingeren in den grond, terwijl zij zich voorover boog; gene kamde met de vingeren haar haar, terwijl zij zachtjes voor zich sprak: «Laat haar maar de «eerste zijn in den bijslaap! Ik zal achter blij«ven en het gedrag der verliefden aanschou«wen; ik zal door mijn juweelen ring naar «hen kijken; de verliefden zullen door den«zelven gezien worden."

Vervolgens sprak *Woro* Mennoko: «Zuster «Soeprobo! gij moet eerst beginnen. Gij kent «*Raden* Pamadé reeds van de reis, toen gij te «zamen gezonden zijt geworden. Waarom «zoudt gij afkeerig zijn?"

Retno Soeprobo begaf zich vervolgens naar de slaapstede. De bode had afscheid genomen. Danandjojo volgde Soeprobo langzaam naar de slaapstede en nam aan hare zijde plaats. *Retno* Soeprobo sloeg een zijdelingschen blik op hem en zeide: «Het gaat gemakkelijk, om «naast mij te komen zitten." Parto antwoord-

Digitized by Google

de haar glimlagchende: «O, jonge godin! ik «volbreng het bevel van den verhevenen vorst. «Hij heeft mij gelast der vorstin der lief«lijkheden ten dienste te staan; hij heeft mij «geboden hulde te bieden aan haar, die ge«lijk is aan de dalende maan; wier oogen ge«lijk aan sterren zijn; die een hals heeft ge«lijk een zich verheffende glans; wier armen «gelijk zijn aan een schitterenden regen«boog." Straks schoof Danandjojo naderbij. Het *Juweel* veranderde van plaats; zij ontweek hem. Hij maakte zich meester van haar en ligtte haar op. Danandjojo sloeg de handen om haren hals; zij weerde hem af en stiet zijne hand terug. Parto trachtte haar te naderen, hij drong met drift naar de plaats. Soeprobo ging gedurig verder af zitten. Straks gaf Hardjokno haar zoete woorden. De volmaaktste zoetigheden werden in verzen uitgedrukt. Op staande voet maakte hij een zeldzaam gedicht. «Robijn mijns lofs! wat heeft de dienaar mis«daan, dat hij niet wordt toegesproken, dat «hij niet wordt aangezien? Gebiedster! hoe «durft de dienstknecht het wagen iets aan te «raken, hetgeen gij niet verkiest? Gij zoudt «mij vloeken, dat ik al mijn leven ongelukkig «moest zijn. O, Bloem *Woro* Dewati! gij al«leen, zuster! zijt mijn goud. Gij zijt de vol-

Digitized by Google

«maaktste bevalligheid! In *Hendroloko* zijn er niet «twee, maar zijt gij alleen mijnen lof waardig. «Gij zult u misschien niet baden, ten zij gij «u in de maan doopt? Gebiedster! gij zult u «niet blanketten dan met *Menoer*. Gebiedster! «Robijn mijns vermaaks! gij zult u het hoofd«haar niet wasschen dan in het water, het «vuil der sterren des geheelen hemels, ver«mengd met den schoonsten glans en den re«genboog. Het haar mijner gebiedster is ge«heel glinsterend zwart, gelijk aan het schit«terend zwart der honigbij of gelijk aan dat «eener Spaansche- vlieg. Als de bewoners der «aarde u mogten zien, zouden velen een ontij«digen dood sterven. Het zou gezwollene bui«ken regenen; zij zouden dikke buiken krij«gen, wanneer zij naar u, de volmaaktste «schoonheid, mogten zien. Zij zouden u, Ge«biedster! niet kunnen vinden. Zij zouden «opgezwollen zijnde niet kunnen afgaan. De «harten zouden zich heen en weer wentelen; «zij zouden in de grootste verwarring zijn. «Gij, Gebiedster! zult uwe tanden niet vijlen «dan met het schraapsel van groene paarlen «en smaragden, gedurende eene *Windoe* in «gesmolten suiker gedoopt, waarvan de zoetig«heid vermeerderd wordt door uitgepersten «honig."

Digitized by Google

Retno Dewati werd door den lof der schoonheden getroffen. Hij trachtte den ingang gemakkelijk te maken. Bijkans had hij zich van den rand harer *Tapih* meester gemaakt. Zij toonde zich verlegen en ongerust. Hare schoonheid werd haar ontrukt. Haar kleed werd opgeligt; hare lendenen werden ontbloot, zij schitterden als de glans van gepolijst goud. De donkere aderen waren als smaragden; drie schoone aderen liepen door elkander op de kuiten. *Retno* Dewati maakte vele tegenspartelingen. Haar ligchaam was zeer afgemat. Van weêrskanten twistte men om het einde, om de slip van het kleed. Zij kon ze hem niet uit de handen trekken; de vingeren deden haar zeer; trekkende keerde zij zich naar hem toe.

Soeprobo zuchtte terwijl zij hem tegenhield. Haar hart bezweek van vermoeidheid. Zij schoof de hand weg van de ontbloote plaats. Hevig werd zij terug gestooten. Zij betwistten elkander de overwinning. Zij vermogt hem niet langer tegen te houden; zij werd door de punt van het wapen getroffen. Hare lendenen blonken gelijk de knop der *Tjepoko*-bloem, die gesneden wordt, die haren stengel verliest, wanneer er te diep in gesneden wordt. De maan verleende haar haren glans.

Hardjoeno zag de oogen van haar die bezwe-

Digitized by Google

ken was, die den moed verloren had. Hij eindigde met zijne liefkozingen. Hij drong door tot de plaats des vermaaks. Hij doelde slechts op de steek van zijn wapen. Hij maakte haast en bereikte snel zijn wensch. Soepropo smeekte: «Langzaam! langzaam! haast u niet!"

Er zoude geen einde aan zijn om het vermaak eener vurige liefde te schilderen. In den bijslaap vereenigd, hielden zij beiden zich zeer bedaard. Zij gevoelden zich beiden als in een droom. Uitermate groot was de begeerte van man en vrouw. Zij verlangden beiden het vermaak des bijslaaps tot vermoeijens toe. Hunne ligchamen waren verslapt als eene verwelkte bloem. Zij hadden het hoogste genot ten einde toe gesmaakt. Een walm van geuren verspreidde zich; zij betwistten den honig zijne zoetigheid. Zij waren van elkander gescheiden.

De oogen van *Woro* Dewati waren aan verwelkte bloemen gelijk. Zij verwijderde zich om niet door *Ni* Wiloetomo beschuldigd te worden het te lang te hebben gemaakt. Zij keerde spoedig terug; haar kleed werd in elkander gekronkeld. Zij ging in verwarring heen. Eene *Tjeti* kwam haar water brengen in eene kom. De *Djawotos* allen betoonden hun eerbied voor haar. De *Kendangs* en

Digitized by Google

Merdonggos antwoordden elkander. Zij die haren lof uitbazuinden, deden een regen van geuren vallen. Soepaobo was beschaamd over den haar betoonden eerbied; het hoorende boog zij het hoofd naar beneden. Zij was boos, dat haar bijslaap bekend was geworden. Hare oogen fonkelden van groote kwaadheid. Het vermeerderde de zoetigheid van den stralenden honig.

Digitized by Google

XVII.

DANGDANG-GOELO.

Retno Dewati had zich gewasschen. Zij was omringd van *Tjetis*, die voor haar heengingen. De afstand was de tusschenruimte van het middelste bed. In het oosten bevond zich Wiloetomo. Danandjojo verscheen voor haar om bij haar te slapen. De opsiering zijner liefkozingen was gelijk aan die bij Soeprobo. Toen hij met *Retno* Wiloetomo gedaan had, ontving *Retno* Soerendro hare beurt. Toen hij bij deze den bijslaap had volbragt, begaf hij zich naar het noorden, naar *Retno* Warsiki. Hierna volbragt hij den bijslaap bij de overige drie *Retnos*. Men zegt, dat hij afwisselend bij iedere twee nachten achtereen heeft doorgebragt; alleen bij *Retno* Soeprobo heeft hij drie nachten achtereen geslapen; zoodat iedere *Widodari* twee keer in de maand twee nachten, en *Retno* Soeprobo drie nachten ontvangen heeft.

Digitized by Google

Veelvuldig waren de vermaken der schoonheden, die hij genoot. Hij werd zoo lang hij zich in het paleis des hemels bevond, HENDRO-TENNOJO, *zoon van* HENDRO, genoemd. Dag en nacht was hij van hemelsche *Hapsaris* omringd. De zeven, die hem als vrouwen dienden, zaten dagelijks, met haar gevolg, voor hem geschaard.

Vorst DANANDJOJO nam toe in heldere inzigten en welsprekendheid. Zijne bewegingen waren gelijk die van een geest. Hij was in alle oorlogsbedrijven volleerd. Hij was allengskens een volmaakt held geworden. Hij muntte boven het menschdom uit. Zoo dikwijls als *Hjang* HENDRO verscheen, werd hij in de kunst om te overwinnen en in het hanteren der wapens onderrigt. Alle *Djawotos* onderwezen hem in de heldendaden van den oorlog, in het vermogen om een volmaakt held te worden. Het was het ambt der *Dewos* om grondig onderwijs te geven; maar als zij zelven vechten moesten, waren zij in de grootste verlegenheid. Zij gaven alleen grondig onderwijs en verleenden hunne goedkeuring aan bekwaamheden. Waarlijk de *Djawotos* schonken den zegen.

Toen begon het hart van HARDJOENO bedroefd te worden. Wanneer hij *Retno* SOEPROBO op hare beurt bij zich ontving, sprak hij gedurig

Digitized by Google

over zijne vrouw Soembodro; wanneer hij zich in het oosten bij Wiloetomo bevond, sprak hij over zijne vrouw *Retno* Paloepi. Met *Retno* Soeprobo sprak hij over *Dewi* Soembodro en met Wiloetomo sprak hij dagelijks over *Dewi* Paloepi. *Retno* Paloepi en *Retno* Soembodro waren steeds het onderwerp zijner gesprekken. Hij was bedroefd en terneergeslagen. Het groote geluk, dat hij genoot, kon hem niet troosten. Danandjojo zweeg in zijne droefheid; hij hield dezelve zeer geheim.

Batoro Hendro bemerkte de droefheid van Hendro-Soeto. Hij overlaadde hem met spijzen en vruchten. Hij vreesde, dat hij verzoeken mogt naar huis terug te keeren, vóór dat de beloofde zeven maanden zouden verstreken zijn.

Er wordt verhaald, dat Hempoe-Kanno heeft voorgewend bij de vervaardiging van het geheele gedicht *Wiwoho* niet van het ontvangen onderwijs te zijn afgeweken. Hij heeft Hempoe-Jogisworo nagevolgd. Hempoe-Kanno heeft zelf verklaard, dat door hem de heldendichten van Jogisworo zijn nagevolgd, die gelukkig in de taal bedreven was en de grondbeteekenis der woorden kende.

Toen Hendro-Soeto verzadigd was van den

Digitized by Google

bijslaap en hij zijne lust had voldaan, nadat de zeven maanden waren ten einde geloopen, werd hij door *Hjang* Hendro ontboden. Hij werd met het water *Merto* gewasschen, dat magtig maakt. Parto kreeg bevel om op den wagen van edelgesteenten te stijgen. Hij moest den boog aanleggen en de pees aanhalen. Op het aanleggen van den boog en het loslaten van den pijl zoude er een wind ontstaan. Omtrent de zwaarte en de hoeveelheid van den wind werd hem onderrigt gegeven: of de wind moest boomen ontwortelen, of hij terug moest kaatsen of vervolgen, of de wind vernielen moest; in alle kunsten der magt, des verstands en der overwinning was hij geheel volleerd. Toen hij in alles volkomen bedreven was, nam hij eerbiedig afscheid.

De *Dewos*, die voorheen ontboden waren, ontvingen bevel om hem tot naar beneden te vergezellen. Ook werd hem de wagen van edelgesteenten geschonken; hij zou hem, wanneer hij zijne hoofdstad bereikt zou hebben, naar beneden worden gezonden. Er werd veel gedruisch gemaakt bij zijn vertrek. *Widodoros* en *Widodaris* vergezelden hem tot buiten de poort. Herowono alleen ging verder mede.

Danandjojo was reeds ver met zijne nedervaart gevorderd. Die in den *Swargo* waren achter-

Digitized by Google

gebleven, de *Hapsaris*, meenden overal in hare droefheid Parto te zien; allen waren zij van droëfheid ziek; zij waren geheel aan droefheid overgegeven; de liefde had haar geheel overweldigd.

De zeven *Hapsaris*, die door Danandjojo met den bijslaap begunstigd waren geworden, waren troosteloos: vier dagen, zeven dagen duurden hare jammerklagten voort. Hare harten waren geheel op hem verliefd. Door het schielijk vertrek van Parto uit *Hendro-loko* kwam het haar voor, alsof zij een zoon door den dood verloren hadden. De harten der hemelsche *Hapsaris* waren afgestompt, terneer geslagen en ledig.

Wij zwijgen van de jammerklagten der *Widodaris*. Hardjokno had zijne hoofdplaats bereikt. Met diepen ootmoed boog hij zich neer en kuste de voeten van zijne twee oudere broeders. De twee jongere broeders bogen zich voor hem. Het was gelijk eene wolk met regen gevuld; met regen in het vierde getijde, die al de bladeren der *Lotos* ontluiken doet. Allen waren vol vreugde, de bloedverwanten, kinderen en de geheele bevolking der stad, over het teeken van den veranderden luister en over het uitmuntend wapen, de *Pasopati*, dat hij gekregen had en dat alle wapens der vorsten en

Digitized by Google

Satrijos overtrof; voorts over den wagen van schitterende juweelen; op de aarde was geen rijtuig aan dit gelijk. De harten der oudere en jongere broeders, der vrouwen en kinderen en van het volk waren allen verheugd.

Digitized by Google

Aanteekeningen.

Bldz. 1. *Hasmorodono* is de naam der eerste zangwijze van het gedicht, die hier in de eerste *Podo* opgegeven wordt.

Er is in de vertaling boven elken zang het nommer en de naam der zangwijze geplaatst, die in den tekst niet gevonden worden. Aan het einde van ieder zang wordt in het Javaansch door een woord of door eenen zin de naam der volgende zangwijze aangeduid.

Djoemadilawal is de vijfde maand van het Mohammedaansche jaar.

Bé is het zesde jaar eener *Windoe*. De Javanen hebben eenen cijclus of tijdkring van acht jaren, dien zij eene *Windoe* noemen. Elk jaar eener *Windoe* heeft zijn' eigennaam.

De *Tjondro-Sengkolo* van het jaar 1704 is hier uitgedrukt door [illegible] *tasik* (4), [illegible]

Digitized by Google

sonnjo (0), ꦒꦶꦫꦶ *giri* (7), ꦗꦺꦴꦒꦺ *djoego* (1). Men zie over de wijze, om een jaartal door de *Tjondro-Sengkolo* uittedrukken, Raffles' *History of Java*, vol. I. p. 371. en vol. II. App. clxxv.

Van de woorden ꦲꦤꦶꦁꦲꦤꦺꦴꦤꦶꦁ is hier alleen de zin uitgedrukt. ꦲꦤꦺꦴꦤꦶꦁ *een vrij man*, waarvan het werkw. ꦤꦺꦴꦤꦺꦴꦤꦶꦁ *als een vrij man leven*, wil de Javaan op den vorst, den vervaardiger van den *Wiwoho-Djarwo*, toegepast hebben, omdat dezelve onder geene bevelen van een anderen staat, maar in den volsten zin des woords *als een vrij man leeft*. Ofschoon mij deze opvatting gedwongen voorgekomen is, heb ik ze nogtans in de vertaling uitgedrukt. Het woord ꦲꦤꦺꦴꦤꦶꦁ beteekent ook: *uitlegging*, *verklaring*, waarvan het werkw. ꦤꦺꦴꦤꦺꦴꦤꦶꦁ *uitleggen*, *verklaren*. Indien men hier deze beteekenis van het woord aanneemt, zoude het een anderen en welligt aanneemlijkeren zin geven. Men zoude in dit geval het voorzetsel ꦤꦺ in ꦤꦶ moeten veranderen.

Over *Hempoe* Kanno, den dichter van den *Wiwoho-Kawi*, zie de Inleiding.

Onder den *verhevenen Batoro der Boeda-eeuw* wordt *Batoro* Gobroe of Siwah verstaan.

Blz. 2. *Hjang* Djagad-Noto. Omtrent de ety-

Digitized by Google

mologie en de beteekenis van het woord [illegible] *Hjang*, zie de Inleiding. Djagad Noto, een epitheton van *Batoro* Goeroe, zoude men door *Bestierder* of *Vorst der wereld* kunnen vertalen.

Het woord [illegible] van [illegible] hetwelk hier door *zonde* vertaald is, is mij later gebleken niet de *zonde* zelve te beteekenen, maar al hetgeen iemand tot *zonde* verleiden kan. Het zoude dus beter door *verlokselen* (tot zonde) vertaald kunnen worden, en de zin der woorden [illegible] zouden beter uitgedrukt worden door: *de verlokselen* (tot zonde) *uit den weg ruimen*. [illegible] heeft ook de beteekenis van *lokaas*, of een *werktuig*, *waarmede men wild*, *vogelen of visschen vangt*.

Het vat van Wiseso is woordelijk vertaald en geeft te kennen, dat de Godheid in den zoodanigen woont. Wiseso (de magtige) is een bijnaam van *Batoro* Goeroe.

Onder *Batoro*, dat voor het Sanskritsch *Awatara* genomen wordt, moet altoos, wanneer hetzelve alleen staat, *Batoro* Goeroe verstaan worden.

Bldz. 3. *Batoro* Hendro, bij de Indiërs Indra genoemd, is de god des firmaments. In de Javaansche mythologie regeert hij in den *Soerolojo* over *Dewos*, *Ressis* en *Widodaris*.

Digitized by Google

Parto is een der namen van HARDJOENO. Zie de Inleiding.

Boeto, Reksoso of *Rasekso* zijn verschillende benamingen van *reuzen*.

De *Dewos* worden ook *Dewotos, Djoewotos* of *Djawotos* genoemd.

Bldz. 4. Over den berg *Hendro-Kilo* zie de Inleiding.

Bldz. 5. In de woorden [illegible] dat door mij *den koninklijken* PARTO vertaald is, vindt men de aanduiding der volgende zangwijze.

Bldz. 6. *Widodaris* zijn hemelsche nimfen of vrouwelijke godheden in den *Soerolojo*.

Soeroloko en *Soeronadi* zijn verschillende benamingen van den *Soerolojo*.

Retno (edelgesteente) wordt als voorzetsel voor eigennamen van vrouwen van hoogen rang geplaatst.

Wiloetomo wordt in dit gedicht en elders ook *Tiloetomo* genoemd.

Batari RATIH is de vrouw van *Batoro* KOMODJOJO, wier schoonheid boven die der andere godinnen uitmunt. *Ratih* beteekent in het Kawi de *maan*.

Bldz. 7. In de Indische mythologie ontvangt SIWA (SIWAH) of MAHA-DEWA vier aangezigten, terwijl hier BROMO daarmede begiftigd wordt. Ook worden elders in Javaansche schriften aan *Batoro*

Digitized by Google

Hendro *duizend oogen* toegekend, terwijl hier slechts van *vier oogen* gesproken wordt.

Nini (grootmoeder) wordt voor eigennamen van jonge dochters geplaatst, om daardoor een hoogen graad van teederheid uit te drukken. Op gelijke wijze wordt *Kaki* (grootvader) voor eigennamen van jongelingen gebruikt.

Haloepi wordt bij de Javanen, even als in het Sanskritsch, ook *Paloepi* genoemd.

Bldz. 8. *Waranggono* is eene andere benaming voor *Widodari*.

Bldz. 11. *Kedasih* is een vogel met gele en blaauwe vederen, die de grootte eener tortelduif heeft.

De *Soendari* heeft de gedaante van een boog, die, aan een vlieger of aan den tak van een boom vastgemaakt, door den wind geraakt wordende, een snorrend of gonzend geluid veroorzaakt.

Bldz. 14. *Goro-Kasih* of *Seloso-Kliwon*, wanneer de *Pasar*-dag *Kliwon* met *Seloso* of *Dingsdag* op eenen dag valt. Deze dag wordt voor gelukkig en voor de liefde of het zingenot gunstig gehouden.

Mondo-sijo is de naam der veertiende *Woekoe*, die aan *Batoro* Bromo heilig is of door dezen voorgestaan wordt.

Bldz. 15. Soembodro of Sembodro, eene dochter van Basoe-Dewo en zuster van Kresno, bekleedt

Digitized by Google

onder de vrouwen van Hardjokno den eersten rang.

Ik heb het Javaansche [illegible] nu eens door *Konings-dochter*, dan eens door *prinses* vertaald.

Bldz. 16. *Dewi* Manokhoro is van de vrouwen van Hardjokno de tweede in rang.

Ni is eene verkorting van *Nini*.

Retno Halokpi of Palokpi is de dochter van *Bagawan* Kanno, die niet met onzen dichter, *Hempoe* Kanno, verwisseld moet worden.

Het woord *Bagawan* beteekent een *vorst*, die zijne vorstelijke waardigheid heeft neêrgelegd en het leven van een *Pandito* leidt.

Bldz. 18. *Dewi* Srikandi, de jongste der vrouwen van Hardjokno, is eene dochter van den vorst van *Tjempolo-redjo*.

Banoewati is de echtgenoote van Soerjokono, den vorst van *Ngastino*. Hardjokno leeft met haar in geheime verstandhouding, die door middel van Srikandi onderhouden wordt.

Hjang Rawi, de *zonnegod* of de *zon*.

De woorden [illegible] *gesmolten suiker*, zijn hier zonder beteekenis, maar dienen alleen om de volgende zangwijze, *Dangdang-Goelo*, aan te duiden.

Bldz. 20. *Walikadep* is een heestergewas, dat in diepe ravijnen groeit. Deszelfs bladeren worden tot medicijn gebruikt.

Digitized by Google

Bldz. 21. *Putitis grono siko* beteekent woordelijk: *eene regte rigting naar den puntvan den neus.*

Raden is een titel, die aan personen van vorstelijke afkomst gegeven wordt.

Pamadé (de middelste), dat door sommigen *Pramadé* geschreven wordt, is een der namen van Harjorno.

Kakang (oudere broeder) noemt eene vrouw uit beleefdheid haren man.

Pangeran (heer) is een titel, die aan de zonen van vorsten gegeven wordt, en dus door *Prins* vertaald kan worden. Hier wordt Harjorno daaronder verstaan.

Bldz. 22. *Swargoloko* wordt hier voor *Soerolojo* gebruikt.

Bagoes (fraai, schoon) wordt door de Javanen een jongeling genoemd, al is hij niet schoon.

Dorrjordono of Sorjordono, de oudste zoon van Destoroto, is het hoofd der *Koeroeoos*. Zie de Inleiding.

Bldz. 23. *Poelang-genné* is eene vermenging van verscheidene welriekende kruiden.

Kastoeri, muskus.

Koemkoemmo is misschien ons *Kurkuma*. Het is bij de Javanen een welriekend hout, waaruit eene fijne olie bereid wordt.

Bldz. 24. *Parodo* is een soort van gemengd metaal.

De *Kinang* is de geliefkoosde *betel* of *siriblad*

Digitized by Google

met *gambier*, *pinang*, *tabak* en *kalk* klaar gemaakt.

Bldz. 26. *Hjang* Soerjo, Diwangkoro of *Hjang* Rawi zijn verschillende benamingen voor de *zon*. *Hjang* Sasongko beteekent de *maan*.

Bldz. 27. *Slendang* is een lange doek, die door vrouwen om den hals of over den schouder gedragen wordt.

Bldz. 29. *Hjang* Woelan en *Hjang* Sasi beteekenen de *maan*.

Satrijo, een *edele*, zoon van een vorst. Het is misschien oorspronkelijk hetzelfde als het Sanskritsch *Sjatrija*, de tweede caste der Hindoes, tot welke de *Radja's* behooren.

Bldz. 30. Onder *Batoro* Sokro wordt *Batoro* Hendro verstaan.

De woorden van den Javaanschen tekst, [illegible] door mij vertaald: *Ook Hjang* Hendro *scheen daaraan deel te nemen*, drukken hier de volgende zangwijze, *Kinnanti*, uit.

Bldz. 33. *Tirto-gomo* beteekent woordelijk: *een loopend water*, waardoor wordt aangeduid de onbestendigheid der woonplaats van eenen *Topo* of *boete-doener*.

Van een gemengden aard, dat is: van eene *zinnelijke* en *geestelijke* natuur.

Digitized by Google

Bldz. 37. *Goeroe* beteekent in het algemeen een onderwijzer of leermeester in de wetenschappen.

Bagawan Dipojono is een bijnaam van *Pandito* Doerno, den onderwijzer van Hardjokno.

Moharsi is eene zamensmelting van *Moho* en *Ressi* en beteekent: *een verheven Ressi* of *Heilige*.

Bldz. 38. Darmo-Wongso is een der namen van Jokdistiro, den oudsten zoon van Pandor en het hoofd der *Pandowos*.

Onder de *Koerowos* worden al de zonen van Destoroto en hun geheele aanhang verstaan.

Batoro Wiseso (de magtige *Batoro*) wordt hier en elders *Batoro* Goeroe of Siwah genoemd.

Hjang Roedro is hier insgelijk een bijnaam van *Batoro* Goeroe. Er bestaat ook nog een *Dewo* van dien naam.

Bldz. 39. Het Javaansche woord [illegible] *grootvader*, waarmede dikwijls jonge lieden, tot wie men eene groote genegenheid heeft, aangesproken worden, is hier en elders door *Ei lieve* vertaald.

Batoro Hendro noemt hier en op andere plaatsen Hardjokno zijnen *zoon*. Volgens de Indische mythologie was Harjokno door Indra bij *Koenti* verwekt en was Pandor slechts in schijn zijn vader.

Batoro Lokhoeng (de verheven *Batoro*) is een epitheton van *Batoro* Goeroe.

Digitized by Google

In de woorden [illegible] *Toen* Parto *dezen last ontvangen had*, wordt de volgende zangwijze, *Pangkoer* gevonden.

Bldz. 40. *Hjang* Henning (de heldere *Hjang*) is insgelijks een bijnaam van *Batoro* Goeroe.

Bldz. 41. *Ngimantoko* is eene verkorting van *Ngimohimotoko*.

Emo-Retno en Poto-Moeli zijn de namen der twee *Widodaris*, die voorheen aan Niwoto-Kawotjo, in plaats van de door hem verlangde Soeprobo, gezonden waren.

Dennowo en *Ditijo* zijn verschillende benamingen van reuzen.

Niwoto is eene verkorting van Niwoto-Kawotjo.

Bldz. 42. *Een verzonnen gerucht* is de woordelijke vertaling van [illegible] Ik begrijp niet, hoe het *gerucht* een *verzonnen* kan genoemd worden, daar het immers waarheid was, dat Parto op *Hendro-kilo* boete deed. Misschien hebben de woorden [illegible] eene andere mij onbekende beteekenis, die hier beter te pas zou kunnen komen.

Hjang Pramesti (de Albeschikker) is een bijnaam van *Batoro* Goeroe.

Koembo-Karno is de eigennaam van een' broeder van Rawono of Doso-Moeko, den vorst van *Ngalengko* (Ceylon).

Digitized by Google

Bldz. 43. *Batoro* Nilo-Konto (de donkerkleurige *Batoro*) is insgelijks een bijnaam van *Batoro* Goeroe of Siwah.

Bldz. 44. *Kiroto-Roepo* beteekent een vorst, die zich op de jagt bevindt. Hier wordt *Batoro* Siwah daaronder verstaan.

Batoro Mertjoe-Djiwo wordt *Batoro* Siwah genoemd, waarschijnlijk wegens de *snelheid* zijner beweging of het onverwachte zijner verschijning. *Mertjoe* beteekent in het Kawi een *bliksemstraal* en *Djiwo* een *levend ligchaam* of de *ziel*.

Bldz. 45. *Hadjar* en *Wikoe* beteekenen zoo veel als *Pandito*.

Bldz. 46. Danandjojo is een der namen van Hardjoeno.

Bagawan Romoparasoe wordt voor een bijnaam van Romowidjojo, den held van het gedicht *Romo*, gehouden.

Zoo wist hij evenwel zijn dood heb ik de woorden [illegible] opgevat, die hier gedwongen zijn aangebragt, om den overgang der volgende zangwijze, *Doermo*, aan te duiden.

Bldz. 47. Onder *Waranggonos* moeten hier de *Dewos* verstaan worden, die *Batoro* Siwah van *Keloso-poerwo* vergezeld hebben en deel aan den strijd nemen.

Bldz. 48. Onder *Loemboeng* verstaat men eene rijstschuur.

Digitized by Google

Bldz. 50. De hier en elders genoemde wapens en pijlen zijn of geheel onbekend of kunnen moeijelijk beschreven worden. Men vindt van sommigen afbeeldingen in het werk van Raffles.

Bldz. 51. *Padmo-sono* is de bloem, waarop *Batoro* Siwah gewoonlijk zit. De woorden: *verwekte hij eene aangename gewaarwording* hebben hier geenen zin, maar drukken in het Javaansch alleen de verwisseling der zangwijze uit.

Bldz. 52. *Podo-Batoro* wordt hier en in het vervolg, als eene uitdrukking van den diepsten eerbied, *Batoro* Siwah genoemd.

Bldz. 55. *Hadji* beteekent een *tooverformulier*. Danoerdoro is de naam van hetzelve.

Bldz. 57. De buis *Honto-Koesoemo* verleende het vermogen om door de lucht te kunnen vliegen. Welk vermogen de hoed *Basoe-Nondo* en de muilen *Podo-Katjermo* bezaten wordt niet verhaald.

Bldz. 60. *Batoro* Hendro wordt hier de *groote Dewo* genoemd.

Bldz. 61. *Lintang* (sterren) beteekent: *boven anderen verheven zijn*. *Tarang-Gono* zoude men door *hemellichten* kunnen vertalen. ตาฑัง *tarang* houd ik voor het Javaansche ตรัง *trang*, *helder, schijnend, klaar*. ฑาฑง *gono*, het *uitspansel, hemelgewelf*.

Digitized by Google

Bldz. 62. *Probojoso* is de naam van het voornaamste gebouw binnen de *Kraton* (het paleis), waarin de vorst en zijne voornaamste vrouwen gewoonlijk verblijf houden.

Bldz. 63. De *Toendjoeng* wordt voor een soort van *Lotos* gehouden.

Tjokro-woko is de Kawische benaming van den vogel *Tjakarwo*, een soort van witte *Maliwis*.

Het woord [illegible] *naar buiten gaan*, geeft de volgende zangwijze te kennen.

Bldz. 64. *Katigo* wordt het *drooge saizoen* en *Kapat* wordt de tijd genoemd, die onmiddelijk op de *Katigo* volgt, wanneer nu en dan regens vallen, die den uitgedroogden grond drenken en de door de langdurige droogte verwelkte bladeren doen herleven.

Balé-pangoengangan zoude door *uitkijk* vertaald kunnen worden. *Balé*, eene *rustbank*, wordt soms voor *huis* genomen, als zijnde het voornaamste meubel van hetzelve. *Pangoengangan* is eene afleiding van het werkw. [illegible] *ngoengo, naar iets uitzien.*

Bldz. 65. *Tapih* is een kleedje, dat de vrouwen om haar lijf dragen.

Samberrilen is een soort van Spaansche vlieg, wier schitterende vleugeltjes tot vermaak der vrouwen dienen.

Digitized by Google

Bldz. 67. *Poterono* is een verheven eergestoelte, waarop personen van hoogen rang zitten.

Jekso is eene benaming van *reuzen*.

Bldz. 69. *Konnang* is eene soort van vuurvlieg.

Batoro-Vorst wordt hier *Batoro* Hendro genoemd.

Bldz. 71. *Die gelijk is aan gesmolten suiker* heeft hier volstrekt geenen zin, maar geeft in den Javaanschen tekst alleen de volgende zangwijze, *Dangdang-goelo*, te kennen.

Bldz. 74. Het Javaansche woord [illegible] is hier door *Koningszoon* vertaald, welke bijzondere beteekenis het woord hier heeft; het is in dezen zin het masc. van het fem. [illegible] *Koningsdochter, prinses.*

Het Kawi-woord [illegible] *woro, magtig, groot, aanzienlijk, voornaam*, komt dikwijls als voorzetsel voor eigennamen van vrouwen van hoogen rang voor.

Onder den *Aangebedene* wordt hier *Batoro* Hendro verstaan.

Bldz. 75. Ik heb hier [illegible] het *Pronkjuweel* vertaald, waaronder Soeprobo verstaan wordt.

Bldz. 76. *Pekik* (de schoone) wordt als bijnaamwoord van een schoon jong mensch gebezigd.

Batono-Kawarso wordt hier *Madoekoro*, de

Digitized by Google

woonplaats van Haansono op de aarde, genoemd.

Ngastino is de hoofdplaats van Sorjokono, den vorst der *Koerewos*.

Bldz. 77. De *Pandan* en *Pandoge* zijn soorten van wilde Ananas. De *Karang-liman* (olifantsrots) schijnt insgelijks de naam van een gewas te zijn.

De *Koentoel* is een groote vogel met hooge beenen en langen hals, die op kikvorschen, slangen, enz. aast.

Bldz. 78. *Brahmono-Tirto* beteekent een *Pandito*, die zonder vaste woonplaats is. Bij *Tirto*, *water*, moet het woord *Gomo*, *gang*; *loop*, gedacht worden. Over de *Tirto-gomo* zie Aanteekening Bldz. 33.

Als een kidang (reebokje) *boete doen* drukt een boete-doener uit, die van boombladeren en veldgewassen leeft.

Tjandi beteekent eigenlijk eene *begraafplaats* of *mausoleum*, maar wordt dikwijls wegens de gedaante, die de praalgraven der oude Javanen hebben, voor *tempel* genomen. Van ꦕꦤ꦳ꦢꦶ *tjandi* bestaat het werkw. ꦤꦕꦤ꦳ꦢꦶ *njandi*, *een lijk bijzetten*.

Bldz. 79. *Galagah* en *Halangalang* zijn soorten van rietgras. Het eerste is langer dan het

Digitized by Google

laatste. De *Halangalang* wordt tot het dekken van huizen gebruikt.

Njoe-gading is een soort van kleine kokosboom, wiens vrucht eene geelachtig witte, naar ivoor gelijkende, schil heeft.

Bldz. 80. *Pamelengan* beteekent eene *bidplaats*, van het werkw. [illegible] *meleng, het oog met aandacht op iets vestigen.*

Bldz. 82. *Toehoe* is de naam van een roofvogel.

Hunne reis had zeven uren geduurd. Ik heb de woorden [illegible] niet anders dan door *zeven uren* weten te vertalen.

De *Kredo*, die ook *Manoek-dewoto* genoemd wordt, is een onbekende vogel.

Bldz. 86. De *Kalpo-taroe* is een soort van *Kembar-majang*, die bij den optogt van een bruidpaar vooruit gedragen en in de woning of voor de kamer van het bruidpaar geplaatst wordt.

Bldz. 87. *Honto-bogo* wordt de vorst der slangen, maar ook elke bij uitstek groote slang, genoemd.

Bldz. 88. Lengleng-Mandanoe is de naam van eene der drie *Widodaris*, die vroeger door *Batoro* Hendro aan Niwoto-Kawotjo gezonden waren, in plaats van de door hem begeerde Soeprobo. Zij dienden om de woning en het bed, door Niwoto voor deze bestemd, te bewaken. Probo-Sini en

Digitized by Google

WARSO-SINI zijn de namen der twee andere *Widodaris*.

Bldz. 89. In de woorden [illegible] *terwijl zij bezig was om haar haar op te maken*, wordt de naam der volgende zangwijze, *Sinnom*, gevonden.

Bldz. 91. NIWOTO-KAWOTJO wordt hier en in het vervolg meermalen, om zijnen hoogmoed te streelen, *Batoro* en *Batoro-Vorst* genoemd.

Bldz. 92. Aan SOEPROBO worden hier en in het vervolg door NIWOTO-KAWOTJO allerhande fraaije namen gegeven, als: *mijne ziel, koesoemo, bloem* enz.

Bldz. 94. *Ratih*, dat in het Kawi *maan* beteekent, is de eigennaam der vrouw van *Batoro* KOMODJOJO.

Tjintoko is de Kawische benaming van den *Tjekaklak*, zijnde een vogel met helroode vederen. Het geluid van dien vogel wordt voor een voorbode van den regen gehouden.

De *Tjoetjoer* behoort tot het zwaluwen geslacht. Hij schuuwt de duisternis en verlangt dus des nachts naar de opkomst der maan.

Bldz. 95. Wat hier van *het puntig wapen* en *de steek der lans* gezegd wordt, is een der walgelijke tooneelen, die het gedicht ontsieren.

Bldz. 96. Onder de *acht krachten* worden de

Digitized by Google

verschillende vermogens der acht voornaamste *Dewos* verstaan.

Bldz. 99. *De woorden van* Niwoto *waren achter den rug* dienen in het Javaansch alleen om de volgende zangwijze, *Pangkoer*, uit te drukken.

Bldz. 101. *Haloennaloen* is een groot vierkant plein voor den ingang tot het paleis van den vorst.

Motoko is eene verkorting van *Ngimohimotoko*.

Bldz. 102. *Batjiro* is de naam van een gebouw voor het paleis van den vorst.

Van de hier genoemde muzijk-instrumenten vindt men gedeeltelijk afbeeldingen in het werk van Raffles.

Bldz. 103. *Hij volgde het voorbeeld van den daauw.* Gelijk namelijk de daauw zich over alles verspreidt, waren de geschenken van Niwoto-Kawotjo algemeen, allen werden daarmede bedeeld.

Bldz. 104. *Hendro-Boewono* (de wereld van Hendro) is eene benaming van den *Soerolojo*.

Bldz. 105. Eene *Kirno* wordt door *duizend Woerdos* verklaard. Eene *Woerdo* is *duizend Leksos* of *duizend tien-duizend*.

Bldz. 106. Onder *Panoempings* wordt hier een soort van lijfwacht verstaan.

Bldz. 107. *Godo* en *Dendo* zijn oorlogsknodsen.

De *Magersaris* zijn personen, die den vorst

Digitized by Google

het naast omringen. Het is eene zamenstelling van [illegible] *mager, eene omheining maken* en [illegible] *sari, bloem,* waaronder hier de *vorst* verstaan wordt.

Kandogo is een kistje, waarin men kleederen en verdere benoodigheden voor eene reis bewaart.

Bldz. 108. De woorden [illegible] hier door zich *in den grootsten angst* bevinden, vertaald, geven den overgang der volgende zangwijze, *Hasmorodono,* te kennen.

Bldz. 110. *Kajangan* is misschien eene afleiding van [illegible] *Hjang,* en zoude dus door *goden woning* vertaald kunnen worden.

Bldz. 111. Tjitranggodo is de naam van eenen *Dewo.* Hij wordt voor een zoon van *Batoro* Hendro gehouden.

De geschiedenis van Bomo, eenen zoon van *Batoro* Wisnoe, wordt in de [illegible] gevonden.

Rawono of Dosomoeko. Het verhaal van den strijd tusschen *Batoro* Hendro en Hendraanjit, den zoon van Rawono, vindt men in den *Romo.*

Bldz. 113. *Bodjro* beteekent *stormwind,* maar is hier de naam van het wapen van *Batoro* Hendro.

Garoedo is de mythologische naam van een

Digitized by Google

grooten vogel, waaronder de Javanen den *arend* verstaan.

Bldz. 115. *Habir* is een breed slagzwaard, aan een houten steel vastgemaakt. *Wedoeng* is een breed mes, dat door de Javanen in eene schede, bij plegtige gelegenheden, op zijde gedragen wordt.

De *Dewandaroe* is een boom, die alleen in den *Soerolojo* groeit.

Bldz. 116. *Tomoro* is eene schicht of een soort van werpspies.

Taraté is de naam eener slingerplant.

Bldz. 117. *Gandarwos* zijn hemelsche maagden.

De *Towok* is insgelijks een soort van werpspies.

Doergo beteekent *gevaarlijk* en *Bjoeho* eene *slagorde.*

Bldz. 118. Het verhaal der schepping der *zeven werelden* wordt in den *Manik-Mojo* gevonden.

Sokro-Pati is een der namen van *Batoro* Hendro.

Bldz. 119. In [illegible] *niemand wilde wijken,* vindt men de aanduiding der volgende zangwijze, *Doermo.*

Bldz. 121. *Widoro* en *Hepoeng* zijn struikgewassen met venijnige doornen.

Bldz. 122. *Hangoennangoen* (woedend) is de naam eener slagorde. Dezelve wordt in de 47e *Podo* van dezen zang de *Mangkoro-bjoeho, de slagorde van den kreeft,* genoemd.

Digitized by Google

De bergen *Smeroe* en *Bromo* ontvangen hier het predicaat van [illegible] *Hjang* en worden dus als godheden voorgesteld.

Bldz. 123. *Koentos* zijn een soort van groote pijlen. *Tinggar* is een pijl, die aan een touw vastgemaakt en afgeschoten zijnde, door den schutter weder tot zich getrokken wordt.

Bldz. 124. *Tjotjoh* beteekent een *pook* en *Lembing* eene *korte lans*. *Patrem* en *Pakem* zijn soorten van kleine *krissen* of *dolken*.

Bldz. 129. Berowo is een der namen van *Batoro* Kolo.

Bldz. 130. *Martjo-podo* staat hier voor *Madijo-podo*, de *aarde*.

Bldz. 131. De woorden van den Javaanschen tekst: [illegible] *hij was waarlijk een groot vorst*, wijzen de volgende zangwijze, *Sinnom*, aan.

Bldz. 132. Kolo-Jawono, een kleinzoon van *Batoro* Kolo, is in de gedaante van Rawono of Dosomoeko op de aarde verschenen.

Soerapsoro is eene benaming der *Dewos*.

Bldz. 133. *Najokos* zijn hoofden of hofgrooten.

Bldz. 139. *Soegotos* zijn *geleerden* of *priesters* in den *Soerolojo*.

De *Singangsono* is een verheven eergestoelte.

Bldz. 140. *Batoro* Parboto is zoo veel als Gi-

Digitized by Google

RI-NOTO (der bergen vorst) een bijnaam van *Batoro* GOERROE.

Nararjwo DANANDJOJO, titel en naam van HARDJOENO, na zijne overwinning van NIWOTO-KAWOTJO.

Bldz. 141. Wat hier onder *maanvuil, dat de gedaante van water heeft* en *Kamandaloe* genoemd wordt, verstaan moet worden, verklaar ik niet te begrijpen. Ik heb de Javaansche woorden [illegible] niet anders dan door *maanvuil* kunnen vertalen, omdat [illegible] *vuiligheid* beteekent, die van een *ligchaam afgeveegd* wordt.

Hariloko is eene benaming van den *Soerolojo*.

Bldz. 142. De *Kampoeh* is een statie-kleed, dat door Javaansche hoofden, bij plegtige gelegenheden, gedragen wordt.

Bldz. 144. De vrouwen van eenen man noemen elkander *Maroe*. Meestal bestaat er nijd en afgunst bij haar, die aanleiding tot onderlinge twisten geven.

Bldz. 147. Wat er hier onder het *doopen in de maan* en het *vuil der sterren* verstaan moet worden, wordt door mij even min begrepen als het *maanvuil*, waarvan op bldz. 141 gesproken wordt.

Eene *Windoe* is een tijdkring van 8 jaren.

De geheele aanspraak van HARDJOENO aan SOE-

Digitized by Google

PROBO bevat uitdrukkingen en beelden, die ons ten uiterste vreemd zijn en dus moeijelijk in onze taal kunnen overgebragt worden.

Bldz. 148. Het verhaal, dat deze en de volgende bladzijde bevatten is boven alles onkiesch te noemen. Ik zoude hetzelve gaarne hebben willen overslaan, maar meende daartoe geene vrijheid te bezitten.

Bldz. 149. *Tjeti* wordt de bediende eener voorname vrouw genoemd, die tevens de bijzit van haren man is.

Bldz. 150. In het woord [illegible] *honig*, of het voorgaande [illegible] *zoet*, wordt de volgende zangwijze, *Dangdang-goelo*, gevonden.

Bldz. 152. *Hapsaris* zijn hemelsche wezens van het vrouwelijk geslacht.

Bldz. 153. *Hempoe* JOGI-SWORO is de naam van een voornaam dichter, dien *Hempoe* KANNO, de dichter van den *Wiwoho-Kawi*, zich tot voorbeeld gekozen heeft.

Bldz. 156. Men vindt in sommige handschriften aan het einde nog eenige *Podoʒ*, die door latere afschrijvers, vooral door *Soesoehoennan* PAKOE-BOEWONO IV. er bijgevoegd en, niet tot den tekst behoorende, hier weggelaten zijn.

Digitized by Google